ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/330752913

له ماتەمینی هێمندا

Book · January 2014

CITATIONS
0

READS
134

1 author:

Osman Hamad Dashti
Koya University
34 PUBLICATIONS **0** CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Osman Hamad Dashti on 31 January 2019.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

لەماتەمینی هێمندا

چەند دەقێکی شین و لاواندنەوە

لەماتەمینی هێمندا

چەند دەقێکی شین و لاواندنەوە

گرد و کۆی:
عوسمان دەشتی   عەلی بداغی

هەولێر - ٢٠١٤

- لەماتەمینی هێمندا
- گرد و کۆی: د.عوسمان دەشتی - عەلی بداغی.
- بەرگ و سەرپەرشتی هونەری: عوسمان پیرداود.
- نەخشەسازی: رزگار موحسین.
- بڵاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی، ژمارە (٢٨٩).
- تیراژ: (٥٠٠) دانە.
- چاپخانەی حاجی هاشم- هەولێر.
- لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی(   )ی ساڵی ٢٠١٤ی پێدراوە.

ماتەمنامە لە شیعری کوردیدا

د.عوسمان دەشتی

پێشەکی:

ماتەمنامە یەکێک لە بابەت و مەبەستە سەرەکییەکانی شیعری کوردی کلاسیک پێکدەهێنێت، لە پاڵ کۆمەڵێ بابەت و مەبەستی دیکە لە وێنەی؛ وەسف، ستایش، شانازی، داشۆرین.....تاد، بابەت و ناوەرۆکی شیعر بە شێوەیەکی گشتی لەوانەش ماتەمنامە بە ژیانی کۆڵایەتییەوە گرێدراوەتەوە، هەربۆیە ڕەنگدانەوەی دیاردەی خەم و ماتەم و پەژارە لە شیعردا لە کاتی مەرگ و ماتەمینی مرۆڤەکان شتێکی ئاسایی و دێرینە. هەربۆیەشە ئەم دیاردەیە لە شیعری کوردیدا هەم ڕەگوڕیشەیەکی قووڵی هەیە، هەمیش پانتاییەکی بەرینی لای شاعیران و لە شیعری کوردیدا گرتۆتەوە. ئەم باسە هەوڵێکە بۆ زیاتر تیشک خستنە سەر ئەم لایەنەی شیعری کوردی و ڕووماڵکردنێکە بۆ چۆنییەتی ڕەنگدانەوەی لەئەدەبی کوردیدا. باسەکە خۆی لە دوو تەوەری سەرەکی پێک دێت بەم شێوەیە:

تەوەری یەکەم:

أ- چەمک و پێناسەی ماتەمنامە.

ب- ماتەمنامە لە ئەدەبی عەرەبی و فارسی و ئەوروپاییەکاندا.

تەوەری دووەم:

أ- ماتەمنامە لە ئەدەبی کوردیدا

ب- جۆرەکانی ماتەنامە لە شیعری کوردی.

ئەنجا بە چەند خاڵێکی ئەنجامگیری و لیستی پەراوێز و سەرچاوەکان کۆتایی دێت. میتۆدی پێڕەوکراو لە خستنەڕووی باسەکە، میتۆدێکی وەسفی مێژووی پراکتیکییە.

تەوەری یەکەم

أ/ چەمک و پێناسەی ماتەمنامە:

ماتەمنامە پارچە شیعرێکی لیریکە تێیدا شاعیر هەست و سۆزی خۆی لە ئاست کەسێکی لە دەستچوو دەخاتە ڕوو. لە ڕەخنەی کۆندا ماتەمنامە لەگەڵ شیعری ستایش وەکو دوو دیوی دراوێک سەیر کراون، کاتێک ڕەخنەگرانی عەرەب و عەجەم وای بۆ چوون کەوا ماتەمنامە هەمان چەشنی شیعری ستایشە و ئەوەندە هەیە بە ڕێژەی ڕابردوو دەهۆندرێتەوە.[١] ئەوان لەو باوەڕەدان کە جیاوازییەکی ئەوتۆ لە نێوان ماتەمنامە و ستایشدا نییە، تەنیا ئەوەی لێکیان هەلاوێر دەکات ئەوەیە کە لە ماتەمنامەدا هەوێنێک هەیە لە تێکستە شیعرییەکەدا کەوای لێ فام دەکرێت، یان وای لێ دەخوێندرێتەوە کەوا بۆ کەسێکی کۆچکردوو گوترابێت.[٢] دیارە ئەم بۆچوون و تێگەیشتنە دەقاودەق گوێزراوەتەوە بۆ ناو ڕەخنەی کوردیش، بۆیە کەسێکی وەکو د.مارف خەزنەدار سەبارەت بەماتەمنامە، وەکو مەبەستێکی شیعریی دەڵێ: (ئەم جۆرە شیعرە وەکو پیاهەڵدان و مەدح وایە، بەڵام بۆ مردوو بەکار دەهێندرێ).[٣] لە ڕاستیدا ئەم جۆرە ناساندن و لێکدانەوەیە بۆ شیعری شینگێڕی[*] و ماتەمنامە تا ئەندازەیەک بۆچوونێکیی وشک و ناواقعییە ئەویش لەدوولایەنەوە: یەکەم هەڵوێستی شاعیر لە نێوان ئەم دووجۆرە گوتارە شیعرییە ڕەچاونەکراوە. چونکە هەم لە ڕووی چۆنیەتییەوە و هەم لەباری شێوازو دەربڕینەوە زۆر لەیەک دوورو جیاوازن.

دووەم ئەو هەست و سۆزەی، کە لە دەروونەوە هەڵدەقوڵێ و ئەو کەشوهەوایەی، کە باڵ بەسەر دەقی شیعری دادەکێشێت، کە بە فەزای شیعری دەناسرێت، لەودوو مەبەستە شیعرییەدا جیاوازن.[٤] ماتەمنامە لە بنچینەدا لە سویێ مەرگی پاشا و سەرۆک و سەرکردە و پیاوانی تەریقەت و کەسانی زانا و ناودار، یان بۆ مەرگی دۆستان و کەسە نزیکەکانی شاعیر دەهۆندرێتەوە. تێدا وەسف و سیفەتی باش و پەسەند کراو دەخرێتە پال کەسی کۆچکردوو، وا هەیە وەکو کەسێکی نموونەیی نیشان دەدرێت، کە ڕەنگە لە هەقیقەت و واقیعدا وا نەبووبێت.

وەکو لە سەرەتادا گوترا ماتەمنامە لە ڕووی ناخ و کرۆکی شیعرییەوە بەشێکە لە ئەدەبی لیریک کە شاعیر هەست و هەستپێکردنەکانی دەروونی خۆی تێدا دەردەبڕێت.

لە ڕووی قاڵب و روخسارەوە، یان لە شیوەی پارچەی لیریکی بچووکدا دەبێت، یان لە فۆرمی قەسیدەی دوور و درێژ، ئەنجا چ قەسیدەی ئاسایی بێت، یان قەسیدەی موسەممەت و تەرجیع بەند و تەرکیب بەند بێت.

ب/ماتەمنامە لە ئەدەبی عەرەبی و فارسی و ئەوروپاییەکان:

ئەم جۆرە ئەدەبە مێژوویەکی دێرینی هەیە و ڕەگو ڕیشاڵی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو سرووت و ڕێوڕەسمە ئایینی و ئەفسانەییانەی لەکاتی ناشتنی مردوودا لە شارستانییەتە کۆنەکاندا پێڕەوی لێ کراوە. بۆ نموونە دەگوترێت بەگوێرەی تیوری ئەفراندن کە لە ئایینە ئاسمانییەکاندا هەیە، حەرزەتی ئادەم وەک چۆن مرۆڤی خوڵقێندراوی یەکەمە، زۆر شتی دیکەی یەکەمینی دراوەتە پاڵ، لە وانەش ئەوەیە کە ئەو یەکەمین کەسێک بووە ماتەمنامەی لە سەرەمەرگی (هابیل) دا گوتووە کاتێک بەدەستی (قابیل) کوژراوە.[٥] لە ئەدەبیاتی عەرەبی ماتەمنامە لەسەردەمی جاهیلیدا پلە و پایەیەکی دیاری هەبووە و بەرز نرخێندراوە. یان بەشێوەیەکی گشتی شیعری فەخر و مەدح و ماتەنامە (مەرسییە)، وەکو سێ مەبەستی سەرەکی شیعری کۆنی عەرەبی، کە لەیەک چوار چێوەی گشتیدا کۆ دەکرێنەوە، لە بابەتەکانی تر زیاتر بە چاوی ڕێزو پەسەندییەوە سەیرکراون و بەشێکی گەورە لەشیعر و دیوانی شاعیرانی سەردەمی جاهیلی و کلاسیکی عەرەبی پێکدەهێنێ. بۆ نموونە ژنە شاعیری دیار و ناوداری عەرەب (الخنساء/ کە لە ساڵی ٢٤ی کۆچیدا مردووە) هەموو دیوانەکەی لەو شیعرە شینگێڕییانە پێکهاتووە، کە لە سویێ مەرگی هەردوو براکەیدا (موعایە و سەخر)هۆنیویەتەوە. لە سەرەتای سەردەمی ئیسلامیدا، لە ڕۆژگاری پێغەمبەر و خەلیفەکانی ڕاشدین، ئەم بابەتەی شیعر تا ڕادەیەک ڕووی لە کزی کردووە، لە سۆنگەی ئەوەی کە زیاد پێ لەسەر دەمارگیری هۆزایەتی دادەگرێ و هاندەرە بۆ شەڕ و شۆڕ و تۆلەسەندنەوە،

ماتەمنامە لە ئەدەبیاتی فارسیدا زیاتر لە ژێر کاریگەری ماتەمنامەسەرایانی عەرەبدا بووە و هەر لە دەورانی سەرەتای ئەدەبیاتی فارسی دەرپییەوە ئەم

بابەتە شیعرییە بەدی دەکرێت، لەو ناوەدا (ڕوودەکی/شاعیری سەدەی چوارەمی کۆچی) بەسەرامەدی شاعیرانی فارس لە قەڵەم دەدرێت، کە لەو بابەتە شیعریان داناوە، لەو بوارەدا ئەو شیعری ماتەمنامەیەی کەوا (فەرخی سیستانی/ کەلە ٤٢٩ی کۆچیدا مردووە)، بۆ مەرگی سوڵتان مەحموودی غەزنەوی گوتوویەتی بە بەهێزترین بابەتی شیعری ماتەمنامە دەناسرێت لە ئەدەبی فارسیدا.(٦) جۆرێکی دیکە لە شیعری ماتەمنامە لە ئەدەبی فارسی، ئەو بەشەیانە کە لە تازیەباری ئیمامانی شیعە و ئەندامانی ئالی بەیتی پێغەمبەرەوە گوتراون و بە (ماتەمنامەی مەزهەبی) دەناسرێت. ئەمە لایەنێکی گەورە لەشیعری فارسی دوابەدوای دامەزرانی دەوڵەتی سەفەوی پێک دەهێنێت، سەرچاوەکان ئاماژە بۆ شیعرێکی تەرکیببەندی (موحتەشەمی کاشانی/لە ساڵی ٩٩٦ کۆچیدا مردووە) دەکەن، کە بە مەزنترین شاعیری ماتەمنامە خوێنی فارسی وەسف دەکرێت، کە بۆ شین و ماتەمی دوازدە ئیمامەکانی شیعە هۆنراوەتەوە و شیعرەکە خۆیشی لە دوازدە بەندی تەرکیب پێکهاتووە.(٧)

لە ئەدەبیاتی رۆژئاواش ماتەمنامە وەکو بابەتێکی شیعری مێژوویی‌ەکی کۆنی هەیە. (elegy) کە وەکو زاراوە بۆ ماتەمنامە بەکاردێت، ڕیشەکەی لە زاراوەی (elegia یاخودelegos)ی گریکییەوە هاتووە. لە ئەدەبیاتی گریکی ئەو شیعرانەی کە سەبارەت بە عەشق و جەنگ و مەرگ و ئاوارەبوون و ژیان دەهۆندرانەوە کێشێکی تایبەتیان هەبووە کە بە کێشی ماتەمینی (elegiac) ناسراوە.(٨)

لە ڕۆژگارەکانی ڕۆمانی و لاتینیشدا ماتەمنامە هەر بەو چەمک و پێناسەیە ماوەتەوە، کەوا شیعرێکی کورت، یان گۆرانییەکی ئاهەنگدارە کە بناوانی لە عیشق و خۆشەویستی و مەرگ و لە دەستدانی مرۆڤێکەوە بەرپابووە.(٨)

لە سەدەی شانزەهەم بە دواوە ماتەمنامە لە ئەدەبیاتی ئەوروپا لە فۆرم و ناوەرۆکێکی تایبەتدا مەییوە. بە نموونە ئەدەبی ئینگلیزی لە رابردوودا چەند نموونەی شیعری ماتەمنامەی ناوداری هەبووە، لە وانە ماتەمنامەی (تێنی سۆن)، بە ناوی (چامەیەک بۆ مەرگی دۆق ولینگتۆنode on the death of the duk of wlington). هەروەها ماتەمنامەی (ئالفرێد تنسیون)، گەورە شاعیری دەرباری بەریتانیا لە نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدە، کە بە ناونیشانی (In memorion)ە و بۆ مەرگی شاعیرێکی دۆستی هۆنیویەتەوە، ئەنجا (ئۆدن

auden)ی شاعیری ناودار چامەیەکی شینگێڕی زۆر بە سۆزی بۆ یادی شاعیری ئیرلەندی هاوڕێی (دەبلیو. ب. ییتز) هۆنیوەتەوە.[٩]

جۆرێک لە شیعری ماتەمنامە لە ئەدەبیاتی ئەوروپا بە تایبەتیش لە فەرەنسا و ئینگلتەرا پەرەی سەندووە، کە بەشیعری ماتەمنامەی شوانکارەیی ناودێرکراوە، تێیدا هەم ماتەمنامەخوێن و هەم ماتەمنامە بۆ خوێندرا و لە شێوە و ئاکاری شونکارە و خەڵکی دێهات وێنا دەکرێت، کەوا سروشت و گژوگیا وگوڵ و گوڵزاری تەبیعەیش دەبنە شەریک و برابەشی ئەو ماتەمینییە.[١٠]

لێرەدا و لەدیدی ڕەخنەی ئەدەبییەوە دەتواندرێت دووجۆری ماتەمنامە دەستنیشان بکرێت، جۆرێکیان لە هەست و سۆزێکی ڕاستەقینەوە سەرهەڵدەدات کەوا سەرشارە لە هەست و سۆز و سووتان و بە کوڵ لە دڵ و دەروونی شاعیرەوە لە شێوەی لاواندنەوەیەکی خەمناک هەڵقوڵاوە.

جۆرێکیش ماتەمنامەی ڕەسمی و فارمایشییە، کەوا شاعیرانی دەربار وەکو جۆرێک لە ئەرک و وەزیفە لە تازیەمانەی گەورە و وەلی نیعمەتەکانیان، یان کەس و کاری نزیکەکانی ئەوان، جێبەجێی دەکەن. کە دوورە لە هەر جۆرە هەست و سۆزێکی ڕاستەقینە و لە دڵ و دەرووندا کاریگەرنابێت.

تەوەری دووەم

أ/ ماتەمنامە لە ئەدەبی کوردیدا:

دیارە ماتەمنامە لە شێوە سەرەتاییەکەی و لای هەموو کۆمەڵگاکان بۆ ئەو ڕێوڕەسم و نەریتانە دەگەڕێتەوە کە لە کاتی تازیەباری و لاواندنەوەی مردووەکان لە ئارادا هەبووە، سەرەتا لە شێوەی سرووت و دوعا و پاڕانەوە بووە لە خوداوەند لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ دیاردەیەکی سەرسووڕهێنەری وەکو مەرگ، پاشان بۆتە بەند و سڵاو و پەسن و پێداهەڵگوتن بەو ئومێدەی بۆ مردوو لە گۆڕخانەدا ببێتە مایەی ئارامی و ئۆقرەیی.[١١]دابونەریتی کوردەواریش لە ڕابردوو هەر بەو جۆرە بووە. لە هەنگامی کۆچی میرو مەزن و جوامێراندا، یان جوانەمەرگی کوڕان و کچانی لاو بەناکامی، ژنان بەتایبەتی لە مەراسیمی تازیە باریدا کۆڕی شینیان بۆ گێڕاوە.

شیینگێڕان بە واتای شەپۆڕ و شێوەن و زاری دێت بە دەنگ و بە ئاواز کە بەشێوەیەکی تایبەتی بەڕێوەدەچێت.[١٢] تازیەباران جلی شین و نیلی، (کە

بەخم ڕەنگڕێژ دەکرا) دەپۆشن و سەرەژنێک دەبێت بە (شینگێڕ) و بە دەنگ و ئاوازێکی خەماوی بە بەندی شیعر و پەخشان مردووەکە دەلاوێنێتەوە و پێیدا هەڵدەڵێ، ئاکارە ناوازەکانی دەستنیشان دەکات و ئەو نەهامەتی و کۆستەی لەو کۆچکردنەدا کەوتۆتەوە باس دەکات، دوا بە دوای ئەویش کۆڕی ژنانی شینگێڕ بە ئاهو حەسرەت و قوڵپی گریانەوە، لە سەر ریتمێکی تایبەت وەکو کۆرس بۆی دەسەننەوە.

هەر ئەم نەریتە پەری سەندووە و لەپاڵ جێکەوتە و کاریگەری شیعری فارسی و عەرەبی، وەکو سەرچاوە بوون بە بنەمای چەکەرەکردنی جۆرێک لە باس و بابەتی ناوەرۆکی شیعری کوردی، کە بە ماتەمنامە، یان شیعری شین و لاواندنەوە، یان شینگێڕی دەناسرێت.

ب/ جۆرەکانی ماتەمنامە لە شیعری کوردی:

کەشکوڵ و هەگبەی شیعری کۆن و کلاسیکی کوردی پڕیەتی لە دەقی شیعری پتەو و پڕ لە گەوهەر و هونەر لە بابەتی ماتەمنامەدا، کەوا لێرەدا گەشتێک بە نێو ئەو گوڵ و گولزارەدا دەکەین:

١ـ لاواندنەوەی میرو پاشایانی کورد:

یەکەمین تێکستی ماتەمنامە لەو بارەوە کە لە بەردەستمان دابێت شیعرێکی (ئەحمەدێ خانی/١٦٥١ـ١٧٠٧)یە، کە بۆ کۆچی دوایی میری بایەزید، (میر محەمەدی کوڕی بالولی سێیەم) هۆنیویەتەوە، خانی پێوەندییەکی پتەوی لەگەڵ ئەو میرەدا هەبووە، لەسەردەمی ئەو و باوکیشیدا، خانی وەکو میرزا و نامەنووسی دەرباری میرایەتی کاری کردووە، لە دوای کۆچی دوایی میر محەمەد بەگ لە سالی (١٠٩١ک/١٦٨١ز)، خانی بەقەسیدەیەکی ناسک و بەسۆز دەیلاوێنێتەوە کە لە فۆرمی بەندی چوارینە دایە و لە (٣٤) بەند پێکهاتووە، کە ئەمە دوو بەندی سەرەتاکەیەتی:[١٣]

کانێ موحەممەد بەگ گەلۆ
کان پادشاهێ سەرحەدان
ئیرۆ ژدل بگرین دەلۆ
کان پادشاهێ سەرحەدان؟
ئیرۆ ببینن عیبرەتێ
ئاغا و و خەلقێ هیشەتێ
کانێ خودانێ غیرەتێ

کان پادشاهێ سەرحەدان؟

وەداعی (کە لە سەدەی نۆزدەهەمدا ژیاوە)، ماتەمنامەیەکی لە سەر ڕێوشوێنی تێکستەکەی خانی، لە ساڵی ١٨٢١ی زاینی لە دوای مەرگ و کوژرانی (شێخەبەگی بەگزادەی هەکاری) هۆنیوەتەوە. کە بریتییە لە (٣٨) بەندی چوارینە، کە بەزمان و شێوازێکی ڕەوان و پاراو هۆنراوەتەوە سەرەتاکەی بەم جۆرەیە:

ئیرۆ ژ دەستێ فەلەکێ
کانێ جیهانگیرێ جیهان
بگرین ژبۆ شێخی بەگێ
کانی جیهانگیرێ جیهان
میرێ ب ئیمان و کەرەم
کانێ صاحب جوود و نیعەم
وەصفێ دڤێ هەردێ بدەم
کانێ جیهانگیرێ جیهان

لە بەندی کۆتایشدا مێژووەکەی بە حیساب و حەرفی ئەبجەد تۆمارکردووە:

یاقەنج ئەوە ئەم ڤێ بکەین
ناڤێ ل تاریخێ بدەین
بۆغەین و ڕێ و لام و زەین
١٠٠٠ + ٢٠٠ + ٣٠ + ٧ = ١٢٣٧ھ/١٨٢١ز
کانی جیهانگیرێ جیهان[١٤]

تێکستێکی ناوداری (نالی) هەیە کەوا زۆر هونەرمەندانە و شارەزا، دوو مەبەستی دژبەر و پێک ناکۆکی (ماتەم و ستایش)ی لە یەک بۆتەدا کۆکردۆتەوە و هاوئامێزی یەکتری کردوون، ئەو لە کاتێکدا سلێمان پاشای بابان (کە لە ساڵی ١٨٣٨ زاینی مردووە) دەلاوێنێتەوە، لە هەمان کاتدا ستایشی هاتنەسەرتەخت و دەسەڵاتی ئەحمەد پاشای کوڕی دەکات. تەنانەت نالی توانیویەتی لە یەک تاکە بەیتدا، لاباڵێکی بۆ لاواندنەوە و لاباڵەکەی تری بۆ ستایشی ناوبراوان تەرخان

بکات وەکو لەم نموونانەدا بەرچاو دەکەوێتک:[15]

لابالّی یەکەم/ لەلاواندنەوەی سلێمان پاشادا/

١– تا فەلەک دەوری نەدا صەد کەوکەبی ئاوا نەبوو.

٢– تا نەگریا ئاسمان و تەم وڵاتی دانەگرت.

٣– تا چەمەن پیرا لە سەر ئەصڵی دەرختی لانەدا.

٤– تا (سولەیمانان) نەبوونە صەدری تەختی ئاخیرەت.

لابالّی دووەم/ لەستایشی ئەحمەدپاشادا/

١– کەوکەبەی میهری موبارەک طەلعەتی پەیدا نەبوو.

٢– گوڵ چەمەن ئارا نەبوو، هەم لێوی غونچە وا نەبوو.

٣– فەرعی تازە خوڕڕەم و بەرز و بولەند باڵا نەبوو.

٤– (ئەحمەدی موختاری ئێمە) شاهی تەخت ئارا نەبوو.

دیارە کۆکردنەوەی ئەم دوو مەبەستە دژبەیەکە (واتە ماتەم و ستایش)، لە یەک بۆتەی شیعریدا کارێکی زۆر سەخت و دژوارە، لە دەسەڵاتی شاعیرێکی هەڵکەوتووی وەکو نالی نەبێت نەهاتووە.[16] ئەم دەقەی نالی پارچەیەکی لیریکی کورتی (٨) دێرییە. لە بەرانبەردا (سالم) قەسیدەیەکی (٤٥) بەیتی هەیە کەوا لە تازیمانە و ماتەمینی مەرگی (سەلیم بەگی شیوەکەڵ)دا گوتراوە، ئەمە یەکەمین ماتەمنامەیە کە لە شێوەی قەسیدەدا هۆنرابێتەوە و بەم شێوەیەیە:[17]

لێم گەڕێن با گریەکەم دیدەم بە دیدەی خونفشان
نایەڵێ یەکـدەم بە ڕاحەت رابوێرم ئاسـمان
چونکە سیوەلی قەدیمن حەق لەپاش عەهدی (سەلیم)
دایەدەس مەحموودی حاتەم دڵ چراغی دوودمان

٢– لاواندنەوەی شێخ و پیری تەریقەت:

کۆنترین تێکست کە لەو بوارەدا بەدەستمان گەیشتبێت هی (مەلا عومەری ڕەنجووری)ە، کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆساڵی (١٨٠٤ی زاینی) و کاتێک لە دوای مەرگی (شێخ ئەحمەدی بۆنخوشی عەودالانی)، کە پیر و مورشیدی بووە، ماتەمنامەیەکی بە کولی نووسیوە. ئەم ماتەمنامەیەی ڕەنجووری لە سەر هەمان فۆرم و کێش و ئاوازی دێرینی شیعری گۆرانییە، کە ئەمە چەند دێرێکە

له دەستپێکی تێکستەکەدا:

دنیای بەینەت کەم، دنیای بەینەت کەم
دنیـای نـا شـنەخت شـەرت و بەینـەت کەم
سیا دل نەسەنگ سکۆی سای ستەم
خاییـن خونخـوار خەڵوەتخانـەی خـەم
عەجووزەی عاجز، پۆست ڕوو کنیا
تەپـل بـەد نامیـت نـە هـەر جـا ژنیـا

تا له کۆتاییدا دەڵێت:

چونکە دونیای دون تۆی مەزهەر پەی گشت
هەرچـی پێـت واچـوون حەقـم ها نەمشـت
(ڕەنـــجـــووری) تـــا واد ئـــاخـــر هـەنـاسـان
هەر ئـاخ ئاخشـەن پەی مـەرگ خاسـان[18]

به هەمان شێوە میرزا عەبدوڕەحیمی وەفایی چەند قەسیدەی بەرز و سۆزناکی (بە کوردی و فارسی) لە دوای هەواڵی مەرگ و پرسەداری شێخ و پیرەکەی (شێخ عوبەیدوڵلای شەمزینی لە ساڵی ۱۸۸۳ دا) نووسیوە. یەکێکیان ئەم تێکستەیە کە بریتییە لە قەسیدەیەکی (٦٠) بەیتی کە لە سەر کێشی هەزەجی هەشت هەنگاوی تەواو: (مەفاعیلون مەفاعیلون مەفاعیلون مەفاعیلون) ۲× هۆنراوەتەوە. لە ڕاستیدا ئەم ماتەمنامەیە شایانی ئەوەیە کە وەکو نموونەیەکی بەرز و باڵا و تەواوی شیعری ماتەمنامە و شینگێڕی لە شیعری کوردی کلاسیکدا چاوی لێ بکرێت.[19] ئەمە چەند دێڕێکی سەرەتایەتی:

دریغـا بـای خـەزان دایـە بەهـاری شـۆخ و ڕەعناکەم
لــە ئیزهـاری عەمەل کـەوت ئافتابـی عالـەم ئاراکەم
وەرەق ڕیـزان خەزان کەوتە ڕەزان، وەزعی چەمەن گۆڕا
بە سەرچوو فەسڵی گوڵگەشت و تەماشای باغ و سەحراکەم
خەزان هات و چەمەن چۆڵ بوو لە نەغمەی بولبول و قومری
دریغـا حەسـرەتا بـۆ گوڵعیـزاری سـەرو باڵاکـەم
لــە گریـان ئاسـمان دامانی سـووربوو شـینی گێڕاوە
مەگـەر گیـراوە یامایـل بەشـام بـوو ڕۆژی ڕووناکەم؟

دیارە کۆچی شێخ و پیر و زانا و ناودارانی تەریقەت هەستی شاعیرانی بزوواندوە و چەندین دەقی ماتەمنامەی پڕلە سۆز و کوڵ و خۆشەویستیان بۆ گوتوون کە لێرەدا ماوەی بە سەرکردنەوەیان نابێت.

٣-لاواندنەوەی خێزان و هاوسەر و خۆشەویستان:

لێرەدا ئاماژە بۆ دوو شاعیری ناسراوی سەدەی نۆزدەی ناوچەی هەورامان و گۆران زەمین دەکەین. کەیەکێکیان (مەولەوی تاوەگۆزییە/ (١٨٠٦ ـ١٨٨٢)، کە بۆ کۆچی دوایی (عەنبەر خاتوون)ی خێزانی چەندین تێکستی ماتەمنامەی نووسیون، کە هەر کامێکیان بگریت دەبینی سۆزێکی مرۆڤانەی قوولی لێ هەڵدەقوولێت.[٢٠] ئەمە چەند دێر لە نموونەی یەکێ لەو تێکستانە:

ئیمساڵ نەو وەهار چۆن خەزانی سەرد
بەرگــی وەردی باغ مەعــدووم بەرد پەی هەرد
مشێو تاڵەی من خیلاف ئەنگێز بۆ
وەرنــە کــێ کــەی دی وەهــار گوڵڕێـز بــۆ!
دڵ وەکەچ بازیی چەپگەرد بازیش وەرد
جفت ئــارەزوو کەرد، چەپگەرد تــاق ئاوەرد
بۆی عەنبەر نە تۆی دەماخم دوورکەرد
فرســەتش ئــاوەرد هــەوای وەبــای دەرد

ئەوە کەی تر (ئەحمەد بەگی کۆماسی)یە، کەوا قەسیدەیەکی زۆر نایابی شینگێڕی داغداری لەسەر گڵکۆی هاوسەرەکەی هۆنیوەتەوە، کەتێیدا هاوار و ئامانی لە دەست تەنیایی و لە دەستدانی هاوسەر و دۆستدا لێ هەڵساوە، ئەمە چەند دێڕێکیەتی:

گڵکۆی تازەی لەیل، گڵکلۆی تازەی لەیل
ئارۆشـیم وەســەر گڵکــۆی تــازەی لەیــل
نە پایەی مەزار ئەو لەیلی پڕمەیل
نەدیــدەم ڕێــزا ئەســرینان چــۆن ســەیل
شیم وە سەرینش وە دڵەی پڕ جۆش
ســەنگی مــەزارش گێرتــم نــە ئاغــۆش

کرووزانەوەی شاعیر لە سەر گڵکۆی هاوسەری لە دەستچووی درێژە دەکێشی تا (٥٥) دێری تێکستەکەی خایاندووە، کە لە کۆتاییدا بە مجۆرەیە:

هەر چەند پەرێ من تۆ ئەلوەداتەن
ئاخر سەرەنجام ئی جاگە جاتەن
هێندە خاک و سەنگ وە جەستەم بارەن
نەجاگەی جواب، نەڕای گوفتارەن
ئەحمەد پەرێ کۆچ شای جەمین جامان
ڕەستاخیز کەرۆ تا مەرگ سامان[٢١]

لە بەرانبەردا شینی خێزان و هاوسەرەکانیشمان هەیە کە بۆ مەرگی مێرد و سەردارەکانی خۆیانیان گێڕاوە لە کاتی کۆچ و ئۆغرکردنیاندا. ئەوەتا هەردوو ژنە شاعیری کورد (ماە شەرف خانمی کوردستانی/ مەستوورە و، زەینەب خاتوونی/ حەزینە) لەکاتی لە دەستدانی مێردەکانیان، ئەم کۆست و کارەساتەیان لە ماتەمنامەی غەمناک و سۆزداردا دەربڕیوە. مەستوورە خانم ماتەمنامەیەکی لە دوای کۆچی دوایی مێردەکەی (خوسرەوخانی ناکامی میری ئەردەلان) هۆنیوەتەوە کە سەرەتاکەی بەم شێوەیەیە:

خەسرەوم ئێشم، خەسرەوم ئێشم
جە جەور فەلەک ناسۆرەن ئێشم
جگەر کەیل هوون هەناسە سەردم
ئەسرین سەروازەن وە چیهرەی زەردم
خوسوس فیدات بام شای کەمەر لاڵم
ئێمشەو جە سۆزش جگەر زوخاڵم
پەرێ ناکامیت مە گرەوام وەتاو
جەبەدبەختی وێم سەرنیام وەخاو[٢٢]

هەر بەو ڕەنگەش (زەینەب خاتوونی خێزانی مەلا عەبدوڵڵای جەلی زادە/ حەزینە) لە سۆزی کۆچی دوایی مێردەکەی شینی گێڕاوە، ئەمە چەند دێرێکە لەو تێکستە:

ئەی ڕەفیقانی شەریعەت بێن بکەن گریان و شین
حەیفە بۆ ئەو قوتبی کامیل کۆچی کرد بۆ ژێر زەمین
حەیفە بۆ ئەو کۆهی عیرفان و دەلیلی ڕاهی حەق
پیشەوای ئەهلی مەحەببەت ئەو(رئیس العاشقین)[٢٣]

٤- لاواندنەوەی قارەمان و سەرکردە شۆڕشگێڕەکانی کورد:

چەند ڕووداوێک لە مێژووی کۆن و نوێی کورددا ڕوویان داوە، لە کاتی خۆیدا وەکو کۆست و نوشوستی و زایعە سەیرکراون، لە وانە مەرگی قارەمان و سەرکردە و کەسە شورشگێڕەکان کەوا شاعیران وەکو زمانحاڵی میللەت نەیان هێلاوە هەروا تێپەڕێ، بەڵکو داخ و حەسرەتیان بۆ هەڵڕشتوون و بە شیعری لاواندنەوە و ماتەمنامەی بەسۆز یادەکانیان زیندوو ڕاگرتووە. یەکێک لەمانە شەهیدکردنی سەرکردەی کورد (شێخ سەعیدی پیران)و دەستەیەک لەو شۆڕشگێڕانەیە کە لە ساڵی (١٩٢٥)دا لە سێدارە دران. (پیرەمێرد)ی نەمر ماتەمنامەیەکی بۆ شەهیدانی ئەم کارەساتە هۆنیوەتەوە بەناونیشانی (شیوەنی شەهیدانی کوردی سەروو)، کە تێیدا دەڵێ:

ئەم ئاسمانە شینە کەوا بەرگی ماتەمە
تەحلیلی وا کراوە، قوببەی غەمە تەمە
چەرخێکی کۆنە ماکینەی ژەنگی گرتووە
چەوری نەکا بەخوێن پەتی سووڕانی کەوتووە[٢٤]

دووبارە پیرەمێرد لە ماتەمانەیەکی دیکەدا بۆ ئەو قارەمانانە دەڵێ:

هاتن شەهیدەکان بە جلی سووری خوێنەوە
دایکی وەتەن دە هەستە سڵاویان بستێنەوە
شێخ قادرە لە پێشەوە سەرقافڵەی ئەوان
چەند جوانە، خوێن و ڕیشی سپی، پیر و نەوجەوان
سەیری ئەمانەکە، هەموو کوردی سەف شکەن
گیانیان پێشکەش ئەکرد و ئەیان وت: بژی وەتەن

(سەرچاوەی پێشوو: ١٠٤)

هەر پیرەمێرد، دیسان ماتەمنامەیەکی دیکەی بۆ مەرگی پاشای عێراق (مەلیک غازی / ١٩١٢ – ١٩٣٩) نووسیوە و دەڵێ:

ئەمڕۆ ڕۆژۆیە و شین و ماتەمە
چەرخی نیلگون خومخانەی غەمە
بەهار ڕوو زەردە ڕەنگی وەرەمە
هەور بۆمان ئەگری هێشتا هەر کەمە
تازە نەمامان سەر لە گەڵایە
تازە نەمامان سەر لە گڵایە

(سەرچاوەی پێشوو: ٣١٧)

کۆچی دوایی (شێخ مەحموودی حەفید زادەی مەلیکی کوردستان) یەکێکی ترە لەو ڕووداوانەی کە شاعیرانی کورد فرمێسکیان لە دڵەوە بۆ ڕشتوە و شینیان بۆ گێڕاوە و ماتەمنامەی وەفاداریان بۆ هۆنیوەتەوە. ئۆغر و ماڵئاوایی شێخ چەندین تێکست و قەسیدەی ماتەمنامەی لە لایان شاعیرانی کوردەوە بەدوای خۆیدا هێناوە، لە وانە: قانیع، کەمالی، شێخ نووری، لوتفی، سەودایی، سەی وەهاب، بێبەش و دیلان و گەلێکی دیکە [٢٥]، لە ناو ئەمانەدا ئاماژە بە چەند دانەیان دەکەین: ماتەمنامەکەی قانیع بەم چوارینەیە دەست پێ دەکات:

کەس نەلێ ئەم بێشە چۆڵە و ئەم زەعیمە مردووە
قارەمانی بێچوە شێری کوردستانە نووستووە
پێت بڵێم چی کردووە بۆ خزمەتی کوردی هەژار
لاپەڕەی مێژووی بە خوێنی ئاڵی خۆی نەخشاندووە[٢٦]

(شێخ نووری شێخ ساڵح) لە قەسیدە ماتەمناکەیدا بە ناوی (شیوەنی شێخ مەحموودی سەرۆک)دا دەڵێ:

چ نووکی خەنجەرێ بوو وا بڕی ڕیشەی دڵ و گیانم
چ تینی ئاگرێ بوو وا بە جارێ جەرگی سووتانم
لەسەر چاوەی تەقیوی دڵمەوە خوێناوی ئاڵ و گەش
بەناو شەریانەکانا دێتە سەرچاوەی دووچاوانم[٢٧]

نموونەی بەرزی ماتەمنامە وەکو ژانەرێکی شیعری[*] لەشیعری نوێی کوردیدا لەو قەسیدەیەدا بەرجەستە دەبێت بە ناونیشانی (شێخ مەحموودی زیندوو)، کەوا (دیلان)ی شاعیر لە کۆچی ماتەمینی شێخی نەمردا هۆنیوەتییەوە کە لە دووبەندی سەرەتاکەیدا وا هاتووە:

پایز خەزانی تەماوی و مەنگە
گەڵا لق و پۆپ خونچە بە ژەنگە
ئاسمان نە شینە نە پیرۆزەیی
نە شەو جریوەی ئەستێرەی شەنگە

***

پشکۆ تەمی نارد لە بۆ ئارارات
هەناوی ئەزمر بە کاژاو بەنگە
بەڵام کوردستان با لە شینابێ
گوێ هەڵخراوەی ئاوازی زەنگە[٢٨]

هەروەها (هەژاری موکریانی) بۆ کۆچی دوایی سەرکردەی شۆڕشگێڕی کورد(مەلا مستەفای بارزانی) قەسیدەیەکی ماتەمنامەی لە ژێر سەردێری (بارزانی نامرێ) داناوە، کە لە سەرەتاکەیدا واهاتووە:

بارزانی پاڵەوانی کورد   هیوای پیر و جەوانی کورد
خەبەریان پێدام تۆ مردووی   بە دیمەن لەبەرچاو ون بووی
من دەزانم تۆ نامری   تۆ لە مردن بەهێزتری[٢٩]

لە دوایی ئەوەش هەموو ساڵێک بە شێوەیەکی بەردەوام بۆ ماوەی (١١ساڵ)، هەر ساڵە و شیعرێکی بۆ ساڵیادی ئەو کۆچە نووسیوە کە هەموویان لەو چوار چێوەیە دان[٣٠].

٥- لاواندنەوەی کەسایەتی و ناودارانی کۆمەڵگە:

ڕەنگە ئەم بابەتە فراوان بێت و مرۆڤ نەتوانێت پەی بە هەموو لایەن و لق و پۆپەکانی ببات، زۆر وا هەیە لە کاتی کۆچ و ماتەمینی کەسایەتییەکی ناودار و خزمەتگوزاری ناو کۆمەڵگا شاعیرانی کورد ماتەمنامەیان بۆ هۆنیوەتەوە، ئەوەی لەبەردەستمان بێت لێرەدا چەند نموونەیەکی دەهێنینەوە.

هەریەکە لە (ڕەمزی وەهبی سلێمانی) و (ئەسیری کەرکووکی) ماتەمنامەیان بۆ (ساڵح زەکی بەگی صاحێبقڕان) هۆنیوەتەوە، کەوا کەسایەتییەکی کورد بووە و لە ساڵی ١٩٤٤ دا کۆچی دوایی کردووە. هی یەکەمیان بەناوی (شینی ساڵح زەکی بەگ)ەو تێیدا دەڵێ:

لە بێشەی زیندەگانی و هەستیا شێری ژیانم ڕۆ
لە باغی ڕاستی و سەربەرزیا سەرووی ڕەوانم ڕۆ
لە بورجی کوردەواری و ئەوجی دانایی و سیاسەتدا
مەهی میهر و وەفا شەهبازی عیرفان ئاشیانم ڕۆ[٣١]

ماتەمنامەکەی ئەسیری بەناونیشانی (شینی ساڵح زەکی بەگی ساحێبقڕان) ەو بەم دێرانە دەست پێدەکات:

نەبوو ئەی پیاوی چاک چاخی نەمانت
بۆ گەل لەم چەرخە پێویست بوو ژیانت
لە داخی گەل زووانم بەسترابوو
لە داخی تۆ کراوە بۆ بەیانت[٣٢]

هەر لەم بوارەدا بۆ کۆچی دوایی و لەچلەی ماتەمینی کە سایەتییەکی وەکو(محەمەد ئەمین زەکی بەگ)دا، کە لە ساڵی (١٩٤٨) دا کۆچی کردووە، هەریەک لە (پیرەمێرد) و (أ. ب. هەوری) و (بێخود) و (شێخ سەلام) و (بێکەس) و (ئەوڕەحمان بەگی بابان) ماتەمنامەیان بۆ هۆنیوەتەوە، کەوا پاشتر لە نامیلکەیەکدا چاپ و بڵاوکراونەتەوە.[٣٣] هەر ئەم شاعیرەی دوایی واتە (ئەوڕەحمان بەگی بابان)، ماتەمنامەیەکی بۆ کۆچی دوایی (سەید ئەحمەدی خانەقای کەرکووکی) هۆنیوەتەوە.[٣٤]

(بێخود/ ١٨٧٨ – ١٩٥٥)، لە ساڵی ١٩٥٣ دا، ماتەمنامەیەکی لە بۆنەی وەفاتی (حەپسە خانی نەقیب)ەوە نووسیوە، تێیدا دەڵێ:

بە خوڕ دیسان ڕژا فرمێسکی باران
لە هەوری چاوی سووری دوڕ نیساران
تەمی ماتەم وڵاتی کوردی داگرت
لە پڕ وەک دووکەڵی ماکینە شاران
زەمین بۆ قوڕ نەپێوێ وەک من و تۆ
زەمان بۆچی نەشێوێ چەشنی جاران
جەنابی (حەپسە خان) تەشریفی ڕۆیی
شکا پشتی فەقیران و هەژاران

(دیوانی بێخود: ٦٣)

(پیرەمێرد)، چەند شیعرێکی ماتەمنامەی بۆ کەسایەتی و ناسیاوەکانی سەردەمی خۆی هۆنیوەتەوە، کە لە دیوانەکەیدا هاتوون، لەوانە، (بۆچلەی مستەفا پاشای یامولکی)، (بۆ کۆچی شێخ عەزیزی برای شێخ نووری شێخ

ساڵح)، (بۆ چلەی عەبدولواحد نووری)، (بۆ کۆچی سەید نووری نەقیب) (بۆ شەهیدان مستەفا خۆشناو و محەمەد قودسی)، (بۆ کۆچی جەمیل سدقی زەهاوی)، (شینی مستەفا مەزهەر)، (بۆ کۆچی مەلا ئەفەندی هەولێری/مەلا گچکە)، (بۆ کۆچی شێخ حسامەدین تەوێڵە)، (بۆ شێخ قادری گۆپتەپەیی)، (بۆ مەرگی حاجی ئەحمەدی حاجی کەریم)، (بۆکۆچی عەبدولقادری کوڕی سەید ئەحمەدی خانەقا)[٣٥].

(شێخ سەلام) شیعری ماتەمنامەی بۆ چەند کەسایەتی کورد هۆنیوەتەوە، لەوانە شیوەن بۆ (ئەحمەدی بەگی فەتاح بەگی ساحێبیقڕان)، (خەلەف شەوقی داودی)، (کاکە حوسێنی شێخ عەبدولکەریمی کربچنە)[٣٦].

لە بەشی (شیوەن و ماتەمنامە)، لە دیوانەکەی (شێخ نووری شێخ ساڵح)دا چەند هۆنراوەی شیوەن و ماتەمنامە هەن کە بۆ کەسایەتی و ناودارانی کورد نووسراون، لە وێنەی، (شیوەنی مەحموود جەودەت)، (کۆچی مەلا ئەفەندی هەولێری)[٣٧].

(بێکەس) شیوەنی بۆ چوار ئەفسەرە شەهیدەکەی کورد گێڕاوە و لە (شیوەن بۆ شەهیدانی ١٩ی حوزەیران)ی ساڵی ١٩٤٧دا دەڵێ:

ئەمڕۆکە ڕۆژی ماتەمە
عالەم دڵی پڕ لە غەمە
ڕووی ئاسمان هەور و تەمە
بۆ جوانەمەرگانی وەتەن

***

وەتەن دەروونی لەتلەتە
گیرۆدەی داوی نەگبەتە
خەوو خۆراکی میحنەتە
بۆ جوانەمەرگانی وەتەن[٣٨].

ئەنجا هەر (بێکەس) شینی بۆ کەسایەتی و ناودارانی کورد لەوێنەی، (محەمەد ئەمین زەکی بەگ) و (مستەفا مەزهەر) و (قالەی ئایشەخان) گێڕاوە[٣٩].

لە بەشی (شیننامە)ی (دیوانی شاری/ عەلی عارف ئاغا)دا چەند دەقی شیعری ماتەمنامە هەیە کە بۆ کەسایەتی و ناودارانی کوردی ڕۆژگاری خۆی

هۆنراونەتەوە.[٤٠]

ئەم بابەتە ئەگەر بەدوای دابچین وا بەزوویی کۆتایی نایەت، کورد واتەنی ئەم هەویرە ئاو زۆر دەکێشی و زۆر تێکستی ماتەمنامە هەیە کە لە وێنەی گەوهەری یەکدانە دیوانی شیعر و گەنجینەی ئەدەبیاتی کوردیان ڕازاندۆتەوە.

٦-لاواندنەوەی هاوڕێ و کەسە نزیکەکانی شاعیران:

زۆر جار وابووە لە مەرگی هاوڕێ و خزم و کەسە نزیکەکان، شاعیران فرمێسکی خەم و حەسرەتباریان هەڵڕشتووە و تێکستی خەمنامە و ماتەمباریان بۆ هۆنیوەنەتەوە، دیوانی شاعیرانی کورد لەم بوار و بابەتەدا دەقی شیعری زۆریان بۆ دەور کردووینەتەوە. لێرەدا، تاقە نموونەیەک لە شیعری کلاسیکی دەهێنینەوە کە ئەویش لاواندنەوەی (شێخ ڕەزای تاڵەبانی/ ١٨٣٧ - ١٩١٠)یە بۆ (قادری وەستا خدر)ی هاوڕێی:

بۆ نەسووتێ جیگەر و بۆچی نەبێ دڵ بە کەباب
بۆچی نەڕوا لە تەنم ڕووحی ڕەوان میسلی شەهاب
بۆ لە سەرچاوەیی چاو هەڵنەقوڵێ ڕەشمەیی خوێن
بۆ لە فەووارەیی موژگان نەچکێ قەترەیی ئاب

(مێژووی ئەدەبی کوردی، ب٤: ٣٠٩)

ئینجا هەر بۆ نموونە ئاوڕێک لە دیوانی (گۆران) دەدەینەوە و دەبینین کەوا مەرگی هەردوو جگەر گۆشەکانی (هیوا) و (گوڵاڵە) چۆن دووزامی قووڵی خستۆتە پەڕەی جگەریەوە و لە دوو ماتەمنامەی پڕ لە هەنسک و ناڵە و فرمێسکدا چۆن شینی بۆ گێراون. لە (شیوەنی گوڵاڵە)دا دەڵێ:

کچم، مایەی ژیانم، یادگاری
شەبابم، نۆبەرەی شیرینی داری
غەرامی کەم دەوامی عومری لاوێم،
دڵۆپی خوێنی گەرمی ئاگراویم؟
جگەر گۆشەی عەزیزم، نووری چاوم،
سەری تاڵەدەزووی ئامالی خاوم.

چ زوو مردی؟ کچم هەیهات کچی خۆم،
چ زوو مردی؟ چ زوو کەوتیتە بن گۆم؟[41].

هەروەها لە بەندی دوایی ماتەمنامەی (لەسەرەمەرگی هیوادا)گوتویە:

سـابۆم بڕوانــە تێـر بــەو چاوانــە!
ڕۆڵــە مردنــە و فرمێسـک بارانــە!
هیــوا ڕۆڵــە ڕۆ، کۆرپــەم ڕۆڵــە ڕۆ
ئــەو کوڵمــە ئاڵــە نــەرم و نۆڵە ڕۆ
ئــەو قــژە زەردە ئــەو چاوانــە ڕۆ
ئەو نەغمەی (دایە) و (بابە) جوانە ڕۆ
تــا دەممان لە گۆ ئەکــەوێ وەک تۆ:
هیــوای دایــە ڕۆ، هیــوای بابــە ڕۆ.

٧- شین و ماتەمنامەی شاعیران لەناو خۆیاندا:

وا بووە شاعیرانی کورد لە نێو خۆیاندا و لە کاتی مەرگ و ماڵئاوایی یەکێکیان، هاوڕێکانی لە خەم و تازیەباری لەدەستچوونی شین و ماتەمنامەیان بۆ گێڕاوە و یاد و بیرەوەریان لە مێژووی ئەدەب و لە دڵی ڕۆڵەکانی گەلدا بەزیندوویی هێشتۆتەوە.هەم تەعبیریان لە ناسۆری دڵ و هەست و سۆزی خۆیان کردۆتەوە سەبارەت بە لە دەستدانی هاوڕێیەکیان هەمیش ئەو کۆست و زیان و زایەعەیان بەرجەستەکردووە کەوا لەگەڵ و نیشتیمان کەوتووە. دیارە ئەم دیاردەیە لە ئەدەبی هەموو میللەتاندا بەدی دەکرێت و لەم ماوەیەدا پێویست بە هێنانەوەی نموونە ناکات. ئەوەی پێوەندی بە ماتەمنامەو شینگێڕی شاعیرانی کوردەوە هەیە لەناو خۆیاندا ئاماژە بە چەند نموونەیەک دەکەین.

(کەمالی) لە ماتەمنامەیەکدا بەناوی (شیوەن بۆ شاعیری بەناوبانگ ئەحمەدی موختار بەگی عوسمان پاشای جاف)دا دەڵێ:

دیســان فەلەک ئــەم داخە چ بوو نــای بەجگەردا
ئــەم ئاگــرە چــی بــوو لــە دڵــی عالەمی بــەردا
دیســان چییە ئەم شــۆڕە لەنــاو میللەتــی کورد
عالەم هەموو غەرقە لە قوڕ و شــین و چەمەردا[43]

ئەنجا هەر (کەمالی) ماتەمنامەیەکی بۆ کۆچی دوایی (بێکەس)ی شاعیر هۆنیوەتەوە.[٤٤]

(شێخ نووری شێخ سالّح) لە شیوەنیدا بۆ (مەلا مەحموودی بێخود) ماتەمنامەیەکی بەسۆزی هۆنیوەتەوە کەتێیدا دەڵێ:

خەمــم نەدیــوە کــە دڵ هەڵــدڕێ وەکو نەشــتەر
خەمــم نەدیــوە وەکــو تیر بــدا بەندی لــە جگەر
خەمــم نەدیــوە کــە ڕووناکــی و فــەرەح لــەدڵا
وەها نەهێڵێ، لە جێگەی نەمێنێ شــوێن و ئەسەر
خەمــم نەدیــوە لە ســەر تەختــە نــەردی دنیادا
وەهابەســتێ لە خۆشــی و لەپێکەنین شەشــدەر
خەمــم نەدیــوە بــەری خوێنــی دڵ وەهــا بــەردا
لــە فوارەیــی دڵــەوە هەڵقوڵێتــە دیدە وســەر[٤٥]

لە مەرگ و ماتەمینی (پیرەمێرد)، شاعیرانی کورد هەست و نەستی خۆیان لە چەند دەقی شیعری پڕ لە خەم و ماتەمدا دەربڕیوە کە لەو چلەی ماتەمینییەدا کە بۆی ساز کراوە پێشکێشیان کردووە. لەوانە ماتەمنامەی (بیخود)، (عەبدولڕەحمان بەگی بابان)، (هیجری دەدەی کەرکوکی)، (ڕەمزی مەلا مارف)، (حاجی باقی بەنگینە)، (أ. ب هەوری)، (قانع)، (ئەحمەد شوکری) و (ئەخول) و (هادی سائب)ە.

لەنێو ئەمانەدا (هیجری دەدە) ماتەمنامەیەکی خوێندۆتەوە کە لە چوار بەش پێکهاتووە و هەربەشەی بە دیالێکت و زمانێکە بەم شێوەیە: (بەشی کوردی موکری: ٨)، (بەشی کوردی هەورامی: ١٦)، (بەشی فارسی ٤ بەندی پێنجینی موسەممەت)، (بەشی تورکی: ١٩بەیت). دواتر ئەم شین و ماتەمنامەی شاعیران هەمووی لەتەک کۆمەڵێ وتار و بابەتی تر هەر لەم بابەتەدا، لە کتێبێکدا چاپ و بڵاوکرانەتەوە.[٤٦]

هەروەها (گۆران) لە شین و لاواندنەوەی (بێکەس)دا ماتەمنایەکی هۆنیوەتەوە بە ناوی (هاوڕێم بێکەس)، لە شێوەی چامەیەکی درێژ کە (٧) لاپەڕەی دیوانەکەی گرتۆتەوە. گۆران بەم شێوەیە دەست پێ دەکات:

ئـەی فریشتـەی شیـعری جـوان
کۆستی کـەوتـووی هـەردووکـمان
بـــۆ ئـــەم جـــارە بـێـکـەسـە
کـەوتــمــان بـێـکـەس، بـەسـە
شـاعـیـرێـک بـــوو فـەنـنـان بـــوو
ئـــەدای خـــوڕ، خـــرۆشـــان بـــوو
بـــۆ بـــاغـــچـــەی کـــزی کـــوردی
بـلـبـل بـــوو نـــەغـــمـــەی وردی
ســــــەرەڕای بــەهــــرەی فـەنـنـــی
دڵــــســـــۆز بــــوو بــــۆ وەتــــەنــــی
نـــرکـــەی شـــیـــعـــری رزگـــــاری
بـێـکـەس، شـتـێـکـە دیـــــاری
لــــە هـــەمـــوو کـــوردســـتـــانـــا
لــــە نـــــاو بـــیـــر ئـــــازادانـــــا

لە بەندی کۆتایشدا دەڵێ:

ئـــەی شـێـوە شـــۆخ،ئـــەی پـــەری
دانـــیـــشـــە لای ژوور ســـــەری
وەک یــــــاری وەفـــــــادار بـــە
بـــەڕاســـتـــی خـــەفـــەتـــبـــار بـــە
قـــژی زەرد بـــا پـــەشـێـــو بـێ
بەسـتـەم خـەم لـەسـەر لـێـو بـێ
تـــو بــڵـــێ و مـــنـــی هـــــاوڕێ
تـــا دەســـتـــم قـــەڵـــەم بـگـرێ
ئـەنـووسـم: دێـر دێـــر، بـــەن بـەن
بـۆ بـێـکـەس شـیـعـری شـیـوەن[٤٧]

کاتێک دڵە گەورەکەی (گۆران) لە لێدان دەکەوێت و کۆچی دوایی دەکات، ئەم هەواڵە بە کوردستاندا بڵاو دەبێتەوە و دەگەڕێ، لە موکریانەوە (هێمن) بانگ و هاواری لێ بەرزدەبێتەوە ماتەمنامەیەک بۆ (شینی گۆران) دەهۆنێتەوە[*]. هێمن بەم شێوەیە ماتەمنامەکەی دەست پێ دەکات:

هـــەر لـــە بـــۆتـــانـــەوە هـــەتـــا ســـۆران
هـــەمـــوو ســـۆرانـــی شـیـنـە بـــۆ گـــۆران
هـــەر لـــە کـــوێـــستـــانـــەوە هـــەتـــا گـــەرمـــێـــن
یـــەخـــەمـــان دادڕاوە تـــا دامـــێـــن
لـــە جـــزیـــرە هـــەتـــا بـــەحـــری ڕەش
نـیـیـە کـیـژێ ســـەری نـــەنـــابـــێ لـــە هـــەش
لـــە دیـــاربـــەکـــرەوە هـــەتـــا ورمـــێ
ســـەر بـــە قـــۆر، مـــل بـــەکـــوێـــنـــە نـــێـــر و مـــێ
هـــەر لـــە کـــەرکـــووکـــەوە هـــەتـــاکـــو سنە
شـیـن و ڕۆ ڕۆ و فـغـانـی پـیـاو و ژنـە

بەم ڕەنگەش دوایی پێ هێناوە:

ڕۆیـــی ئـــاواتـــی بـــردە بـــن گـــڵـــی ڕەش
ڕۆیـــی کـــورد مـــاوە بـــێ کـــەس و بـــێ بـــەش
حـــاجـــی، گـــۆران و پـــێـــرەمـــێـــرد مـــردن
داخـــەکـــەم کـــوردی ئـــێـــمـــە هـــەر کـــوردن
کـــوردن و تـــووشـــی ڕۆژی تـــەنـــگـــانـــەن
مـــەردن و دیـــلـــی دەســـتـــی بـــێـــگـــانـــەن.(٤٨)

کاتێک (هێمن) بۆ خۆشی دەمرێ و ماڵئاوایی دەکات شاعیرانی کورد بە کۆمەڵ شینی بۆ دەگێڕن و لە پرسە و تازیەباری ئەو مرۆڤە و شاعیرە بەهرەمەندە، کە وەکو سامان و سیمبولێکی نەتەوەیی لەو ڕۆژگارە و لەو وەختەی خەبات و تێکۆشانی میللەتەکەی سەیرکراوە. مەرگی هێمن لە کوردستانی ڕۆژهەڵات، لانی کەم بۆ چینی خوێندەوار و شاعیر و نووسەر و ناوەندەکانی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی کۆستێکی گەورە بووە، کوژانەوەی مەشخەڵ و بڵێسەیەک لە ڕۆژگارێکدا کەوا ئەو خەڵکە ئومێدی زۆریان پێی هەبوو. بۆیە مەرگ و ماڵئاوایی کردنی قەڵەمی شاعیرانی کوردی بەدەستە جەمعی هێناوەتە شین و فرمێسک هەڵوەراندن. ئەمە بۆتە دیاردەیەک لە مێژووی ئەدەبی کوردی

که پێشتر نموونەی کەم بووە.(*) مەزن شاعیرانی کوردی ڕۆژهەڵات بە گشتی و بە تایبەتیش شاعیرانی موکریان کۆمەڵێک ماتەمنامەی بەرز و هونەری پڕلە هەست و سۆز و کۆڵ و کەسەریان بۆ هۆنیوەتەوە، لە وێنەی: حەقیقی، سەید تاهیری هاشمی، مامۆستا مەلا محەمەدی ڕەبیعی، هەژار، هێدی، خاڵەمین، سەید کامیلی ئیمامی، فیدایی، سەید عەبدولقادری سیادەت، ڕاوچی، ئوستا، مارف ئاغایی و ئەمین گەردگیلانی و چەندانی تر، کە هەندێکیان لە دیدی ڕەخنەی ئەدەبییەوە بە شاکار و سەرتۆپی شیعری ماتەمنامەی کوردی دەردرێنە قەڵەم، لێرەدا چەند نموونە دەهێنینەوە و بەپشتبەستن بە گوتەیەی کە دەڵێ، مشتێ نموونەی خەرواریکە دەستبەردار دەبین:(٤٩)

١- شینگێڕیی حەقیقی:

برای بەرزم لە پاش تۆ من ئیتر سەیر و سەفاناکەم
بەمەرگی تـۆ بەدڵ مەیلی کەژ و کێو و چیا ناکەم
بـە داخی تـۆ وەها جەرگم بڕاوە حەسـتەمە ژینم
بەزام و ئێشـەوە مەرگـم دەوێ دەردم دەوا ناکەم
ئەوا دەشت و چیا شینە و لە خاکی نیشتمان شینە
وڵاتی کـوردی غەمگینە دەڵێ تەرکـی عەزا ناکەم

٢- شینگێڕیی سەید تاهیری هاشمی:

بەهاری کـرد بەپایز مەرگی زانای باسـەفا هێمن
لەگەڵ خۆی بردی هۆش و دانش و فەزل و زەکا هێمن
درێغ زووخاوی خوارد و ڕەنجی برد و مەینەتی کێشا
کە گەل ڕاحەت بژی و بەڵکو نەچی ڕەنجی بەبا هێمن
کەچل ساڵ دەردی ناکامی و بەڵای چەوسانەوە و خاری
گوارا کرد لە خۆی بۆ بەرزیەتی گەل مەردی وا هێمن
لـە بۆ گەنجی مراد چەند شـار و دێ بەدێ گەڕیا
لەگەڵ سروەی بەیانی هاودەمی یادی سەبا هێمن

٣-شینگێڕیی مەلا محەمەدی ڕەبیعی:

لە دونیادا کەسێ ڕەنجی بەبابێ
هەرەس گرتوویە هەرچی کێوە بابێ
بەهاری بێ گوڵی بێ بولبولی کورد
خەزانە کردەوەی وەک کا و با بێ
لە کۆستێکا کە کوردستانی داگرت
ڕەوایە شیوەن و شین و هەرابێ

٤- شینگێڕیی سدیق بۆرەکەیی:

خاک خەم نیشتەن وەسەرکوردستان
خار خەم ڕووان جەبەر کوردستان
بولبول مەنالو جەباخ و گوڵزار
ماسی مەگرو و جەدەریا و ڕووبار
چەرخیش خۆکەڕ بێ جەغەوغای مەردم
ئای چەند گیان سەختم کەوا نەمردم

٥- شینگێڕیی شێخ عەبدولکەریمی هیرانی (وریا):

گەر هەبێ شاعیر لەنێو کوردا بەڕاستی هێمنە
خۆشەویستی ئەو هەمیشە وا لەناو هەستی منە
شیعرەکانی وەک چرای ڕووناکە بۆ ڕێگەی خەبات
نووکی خامەی ئەو بەوێنەی چقڵی چاوی دوژمنە
مەردی مەیدانی خەبات و بولبولی باخی هونەر
شاعیرێکی پایە بەرز و بیر و باوەڕ ڕۆشنە

٦- شینگێڕیی هەژار:

کاک هێمن برای شیرینم چاوان دەگێرم ناتبینم
زل کوێران دەڵێن مردووە کۆچی یەکجاری کردووە
دڵەی پڕکڵۆڵی هەژارم گیانی بێ ئۆقرە و قەرارم
بە مەرگی تۆ باوەڕ ناکا چۆن بێ منی لە توێی خاکا

٧- شینگێڕی هێدی:

وەرە کە وەک پاییزێ زەردە ڕەنگم
دەناڵێنم بەڵام ناتگاتێ دەنگم
وەرە سەیرێ سەرێ هەڵبێنە تاوێ
وەرە لەو ناوە سیلەی چاوێ یاوێ

تا دەڵێ:

منیش ناڵێم هێمن کەم هات بەبیرا
ناڵێم هێمن ڕۆیی قەدری نەگیرا
ئێستەش ناڵێم وەرن ڕێزی لێ بگرن
من هەر دەڵێم دەگەڵ کەسی ڕامەگرن[٥٠]

ئەنجامەکان

وەکو ئەنجامگیری کۆتایی دەکرێ گەوهەری باسەکەمان لەم چەند خاڵانەدا چڕ بکرێتەوە:

١- ماتەمنامە وەکو ژانەرێکی لاوەکی شیعری، بەگوێرەی ڕێباز و قوتابخانەی ڕەخنەی کلاسیک، ڕەگوریشەی بۆ ئەدەبی کۆن و کلاسیک دەگەڕێتەوە.

٢- لە شیعری کوردیدا ماتەمنامە دوو سەرچاوەی بووە: یەکەمیان نەریتی کۆمەڵایەتی ماتەمینی و تازیەباری لە کۆمەڵگای کوردەواریدا، دووەمیش شیعری رۆژهەڵاتی عەرەبی و فارسی.

٣- ماتەمنامە لە وێنەی تەون و ڕایەڵە لە چەندین جۆر و شێوەدا لە هەموو قۆناغەکان باڵاپۆشی شیعری کوردی بووە و لای بەشی هەرە زۆری شاعیران بوون و بەردەوامی هەبووە.

پەراوێزەکان

١. قدامة بن جعفر والنقد الادبي: ٣٥٦.
٢. العمدة في محاسن الشعر، ج ٢: ١٦٦.
٣. مێژووی ئەدەبی کوردی، ب١: ١٧٦.

(*) لە فەرهەنگە کوردییەکاندا، شین، شین و لاواندنە، شین و شەپۆڕ، تازیمانە و تازیەباری، ماتەمینی، سەرەخۆشی......تاد، بۆ ئەم بۆنە و موناسەبەتانە بەکاربراون. سەیری ئەم وشە و زاراوانە بکە لە فەرهەنگی (هەمبانە بۆرینە).
وەکو زاراوە و مەبەستێکی شیعری (شیعری لاواندنەوە، شین و لاواندنەوە، شیوەن، شیعری ماتەمینی و ماتەمنامە، شیعری شینگێڕی) بەکاردەبرێن، لای ئێمە (ماتەمنامە) وەکو فۆرمێکی زمانەوانی بۆ ئەو مەبەستە شیعرییە دروست و گونجاوە.

٤. قدرامة بن جعفر والنقد الادبي: ٣٦.
٥. ئەفراندن و مردن لە ئەفسانەی کوردیدا: ٧٣.
٦. فرهنگ اصطلاحات ادبي: ٤٣٤.
٧. واژەنامە هنر شاعیری: ٢٣٩.
٨. سەرچاوەی پێشو: ٢٣٩.
٩. انواع ادبي: ٢٣٧.
١٠. فرهنگ توصيفى اصطلاحات ادبي: ١١٨.
١١. تاريخ الادب العربي: ١٩٦.
١٢. هەنبانە بۆرینە: ٤٨١.
١٣. جواهر المعاني: ٢٧٨،٤١.
١٤. دیوانا وەداعي: ١٠٨،٢٧.
١٥. دیوانی نالی: ٣٧٠.
١٦. لە شیعری کلاسیکی عەرەبیدا چەند نموونەیەکی دەگمەنی لەو جۆرە بەرچاودەکەون، یەکێکیان چەند دێرێکی (عبدالله بن همام السلولی)ە کە لە ماتەمینی موعاویە و پیاهەڵدانی یەزیدی کوڕیدا گوتوویەتی، هەروەها

(ابو نؤاس)یش قەسیدەیەکی لە سەرەخۆشی کردنی (هارون الرشید) و پیرۆزبایی کردنی لە هاتنەسەرتەختی (ئەمین)دا گوتووە. بگەڕێوە بۆ: العمده فی محاسن الشعر:١٧٠.
هەروەها ئیبن زەیدون (١٠٠٣ – ١٠٧٠ ک)، ماتەمنامەیەکی بۆ مەرگی (ابو الحزم بن جهور)ی پاشای (قرطبه) و هاتنە سەرکاری (ابو الولید) ی کوڕی نووسیوە، تێیدا دەڵێ: ئاوابوونی خۆر؛ دەرکەوتنی مانگ و، تەواوبوونی باران؛ گوڵ و گیا بەدوای خۆیدا دەهێنێت:

ألـم تـــرَ ان الشمس قد ضمها القبرُ وان قد كفانا – فقد القمر – البدرُ
وان الحيـــاةَ – ان كان قد اقلع صوبه فـقـد فـــاض فـــي آثـــره الــبـحـرُ
(ديوان ابن زيدون: ١٥٠)

١٧. دیوانی سالم: ٩٠. هەروەها، دیداری شیعری کلاسیکی کوردی:٤٠.
١٨. دیوانی ڕەنجووری: ٢٠٠.
١٩. دیوانی وەفایی: ٢١٠.
٢٠. دیوانی مەولەوی:٦٥٠.
جگە لەمانە، مەولەوی (٢٨) شیعری لاواندنەوەی بۆ دۆستان و کەسانی خۆشەویستی خۆی نووسیوە، لە وێنەی (عەبدولڕەحمانی کوڕی مەحموودی یاروەیس، بەگزادەی جاف، شێخ عەبدولڕەحمانی تاڵەبانی، محەمەدی کوڕی خۆی، ئەحمەد بەگی کۆماسی.....تاد،)
٢١. دیوانی ئەحمەد بەگی کۆماسی: ١٣١.
٢٢. دیوان مستوره:٣١١.
٢٣. کۆیە لە ڕەوتی شارستانییەتدا:٢٦٠.
٢٤. پیرەمێردی نەمر: ١٠٣.
٢٥. شێخ مەحموود لە شیعری کوردیدا: ٦١ –١٠٠.
٢٦. دیوانی قانع:٢٢٥.
٢٧. دیوانی شێخ نووری شێخ سالح: ٣٥٤.
(*) لە سەرچاوەکانی ڕەخنەی ئەدەبیدا جۆرەکانی شیعری؛ (لیریک، ئیپیک، دراماتیک، دیراکتیک) وەکو جۆری ڕەسەن و مێژوویی (ئەسڵی) دراونەتە

قەڵەم و مەبەستەكانی شیعری (وەسف و ستایش و شانازی و داشۆرین وماتەمنامەو.........) وەكو جۆری دەستی دووەم، لقوپۆپ، (فەرعی) لە قەڵەم دەدرێن: انواع ادبي:٢٣٦.
٢٨ـ دیوانی شیعر:١٨٩.
٢٩ـ بۆ كوردستان: ٥٣٩.
٣٠ـ بەیادی تۆ دەژی دڵم:٥ـ٦٣.
٣١ـ گۆڤاری كاروان(٩٣): ٥.
٣٢ـ دیوانی ئەسیری: ٦٣.
٣٣ـ محمدئەمین زكی:٢٩ـ ٤٤.
٣٤ـ دیوانی ئەورەحمانی بەگی بابان:٥٨.
٣٥ـ پیرەمێرد، ب ١، ٣٢٩ـ ٣٦١.
٣٦ـ دیوانی سەلام: ٩٣، ١٠١، ٢٢٢.
٣٧ـ دیوانی شێخ نووری شێخ ساڵح: ٣٤٥، ٣٤٦.
٣٨ـ دیوانی بێكەس:٨٠.
٣٩ـ دیوانی بێكەس: ١٤٠، ١٤١، ١٥٩.
٤٠ـ دیوانی شاری: ٢٤١ ٢٥٤.
٤١– دیوانی گۆران: ٩٧.
٤٢– دیوانی گۆران: ٩٣.
٤٣– دیوانی كەمالی: ٢٨.
٤٤– دیوانی كەمالی: ١٥٣.
٤٥– دیوانی شێخ نووری شێخ ساڵح: ٣٤٠.
٤٦– یادی پیرەمێرد: ٥٠.
٤٧– دیوانی گۆران: ٨٣.

(*) ڕۆژنامەی (كوردستان)ی چاپی تاران، ژمارەیەكی خۆی تایبەت كردووە بۆ بیرەوەری كۆچی دوایی گۆران، تێیدا نووسەر و شاعیرانی ڕۆژهەڵات كۆمەڵێك باس و وتار و شیعری ماتەمنامەیان لەو بۆنەیەدا بڵاوكردۆتەوە. بڕوانە:
– كوردستان، ژمارە (٤٣)، ساڵی چوارەم، ٢٧ی فوریە ١٩٦٣. هەروەها لە ژمارەیەكی پێشووتریش (عابیدی سیراجەددین)ی ماتەمنامەیەكی (٢٣)

دێری بۆ ئەو کۆچە بڵاوکردۆتەوە، هەروەها (شینی گۆران)ی هێمنیش بۆ یەکەمجار لە ژمارە (٤٦)ی ئەو ڕۆژنامەیە بڵاوبۆتەوە.

٤٨- تاریک و ڕوون: ١٥٣.

(*) من خۆم دواتر لەکاک سەلاحی جوانەمەرگی کوڕی مامۆستا هێمنم بیستووە، کەوا زیاتر لە (٥٠) شیعری شینگێری بۆ کۆچی هێمن نووسراوە، کە تائێستا هەندێکیان بڵاونەکراونەتەوە.

٤٩- نموونەکان لەسەرچاوەی جیاجیاوە ڕاگوێزراون. ئێمە لەم کتێبەدا کە بە هاوکاری دۆست و هاوڕێمان کاک (عەلی بداغی)، خەریکی ئامادەکردن و لە چاپدان و بڵاوکردنەوەی داین، نزیک بە هەموو ئەو دەقە شیعرییە شینگێڕیانەمان کۆکردۆتەوە کەدەستمان پێی ڕاگەیشتبێ.

٥٠- ئێمە لەم باسەدا ڕاگوزەرێکی خێرامان بە شیعری ماتەمنامەی کوردیدا کردووە و ڕووماڵی چەند لایەنێکیمان کردووە و چەند نموونەمان لەو بارەوە خستۆتە ڕوو. دیارە مەسەلەکە بەوەندە کۆتایی نەهاتووە، بەڵکو لە دیوانی شاعیرانی کورددا بە دەیان تێکستی شیعری ماتەمنامە بەدی دەکرێت کە لە بۆنەی کۆچ و ماتەمینی کەسان و ڕووداوی جیاجیادا هۆنراوەتەوە. ئەگەر وردتر بۆ مەسەلەکە بچووینایە و ڕووماڵی هەموو تێکستەکانمان بکردایە ئەوەبێ شک لە قەوارەی ئەم باسەدا جێگای نەدەبۆوە.

((لە ڕۆژانی ٢٤ و ٢٥ و ٢٦ /٩/ ٢٠١٣) و لە میانەی بەشداریکردنمان لە دووەمین کۆنفرانسی زانستیی ساڵانەی (زانکۆی ڕاپەرین) بۆ (زمان و ئەدەب)، ئەم باسەمان لە یەکێک لە سیمینارەکانی کۆنفرانسەکەدا پێشکێش کرد، هەر لەوێشدا لە ڕێگەی مامۆستایانی زانکۆی سلێمانییەوە زانیمان کەوا نامەیەکی ماستەر لەم بابەتەدا لە بەشی کوردی – کۆلیژی زمانی زانکۆی ناوبراو، بە ناونیشانی (لاواندنەوە لە شیعری کوردی کرمانجی خوارووودا)، لە لایەن خوێندکار (ئاشنا جلال رەفیق)، لە ساڵی (٢٠١١)دا ئامادە و پێشکێش کراوە)).

سەرچاوەکان

أ/ کوردی:

١- ئەفرادن و مردن لە ئەفسانەی کوردیدا، فەرهاد عەزیز خۆشناو، نامەی ماستەر، زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر، ٢٠١٣.

٢- بەیادی تۆ دەژی دڵم، هەژار، لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی فەرهەنگی سوید – کوردستان، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٣.

٣- بۆ کوردستان، هەژار، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠١.

٤- پیرەمێردی نەمر، محەمەد ڕەسووڵ (هاوار)، چاپخانەی (العاني)، بەغدا، ١٩٧٠.

٥- تاریک و ڕوون، هێمن، لە بڵاوکراوەکانی بنکەی پێشەوا، بەغدا، ١٩٧٤.

٦- دیداری شیعری کلاسیکی کوردی، حەمەسەعید حەمەکەریم، دارالحرية للطباعة، بەغدا، ١٩٨٦.

٧- دیوانی ئەحمەد بەگی کۆماسی، محەمەد عەلی سوڵتانی، مەڵبەندی ڕۆشنبیری هەورامان، سلیمانی، ٢٠١٢.

٨- دیوانی ئەسیری، د.کوردستان موکریانی، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٦.

٩- دیوانی ئەوڕەحمان بەگی بابان، مەحموود ئەحمەد محەمەد، چاپخانەی زەمان، بەغدا، ١٩٨٩.

١٠- دیوانی بێخود، محەمەدی مەلا کەریم، بەغدا، ١٩٧٠.

١١- دیوانی بێکەس، محەمەدی مەلا کەریم، چاپی دووەم، چاپخانەی الاديب، بەغدا، ١٩٨٠.

١٢- دیوانی ڕەنجووری، محەمەد عەلی قەرەداغی، چاپی یەکەم، چاپخانەی أفاق عربية، بەغدا، ١٩٨٣.

١٣- دیوانی سەلام، ئومێد کاکەڕەش، چاپخانەی الحوادث، بەغدا، ١٩٩٠.

١٤- دیوانی سالم، چاپخانەی کوردستان، چاپی دووەم، هەولێر، ١٩٧٢.

١٥- دیوانی شاری، ئەحمەد حوسێن ئەحمەد، چاپخانەی چوارچرا، سلیمانی، ٢٠١٢.

١٦- ديوانی شيعر (محەمەد ساڵح ديلان)، عبدوڵلا عەزيز خاليد، ئەميندارى گشتی ڕۆشنبيری و لاوان، بەغدا، ١٩٧٨.
١٧- ديوانی شێخ نووری شێخ ساڵح، ئازاد عەبدولواحيد، دەزگای چاپ و بڵاوكردنەوەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٨.
١٨- ديوانی قانع، برهان قانع، بەڕێوەبەرايەتی چاپخانەی زانكۆی سليمانی، سليمانی، ١٩٧٩.
١٩- ديوانی كەمالی، كەمال عەلی باپير، دەزگای ڕۆشنبيری و بڵاوكردنەوەی كوردی، بەغدا، ١٩٨٦.
٢٠- ديوانی گۆران، محەمەدی مەلا كەريم، چاپخانەی كۆری زانياری عێراق، بەغدا، ١٩٨٠.
٢١- ديوانی مەولەوی، مەلا عەبدولكەريمی مودەڕيس، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سليمانی، ٢٠٠٦.
٢٢- ديوان مستوره، ماجد مردوخ روحانی، سازمان چاپ و نشر آراس، اربيل، ٢٠٠٥.
٢٣- ديوانی نالی، مەلاعبدولكەريمی مودەڕيس، چاپخانەی كۆڕی زانياری كورد، بەغدا، ١٩٧٦.
٢٤- ديوانا وەداعی، سەعيد دێرەشی، دەزگای سپيرێز، دهۆک، ٢٠٠٨.
٢٥- ديوانی وەفايی، د.عوسمان دەشتی، لە بڵاوكراوەكانی ئەكاديميای كوردی، هەولێر، ٢٠١٢.
٢٦- ڕۆژنامەی كوردستان، ئامادەكردنی بنكەی ژين، لەبڵاوكراوەكانی ئەكاديميای كوردی، ب٤، هەولێر، ٢٠١٢.
٢٧- شێخ مەحموود لە شيعری كورديدا، لەتيف بەرزنجی، مطبعة الثقافة والشباب، اربيل، ١٩٩٠.
٢٨- كۆيە لەڕەوتی شارستانيەتدا، كەريم شارەزا و كەسانی تر، بەڕێوەبەرايەتی گشتی چاپ و بڵاوكردنەوە، هەولێر، ٢٠٠٩.
٢٩- گۆڤاری كاروان، ژمارە (٩٣)، ساڵی دەيەم، هەولێر، ئاداری ١٩٩٢.
٣٠- محەمەد ئەمين زەكی، عەلائەدين سەجادی، چاپخانەی معارف، بەغدا، ١٩٤٨.
٣١- مێژووی ئەدەبی كوردی، د.مارف خەزنەدار، دەزگای چاپ و

بڵاوکردنەوەی ئاراس، ب١، ب٤، هەولێر، ٢٠٠١، ٢٠٠٤.
٣٢- یادی پیرەمێرد، علاءالدین سجادی، چاپخانەی معارف، بەغدا، ١٩٥١.
٣٣- هەنبانە بۆرینە، هەژار، سروش، تهران، ١٣٦٩.

ب/ عەرەبی:

٣٤- تاريخ الادب العربي (العصر الجاهلي)، د.شوقي ضيف، ط٣، دارالمعارف بمصر، القاهرة، ١٩٦٠.
٣٥- جواهر المعاني فى شرح ديوان احمد الخاني، تحسين ابراهيم الدوسكي، دار سپيريز للطباعة والنشر، دهوك، ٢٠٠٥.
٣٦- العمدة في محاسن الشعر و آدابه ونقده، ابي علي الحسين بن رشيق القيرواني، عبدالحميد هنداوى، ج٢، المكتبة العصرية، بيروت، ٢٠٠٧.
٣٧- معجم المصطلحات الادبية، پول آرون و آخرون، ت: د.محمد حمود، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت، ٢٠١٢.

ج/ فارسی:

٣٨- انواع ادبی، سیروس شمیسا، انتشارات فردوس، چاپ دهم، تهران، ١٣٨٢.
٣٩- فرهنگ اصطلاحات ادبی، سیماداد، انتشارات مروارید، تهران، ١٣٨٢.
٤٠- فرهنگ توصیفی اصطلاحات ادبی، ام. اچ. ایبرمز، ت: سعید سبزیان، انتشارات رهنما، ١٣٨٧.
٤١- واژەنامه هنر شاعری، میمنت میر صادقی، کتاب مهناز، تهران، ١٣٧٣.

هۆنراوەکان

شینگێڕی

عەباس حەقیقی*

برای بەرزم لە پێش تۆ من ئیتر سەیر و سەفا ناکەم
بە مەرگی تۆ بە دڵ مەیلی کەژ و کێو و چیا ناکەم
بــە داخی تــۆ وەها جەرگم بڕاوە حەســتەمە ژینم
بە زام و ئێشــەوە مەرگــم دەویٚ دەردم دەوا ناکەم
ئەوا دەشت و چیا شینە و لە خاکی نیشتمان شینە
وڵاتــی کوردی خەمگینە دەڵــیٚ تەرکی عەزا ناکەم
لە باخان پەڕپەڕن گوڵ بولبول و قومری دەناڵێنن
منی دڵخەستە جا چۆن مەحشەری کوبڕا بەپا ناکەم
هەوارچی تازیەدارن چادرو چیغ ڕەشپۆش و خەمناک
هەڵاڵە و سوێسنە دژ ماون بە لالەی گەش بەقا ناکەم
هەوایە دەشت و سەحرا مەیلی کوێستانم لەلا بایە
هەوای تۆم تا لە سەر دایە ، هەوای ئاو و هەوا ناکەم
کەلاوی کردووە ئەستێری خەم بۆ نێو کەلاوەی دڵ
هەموو شــینگا زەلن خاکی پەتــی تێدا پەیا ناکەم
فیراقــی تۆم وەکو (حج الــوداع)یٚ دێتە بەرچاوی
ئەگەر فیدیەت دەویٚ فەرموو بە غەیری سەر فیدا ناکەم
لە نێو گەل قاوی مەرگت شوێنەوارێکی وەهای دانا
لە خوێناوی خەما غەرقم ئەگەر چاکی ئەدا ناکەم
بەهارە و بولبولی باخی ئەدەب هێمن دەڵیٚ ئەو جار
لە باخان بۆ گوڵی نەوڕەس ئیتر نەغمە و نەوا ناکەم
بە سروەم دێتە گویٚ دەنگی سەڵاحەددینی ئەییووبی
دەڵیٚ کوردێکی دڵسۆزی لە هۆزی خۆت جودا ناکەم

* ویٚژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥/ بەهاری ١٣٦٥/١٩٨٦

پەژارە و مەینەتت زۆر دی لە دنیا خاترت جەم بێ
خــودا فەرموویەتی ڕەنجی عیبادم بێ جەزا ناکەم
وەکو دیوانی تۆ (تاریک و ڕوون)ە ژینی من ئەمما
لەبەر ناڵەی جودایی تۆ خەیانی خەم بەبا ناکەم
لە ســەر کێکی تەمەن شەم نایســێ جارێکی دی قوربان
ئەجەل مەودای نەدا دەیگوت بە عەهدی کەس وەفا ناکەم
(حەقیقــی) چاوەڕێــی دیــداری تــۆ بــوو داخــی داخانم
نەنیشــت ئەو بازە بەختی من لە بەختی بەد ئیبا ناکەم

یادی هێمن

عەباس حەقیقی*

کەو و کوڕکوڕ لە سەر دوندی چیای شین
دەناڵینن لە شینی مەرگی هێمن
گوڵی باخی ئەدەب ژاکا لە ناکاو
لەبەر ئەو زەردە ڕەنگم وەک بەهێ من
بەهارە و حەقیەتی بولبول بناڵێ
دەڵێ: لەو شیعری پاراوم دەوێ من
لە نێو باخان دەڵێن شەونم دەبارێ
کەچی فرمێسکە، دیتم دوێ شەوێ من
وەهای دادا هەور بارانی ئەسرین
بەراو و شینە هەرچی وشکە دێمن
بنەو بارگەی تەمەنمان گەییە ئاسۆ
لەوێ ئەو تێپەڕی، ماوم بەجێ من
لە شوێن ئامانجی دڵ نەسرەوت و ڕۆیی
لە شینی ئەو دڵم چۆن بسرەوێ من
لە پاش تۆ شاعیری بەرز و بەڕێزم
قەت ئاواتی دڵم نایێتە جێ من
لە دووریت تازە دڵخۆش بم مەحاڵە
بە نەغمەی بولبول و قاسپەی کەوێ من
بە بێ تۆ جەرگی من سووتاوە "هێمن"
ئەمن ئاوام ئەتۆ چۆنی بەبێ من؟
ڕەفیقان دڵ بریندارە (حەقیقی)
دەوای ئەو زامە داوا کەم لە کێ من؟

* گۆڤاری سروە، ژمارە ١٠، ساڵی سێهەم، بانەمەڕی ١٣٦٦ ی هەتاوی

شینگێڕی

سەید تاهیری هاشمی*

بەهاری کرد بە پاییز مەرگی زانـای باسەفا هێمن
لەگەڵ خۆی بردی هۆش و دانش و فەزل و زەکا هێمن
دریغ زووخاوی خوارد و ڕەنجی برد و مەینەتیی کێشا
کە گەل ڕاحەت بژی بەڵکو نەچێ ڕەنجی بەبا هێمن
کە چل ساڵ دەردی ناکامی و بەڵای چەوسانەوە و خاری
گوارا کرد لە خۆی بۆ بەرزیەتی گەل مەردییڕا هێمن
لە بۆ گەنجی مراد چەند شار بە شار و دێ بە دێ گەڕیا
لەگەڵ سروەی بەیانی و هاودەمی بادی سەبا هێمن
مەغاران سەختی سەر کێوان و شیو و هەرد و جەنگەڵ
وەکو دەشـت و بیابان لابـەلاکـان گشت گـەڕا هێمن
ژیانی نالەبار و دەربـــەدەر بـوون کـاری مەردانە
لەبەر خۆشیی من و تۆ جەزرەبەی کێشا و سزا هێمن
لە بۆ خۆی ڕاحەتی پێویست نەبوو قەت پیاوی پیاوانە
ئەگینا ئـەوپـەڕی ڕابـواردنـی بـۆ دەس دەدا هێمن
بە ئوستادی هەموو زانستگەیێ دەسیان ئەدا بووشە
کەسەر شار بوو لە عیلم و زانیاریی پڕ بەها هێمن
بەڵام نەیویست کە ئەو کورسی نشینی ئەوجی عیززەت بێو
ئەمن تێهەڵدراوی زیللەت و پەستی و عەنا هێمن
لە سەر سووتا و توویوە قەترە قەترە جیسمی بانرخی
بەڕاستی بۆ گەلی خاوەن هونەر بوو وەک چرا هێمن
درێغا شیعری خۆش مەزمونی دڵکەش مەحزەری زیبا
بە باڵای ڕێکو پێک بوون هەر بە مانەندی کەوا هێمن

* ویژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥/ بەهاری ١٣٦٥/١٩٨٦

لە گوفتاری عەزیزی گوڵ دەباری و بەربەیان ئەنگووت
لە ڕەفتاری کەریمی خێر و بێر و ئیتتیکا هێمن
بەیانی خۆش و تەقریریم لە سەر نالی لەبیر ناچی
بە من پیشانی دا تەقریری ئەو حوسنی ئەدا هێمن
مەعانی و بەیان فەننی بەدیع و عیلمی (نقد الشعر)
لە زیهنی سافیدا ئامادە بوون و ئاشکرا هێمن
دریغ بۆ ماوەیەکی کەم وجوودی (فایض الجودی)
لە بۆ من بوو بە کانگای فەزل و سەرچاوەی دەها هێمن
بناغەی سروەیی ئازیزی دانا بۆ گەلی کوردان
لە مەیدانی ئەدەبدا شەهسەوار و موقتەدا هێمن
لە زانیارانی کورد کەی یادگاری وای لە شوێن جێ ما
کەسێ ئیللا جیهانی عەقڵ و عیلم و بیر و ڕا هێمن
کە ڕۆی داخی دڵەکەم سروەی ئازیزی بە کێ ئەسپارد
بە نازاری بەخێوی کا لە ژێر سایەی خۆیا هێمن
("محمد" ناو ئەمین مەدحەت سولالەی طاهرەی حضرت)
(لە بەطنی فاتمەی زەهرا و صولبی مرتضی هێمن)
نەقاوەی خانەدانی پاکبازی شێخولئیسلامی
سەفاوەی دین و دانیش مەجد و عیزز و ئیعتیلا هێمن
وەفایی و نالی و مەحوی و جامی و سالم و کوردی
ئەبێ بێنە رساخانی لەگەڵ مەدح و سەنا هێمن
ئەمن بەم چەشنە شیعرانە حەقی ئەو قەت ئەدا ناکەم
کە من شەوتابی خاکیم شەمەکەی چوارەم سەما هێمن
تکایە ڕۆژی مەحشەر شادمان و موحتەرەم (تاهیر)
خەڵاتێکی لەبەر دابێ لە ئەلتافی خودا هێمن

کوڵی دڵ

سەید تاهیر هاشمی*

بەهار هات سروە دەنگی دڵتەزێنی بولبولی هێنا
لە نێو باخان نەسیمی بەربەیان بێنی گوڵی هێنا
لەسەر کێوان دوایی کاژولێژی بەوری زستانی
بە نرکەی هەورەوە دیسان پڵنگی پڵپڵی هێنا
بەجێیە مات و حەیرانی تفاق و هەیت و هووتی بم
کەوا هەیتێ بەهێی دا و هەیتی سێوی سەرچڵی هێنا
شەتاو هەرچەندە هۆنەی دیدەیی عاشق وەبیر دێنێ
قەراخی چاوەکەی چاوی وەنەوشە و سونبولی هێنا
مەگەر پاییز و هاوینە عەزیزان وا بە ئەم ڕەنگە
بنێشت و مازوو و قەزوان و شۆکە و گزگڵی هێنا
هەوای ئەم دەشت و بانە هێندە حاڵەت پەروەرە ئازیز
لەسەر کێو شێری شەرزە و میرغوزار ئاسکی سڵی هێنا
بە تاوی وەشت و سەوزەی دەشت و گرمەی کێو و هاژەی چەم
کەوی گەردەن بە خاڵ سوێسکی قەشەنگ پۆڕی شڵی هێنا
هەموو چەشنە شتێکی جوانی هێنا نەوبەهار ئەمما
لە دەردی مەرگی هێمن سەد ئەسەف داخی دڵی هێنا
لە بەر ئەم وشکە ساڵە (تاهیرا) سەرچاوەیی تەبعم
نەما ئاوی، ئەمەش یەک داخ مابوو دڵ کڵی هێنا

---

* گۆڤاری سروە، ژمارە ١٠، ساڵی سێهەم، بانەمەڕی ١٣٦٦ ی هەتاوی

شینگێڕی

ڕەبیعی*

لــە دونــیــادا کـەسێ ڕەنــجـی بـەبـا بێ
هـــەرەس گـرتـوویـە هـەرچـی کـێـوە بـابێ
بـەهـــاری بـێ گـوڵـی بـێ بـولـبـولـی کـورد
خـــەزانـــە کـــردەوەی وەک کـــا و بـــا بێ
لــە کۆستێکا کــە کـوردسـتـانـی داگـرت
ڕەوایــــە شــیــوەن و شــیــن و هـــەرا بێ
هـەمـوو وەک یـەک عـــەزادار و پـەشێون
پــەرێــشــانــن هـــەوار و شـــار و لادێ
سـەرم سـووڕمـاوە لـەم گـەردوونـە یـاران
"خـــەزەڵـــوەر" کـەی لـە "خـاکـەلـێـوە"دا دێ
بـەهـــاری بـێ گـوڵـت قـەت دیـــوە کـاکـە؟
ئـەگـەر بـی چـاوەکـەم لــەم شـیـوە دادێ

***

ئـەگـەر لاوێ نـەمـامـی عـومـری بشکێ
بــە نــاسـاغـی لــە دونــیــادا بـمـێـنێ
مـنــاڵێ دەسـتـی بــاب و داکـــی بـگـرێ
دەسـتـی هـەنـجـەل کـوتـوپـڕ بیـڕفێـنێ
دەســـی وا دەسـتـگـیـری بــێ دەسـانـە
فـــەلـــەک پـێـچـی بـــدات و بـیـشـکـیـنێ
قـەڵایێ سـەنـگـەری پـارێـزی "گـــەل" بێ
"تـریـشـقـەو بـوومـەلـەرزە" بـی ڕمێـنێ
ئـەدیـبـی وا زمـــان و دەنــگــی هـۆزە
لــە شـیـن و ڕۆ نـەپـرسـی لـێـی بسێنێ

* ویژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥/ بەهاری ١٩٨٦/١٣٦٥

سەرت قەت سووڕ نەمێنێ لەو بەهارە
لە جێی "گوڵ" پەیکوڵ"ی "مێمل" بهێنێ

***

ئەگەر شاهۆ لەجێی من با ڕووخابوو
لە لەرزی بوومەلەرزەی مەرگی هێمن
وڵاتی هێمنی تێدا نەمابێ
دەروونی کەیلە هەر وەک بەحری بێ بن
ئەدیبێ بوو، گەلێ دەنگی زوڵاڵە
لە مەرگیدا ئەمێنن "لاڵ" و "قرخن"
ئەتۆ دەنگی زوڵاڵی میللەتێ بووی
هەموو ڕەشپۆشی تۆیە دۆستو دوژمن
تۆ ڕووحم بووی، بڵێ چۆنت بەجێ هێشت
من و فرمێسکی ئاڵ و جەرگی هەنجن
سەرم سوڕماوە من لەم کارە هێمن
ئەمن ماوم ئەتۆ مردی بەبێ من؟

***

لە خاکەلێوەدا هەر ڕۆژ ئەباری
شڵێژابوو بەهار و کاروباری
هەوا ئاڵۆز و هەور و باو و بۆران
بزەێکم قەت نەدی هەرگیز لە زاری
بەهارم وانەدیبوو مات و دڵ پڕ
تەقەللام دا سەرێ دەرکەم لە کاری
شریخاندی برووسکەی پێ گەیاندم
"ئەوا هێمن تەواو بوو کاروباری"
"ئەوا هێمن نەما سروە سەری چوو"
مەگەر "وە"ی سابڵێن" وەی" کوردەواری
وەها بەخشەر نەبوو قەت هەوری "نیسان"
ئەمە بۆ تۆیە کۆسپ و شین و زاری

***

لە پاشی تۆ ئۆمێدی گەل "هەژارە"
هەژاریش گەر نەبێ ئیتر هەزارە
"هەژار"ی وا هەسیرەی بەربەیانە
چرایە ڕێنمایە بێ پەژارە
هەژارە سەر ئەداتە سروە دیسان
کەوابێ سروە سەرداری تەیارە
هەژاری وا هەژاری هۆزی کوردە
لە زانستا هەزار ئەندەر هەزارە
چەنێ مردوو پەرەستە میللەتی کورد
هەسێرەی تا نەنیشێ نادیارە
تۆ ئەم قانوونە بشکێنە "ڕەبیعی"
بڵێ بەندەی کەسێکم زانیارە

شینگێڕی

فیدایی*

جیهان خانوویی پڕ فیتنە و بەڵایە
خول و سووڕی بە کیشە و ماجەرایە
بەشەر لەو مەنزڵەی تا دەچتە نێو گۆڕ
بە ئاخ و مەینەت و دەرد و بەڵایە
کە دەیبێنی بە وێنەی حۆرییانە
لە باتیندا وەکو غوولی سیایە
بزەی لێوی هەموو مەکر و فریوە
وتەی خۆشی برینی بێ دەوایە
کەسێ ئەوڕۆکە پشتی پێ ببەستێ
سبەینێ بێکەس و پشت و پەنایە
نەکەی باوەڕ ئەتۆ بەو یارە شەنگە
بەبێ قەول و قەرار و بێ وەفایە
ئەگەرهەیبا وەفا ئەو شۆخە هارە
دەگەڵ هێمن دەبا ڕوحمی هەبایە
لە سەر خزمەت بە خاک و نیشتمانی
لە پاداشا خەمی زۆری دەدایە؟
لە ئێران و لە عێراقا دەسووڕا
جوانیی ئەو بەخت بوو بەو هەوایە
لە پیریدا نەبوو خۆشی ببینێ
هەتا ڕۆیی دەچۆ دەر لەو سەرایە
لە بۆ شیعر و ئەدەب هێمن چرا بوو
دەکووژاوە لە کوردان ئەو چرایە؟
کە لێی دا لەو چرایەی سەرسەری مەرگ
خەڵک دەیگوت بە یەک دەنگ و سەدایە

* ویژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥/ بەهاری ١٣٦٥/١٩٨٦

گەل و هۆزت لە خەمدا دڵ پەشێون
لە بۆ تۆ هێمنا هەر قوڕ دەپێون
کە ڕۆیشتی لە نێو دونیایی فانی
نەما بۆ ئێمە عەیش و زیندەگانی
هەور دەگری زەوی ڕەشپۆشە بۆ تۆ
بەهارە و زەردە گوڵ غونچەی جوانی
زمانم لەنگ و لاڵە لەو غەمەیدا
قەڵەم نەیماوە نووسینی ڕەوانی
ئەمن چ بڵێم و چ بنووسم لەبارەی
مەلی تاریک و ڕوونی نیشتمانی
دەگەڵ خەڵکی زەوی شینێ دەگێڕن
لە بۆ هێمن فریشتەی ئاسمانی
پڵنگی نێو دڕاڵی نەزم و پەخشان
شەهێنی کێوی بەرزی وێژەوانی
سەر و کاری لەگەڵ: شیعر و ئەدەب بوو
شتی نووسی لە بۆ گەل تا توانی
بە شاگردی هەر ئەو بوو هەڵدەسووڕا
لە کۆڕی حاجی و مەیدانی خانی
کە مەیلی کرد بچێ بۆ باخی تازە
لەوێ دەس کا بە بەستەو شیعرەکانی
هەوەڵ مانگی بەهاری شەست و پێنجە
کەوایی ژینی دادەڕنا لە شانی
کە پێی نا لەو هەواری خۆش و زەنوێر
خەڵک بەو شیعرە دەیگێڕا زمانی
گەل و هۆزت لە غەمدا دڵ پەشێون
لە بۆ تۆ هێمنا هەر قوڕ دەپێون

***

لە دووری تۆ ئەمن جەرگم بڕاوە
بە مەرگت زامی کۆنەی دڵ کولاوە
لە کووپەی سینگدا دڵ بۆتە بریان
بە ئاوی گەرمی دووچاوم کولاوە

کە رۆیشتی لە نێو شاری مەهاباد
بزەی سەر لێو و خۆشی هەر نەماوە
مژ و هەوری بەلاو و شین و چەنبەر
بەسەر ئەو شارە گەورەی داکشاوە
ئەوەش کاری خودایی بێ مەکانە
لە بۆ مردن ئەجەل وەک تەپکە داوە
خەڵک دێت و دەچێ دەڕوا بەرەو گۆڕ
لە سەر ئەو عەرزە بەرپان و بڵاوە
لە دونیا نامرێ ناوی دەمێنێ
ئەوەی وەک تۆ لە دونیادا ژیاوە
خەفەت بێ سوودە بۆ مردن لە دونیا
بەشی ئەولادی ئادەم وا دراوە
ئەوەی خزمەت بە هۆز و نیشتمانی
بکا هەر ئەو شەریفە و ئەو پیاوە
هەر ئەو مەردە هەر ئەو شێر و دلێرە
هەر ئەو موویی بە مەردی لی ڕوواوە
فیدایی هەر لە گۆڕی ئەو کەسانە
هەموو ڕۆژێ دەکا دووسەد سڵاوە
کەسێ کەلکی نەبێ بۆ میللەتی خۆی
لە سەر ئەو خاکە وەک بڵقی سەرئاوە
تەمەن ڕۆیی بەرەو پیری مەرگ چوو
گڵۆڵەی نەوجەوانی هەڵ کراوە
لە رۆژئاوایی سەر لوتکەی ژیانم
تەمەن ون بوو بە وێنەی خۆرەتاوە
وەرن یاران ئەلەو شین و خەمەیدا
هەموو بگرین و من دەیکەم بە قاوە
دەڵێم هێمن لە نێو دڵدا دەژی تۆ
نەڵێی شووشەی ژیانی من شکاوە
گەل و هۆزت لە خەمدا دڵ پەشێون
لە بۆ تۆ هێمنا هەر قوڕ دەپێون

شینگێڕی

ح. زەرزا*

مانگ لە غوڕڕابی خەوێدا
ئەستیرە دەخوشین بە ڕێدا
چاوم لە ئاسمان بڕیبوو
ئەستێرەکی ماتم دیبوو
نەمزانی ئەو سەر بە هەشە
بەختی منی چارەڕەشە
پارێزم لێ گرتبوو تاوێ
بەڵکوو بێ شەبەقێ باوێ
بەڵام ڕەنگی بزرکابوو
سەرانسوێی نەدا ئاوا بوو
ئۆمێد و ئاوات و تاسە
ئەوەی سەرچاوەی ئیحساسە
لە فرمێسکمدا کۆبۆوە
هەموو خۆشیم لە بیر چۆوە
سووتمان کەوتە نێو بیر و هەست
دەرگای هۆش و زانینی بەست
مامۆستا، مامۆستا هێمن
کێ باسی تۆ بکا کێ! من؟
گەوهەرت بۆ هەڵبژاردین
تارماییت لەسەر تاراندین
ئاوڕت وەسەر مێژوو داوە
بە سەربەرزی سەرت ناوە
لە هیچ سووڕان و دەورەدا
لەو کوردستانە گەورە دا

* ویژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥/ بەهاری ١٣٦٥/١٩٨٦

ئەو خزمەتەی تۆ کردووتە
بەو کوردە هەژار و ڕووتە
ئا بەو کوردە بەش خوراوە
کەم کەس ئاوای پێ کراوە
تا دوا هەناسەی ژیانم
ناوی تۆ وێردی زمانم
یادی تۆ مووخەی لێ چنیم
مەکۆی خەم جەرگی ئەنجنیم
وەک منداڵ لە گڕوگاڵم
ناسرەوی لەنێو خەیاڵم
بۆیە دڵی سووتاوی من
بابەڕۆیەتی بۆ هێمن

شینگێڕی

سەید عەبدولقادری سیادەت*

به تەنیا وێنەکەی تۆم کاکە هێمن هەر لەبەر چاوە
لە ئـاوی چاوما هەر وێنەیەکی دی بوو شـۆراوە
ئەمن حاشام لە فرمێسکم نییە دەڕژێ لە پێی تۆدا
دەڵێم با کەس نەزانێ دەردم ئەمما هەر لەبەر چاوە
کەسێ بۆ تۆ نەکا شین جەرگی بۆ تۆ هەڵنەقرچابێ
لـە ئاورگـەی وەفـادا وادیـارە بـاش نەبـرژاوە
دڵێکی یادی تۆی تێدا نەسووتێ وەک شەمی ڕۆشن
هـەواری خاڵییـە چۆڵەچرایـە ماڵـی ڕووخـاوە
ئەوەندەی من بە کوڵ دەگریم گریێ لێ نابڕێ چاوم
گرێ کەوتۆتە کاری ئاوی چاوی من لە سەرچاوە
دەراوی ڕوون لە هیچ چۆم و شەتێک نابینم ئەوڕۆکە
دەڵێی چۆم و شەتی ئەو هەردە گشت خوێناوە لێڵاوە
هەرچی دەنگێکی دەیبیسـم دڵـم دێنێتە ژان و کوڵ
سکاڵای من بە کوینە هەر کزەی جەرگێکی سووتاوە
مەگەر ئەو خاکە تۆی گرتۆتە باوەش من بە سەرداکەم
چ دەکرێ بۆ کەسێکی خۆشەویستی خۆی لە دەس داوە

* وێژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥/ بەهاری ١٩٨٦/١٣٦٥

یادی هێمن

سەید عەبدولقادری سیادەت*

بەیادی هێمن ئەمڕۆ سروەیەک دێ لێی گەڕێن بابێ
نەسیم بۆنی بەهەشتی پێوەیە ئەمڕۆ لەهەر لا بێ
شەوو ڕۆژ ڕادەبووریٚ و دڵ خەمی وی قەت لەبیر ناچێ
دڵم دەتلێتەوە بەو دەردەوە زۆر ئەستەمە ڕابێ
هەتا کۆنتر دەبێ یادوارەکەی زۆرتر دەبێ دەردم
برینی کۆنە ناسۆری بە ئێشە کەی بڵێی چا بێ
خەمی ئەوزەڕڕەزەڕڕەی جیسم و جانی گرتووم ئێستا
خەمی عالەم چ تۆفیری هەیە بۆ من نەیە نابێ
لە ئاسۆگی هۆمێد ئەستێرەیەک ئاوا بووە ئەوڕۆ
ئەگەر ڕۆژێک لەوێ هەڵ بێ بە زەحمەت شۆقی ئاوا بێ
لە دونیای ئێمەدا مانگێک هەڵات و ڕۆیی ئاوا بوو
بەمن چی گەر تەواوی ئاسمان عەقدی سورەییا بێ
ئەگەرچی خونچە زۆر پشکوتووە لەم باخ و گوڵزارە
لە گوڵزاری ئەدەب بەم شێوەیە گوڵ تازە شین نابێ
دەڵێن تاریکی من ڕوونە بە یارانی ئەدەب پەروەر
دەڵێی ڕێبازەکەی دەگرینە بەرچاو یاخودا وابێ
خودایە لێی ببووره ڕەنجی زۆر دیوە لە دونیادا
ئەویش با موستەحەققی ڕەحمەتی باری تەعالا بێ
ئەویش ئەولادی تۆیە یا (رسول الله) لە مەحشەردا
کەیاران لێت وەخڕ بوون خۆت بفەرموو "هێمن" یش بابێ
خەمی دنیای لە بیر وێرانەکەی دڵ بردەوە (سەیید)
خەمی "هێمن" بەخێر هات بۆ دڵی من ماڵی ئاوا بێ

* گۆڤاری سروە، ژمارە ١٠، ساڵی سێهەم، بانەمەڕی ١٣٦٦ ی هەتاوی

یادی هێمن

سەید عەبدولقادری سیادەت*

بەهــار ئەمجــارە وادیــارە شــنەی لــە شــنۆوە دێ ئــەوڕۆ
لــەلای کوێســتانەوە بای وەعــدە دێ زۆریــش بەجێ ئەوڕۆ
ئەگەرچــی بولبــول و قومــری لــە گوڵــزاری شــنۆ زۆرن
ئەمیــن ئۆشــنۆیی جیــت خاڵی لــە باغی شــار و دێ ئەوڕۆ
هەموو دەم شــین دەبێ گوڵ تــازەڕوو، بۆنخۆش بەڵام داخم
گوڵێکــی وەک ئەمیــن ئۆشــنۆیی قــەت ناپشــکوێ ئــەوڕۆ
وەخــڕ بــوون عاشــقانی داخ لــە دڵ وەک لالــە لەم شــارە
بەڵــی مــوژدەی بەهــاری پێیە بــای وەعــدە کە بــێ ئەوڕۆ
وەباڵــی ئــەو هەموو خونچەی نەپشــکوتوو بەئەســتۆی تۆ
ئەمــن لێــرەم دەوێی ئەی بای شــەماڵ تــۆ دەچیە کــوێ ئەوڕۆ
لــە هــەر لایــە گوڵێکی تازە شــین بێ ســەوزە ســەر دەرخا
بــە چاوان دەبمە ئاودێری بە ســەر چــاو، دەچمە وی ئەوڕۆ
بــە تەنیــا چــاوی مــن مــاوە کــە ئاودێــری گــوڵان مابــێ
هــەر ئــەو ســەرچاوەیە وشــکایی نایــە ئــاوی دێ ئــەوڕۆ
ئەگــەر خــۆم ڕێــم نیە تــا بچمــە پێشــوازی بەهــار و گوڵ
بەجێــی خــۆم جۆگەلێک فرمێســکی گــەش خســتۆتە ڕێ ئەوڕۆ
لەپــێ کەوتــووم و دەستیشــم بــە داوێنــی فەلــەک نــاگا
فەلــەک تــۆ چیــت دەوێ لــە منێکــی وا بێ دەســتو پــێ ئەوڕۆ
لــە هــەر لا شــاییە و جێژنــە کە ســەرچۆپی بە مــن نادەن
بــرا بــا دەســتی گاوانیــش بــە من بــێ هــەر نەبێ ئــەوڕۆ
(سەید) تۆ ڕووبەڕووی هێمن دەڵێی چی، بەس کە، چون تووتی
لــەڕووی ئاوێنــەدا زوو لال دەبــێ گــەر زۆر بڵێی ئەوڕۆ

---

* سروە _ ساڵی چوارەم _ ژمارە ٢٢ _ بانەمەڕی ١٣٦٧

شینگێڕی

ئوستا*

بەژنی بەهار هەڵوەری
پرچی ڕنی لە سەری
مرۆڤی کورد و پەری
دەڵێن هێمن مردووە
کۆچی دوایی کردووە
***

لە هۆبە و چاکی وڵات
بیرەوەرانی ئاوات
لە چیا و دەشتی خەبات
لە شیو و شاخی نەجات
دەڵین هێمن زیندووە
لە مێژوو نەمردووە
***

هەڵۆی پێواری شاخان
زریکاندی لە داخان
دەنگ کەوتە بەژنی باخان
بو بە تەم گشت ئێلاخان
دەڵێن هێمن مردووە
کۆچی دوایی کردووە
***

لایەنگری ئازایی
لە بژوێنی زانایی
باڵویزانی بڕوایی
لە ڕوونی و تاریکایی
دەڵین هێمن زیندووە
لە مێژوو نەمردووە
***

---

* ویژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥/ بەهاری ١٩٨٦/١٣٦٥

ئاگری داخ، شاخی شاهۆ
ساراوەن تا دالاهۆ
ئاخ و داخ و میشەکۆ
پەرا و سەراسوێ بەمۆ
دەڵێن هێمن مردووە
کۆچی دوایی کردووە
***

لاوی جزیرە و بۆتان
بەدلیس تاکو شاروێران
شەتی ورمێ و زەمزیران
نەتەوەی ژێر، چاودێران
دەڵێن هێمن زیندووە
لە مێژوو نەمردووە
***

لێزمەی فرمێسکی گەش
ناڵەی بلوێری ناخوەش
پەژارەی کورپەی باوەش
کش و ماتی شەوی ڕەش
دەڵێن هێمن مردووە
کۆچی دوایی کردووە
***

تاڤگەی ئاواتەخوازان
گەلی گوێگر نیازان
بەرزەفڕ گەورە بازان
"ئوستا" و برسی و لاوازان
دەڵێن هێمن زیندووە
لە مێژوو نەمردووە
***

نرکاندی هەوری بەهار
لەرزاندی دڵی کۆسار
بوو بە شین ناڵەی سێ تار
بانگی دەرکەوت بۆ هەژار
دەڵێن هێمن مردووە
کۆچی دوایی کردووە
***

دانیشتووانی دلێر
لاوی زانستی گلیر
ڕۆڵەی کوردی بێچوه شێر
پڕشەی لێشاوەی ئەستێر
دەڵێن هێمن زیندووە
لە مێژوو نەمردووە
***
قوڵپەی شەپۆلی سیروان
هاژەی تەیتی ماکوان
زرێوار و مەریوان
ئاسمانگی شینی باوان
دەڵێن هێمن مردوە
کۆچی دوایی کردوە
***
بووکی وڵاتی سابڵاخ
تێکۆشەری شاخ و داخ
پیری بەهەستی بەداخ
سروەی ساغی بێ دەماخ
دەڵێن هێمن زیندووە
لەمێژوو نەمردووە

بەهاری ڕەشپۆش

ڕەحمانی قازی*

دەبوو گوڵ پێکەنێ بولبول بخوێنێ
دەبوو زام پاکی بێنن گۆشتە زوونێ
دەبوو سەیرە جریوەی بێ لە باخان
دەبوو کۆتر بگمێنن لە شاخان
دەبوو قاسپەی کەوان بێ لەو پەسارە
چریکەی بێ لە سەر داران قەنارە
دەبوو شلێری گەش چاوی هەڵێنێ
نە وەک ماتەم سەری پێ دانەوێنێ
هەڵاڵە نوالە با پڕ کا لە بۆنی
نەوەک شەختە پەڕوپۆی هەڵوەرێنی
شنەی با پێی نەکرد ئەو ساڵ سەمایە
بە کیژۆڵەی گوڵی جوانی کەمایە
ئەتۆش ڕێواس جحێڵی خیزەڵێنی
گوڵینگەی سەرکڵاوەت نالەرێنی
دەبوو بەیبوون و سوێسن عەتری خۆیان
بپڕژێنن لە سەر رێی کاکی خۆیان
بەڵام تێکرا ئەوانەی ناو براون
لە مەرگی کاکە هێمن دڵشکاون
هەموو کیژێک قژی دەڕنێ لە تاوان
هەتیو و لێو بەبارن کوڕی لاوان
ئەدەبناس و ئەدیبیش دەردمەندن
ئەدەب بابی نەما خوا بابی سەندن
بڕا جەرگی هەموو لاوێکی دڵسۆز
بە مەرگی هێمن ئەو دڵسۆزی پیرۆز

---

* وێژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥/ بەهاری ١٣٦٥/١٩٨٦

"ئەوە مردن نییە ڕەمزی نەجاتە"
ئەوە دەسکەوتی چەند ساڵەی خەباتە"
عەزیزی خۆشەویستی کوردەواری
بە تەنیا بارگەکەت بردە هەواری
هەوارێک پڕ لە لاو و پیری بێدەنگ
هەوارێکی پەڕیو و بێ گوڵ و ڕەنگ
کە بارگەت بەست و تۆ چوویە هەواری
ڕەفیقانت دەچێژن ژەهری ماری
"کە بارگەت بۆ هەوار تێک نا عەزیزم
شکا ئەستووندەکی تاوڵی مرادم"
خودایە تۆ کەریمی تۆ غەفووری
ببەخشی هێمنی تۆ بێ قسووری
خودایە هێمنە هێنای پەنا بۆت
خودایە بیخەیە ژێر ڕەحمەتی خۆت

شینگێڕی

سەلاحی عەرەبی*

دۆی شەو مانگ و ئەستێرەکان
خزانە نێو ئەستێڕکان
نەرم و هێدی جوولانەوە
شەپۆلی نوور شکانەوە
ولات بە تاوێ بوو بە تاو
ئەستوندەکی گزینگ بە تاو
نرانە بەر خێوەتی شەو
پسا ترازا ڕەشە گەو
فریشتەکان دەبوون نەوی
دەهاتنە باوەشی زەوی
بە برژانگ لە گلێنەی چاو
نووسرابوو شیعرێکی تەواو
ئێمەش وەک مانگ و ئەستێران
هاتینە نێو شاری کوێران
هەلگرین ئاو بۆ گرینێ
بۆ لەدەس چوونی ئەوینێ
بۆ هێمنی هەژار و ڕووت
کە ڕای ڕفاند تەرمی تابووت
تا ئاییسا گڕی ڕوون بوو
بڕوای بە بوون و نەبوون بوو
ئێستاش کە نەما هەر گەشە
لە ڕەشی دەکا هەڕەشە

* ویژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥/ بەهاری ١٩٨٦/١٣٦٥، ، ،

شینگێڕی

سدیق بۆرەکەیی*

خـــاک خـــەم نـیـشـتـەن وەســـەر کـوردسـتـــان
خـــار خـــەم ڕووان جـــە بـــەر کـوردسـتـــان
بـولـبـول مـەنـاڵـۆ جـــە بـــاخ و گـولـزار
مـــاسـی مـــەگـــروو جـــە دەریـــا و ڕووبـــار
چەرخیش خـۆ کـەڕ بێ جـە غـەوغـای مـەردم
ئـــای چـەنـد گـیـان سـەخـتـم کـەوا نـەمـردم
شـــنــۆی نـــاکـــامـــی داش نـــە دیـــم گـــوڵ
پـــەری نـــاڵـــە و ســـۆز، چـریـکـەی بـولـبـول
وەشـــی و شـــادی و شـــەوق بـەرشـی جـە دڵان
ئـــای چـــۆن پـــەڕپـــەڕ بێ بـە یـەکـجـار گـوڵان؟
ئـــای چـــەرخ چـەپـگـەرد چـون بێ شـانا نـەرد؟
پـــەی چێش ئـوسـای خـەرد جـەئـی دنـیا بـەرد؟
یـــــاران هـــامـــســـەران هـــامـــڕاز دەردم
هـــامـفـەردان خـــاس، گـــردبـــان ئـــەی مـــەردم
بـــیـــان بـــزانـــان ڕەســـتـــاخـــیـــز خـــیـــزان
وەلـــگ عـــومـــرەکـــەی مـــام هـێـمـن ڕیـــزان
بـــادەی مـــەرگـیـش وەرد جـــە دەســـت ئـــاکـــام
حـــەیـــف کـــە جـــە دنـــیـــا نـــەیـــاوا وەکـــام
ئـــازیـــز وە مـــەرگـــت کـــۆچ و مـــــەرگ تـۆ
ڕۆژم کـــــەرد وەشـــــەو ئـــــارۆ واتـــــم ڕۆ
پـــەی مـــەرگـــت شـــادیـــم یـــەکـــســـەر شـێـویـا
هـــۆشـــم هـــەراســـان مـــەغـــزم لـــێـــویـــا
دەروونـــــــم تـــەنـــگ بـــی دڵ ئـــامـــا وەزوان
ئـــیـــد مـــەوات وەســـۆز پـــەری پـیـر و جـــوان:

* ویژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥ / بەهاری ١٣٦٥/١٩٨٦

پیر و موڕشیدی بەزم کوردم ڕۆ
شاعیر و زانای فیکر وردم ڕۆ
هەسارەیی گەش کوردستانم ڕۆ
خاوەن ئەفسانە و داستانم ڕۆ
کێ بۆ دەم بدۆ نە خەرد گۆران
کێ بۆ جەم کەرو هۆنراو سۆران
کێ بۆ بنووسێو چیرۆک کوردی؟
کێ بۆ بوانۆ مەتەڵ بە وردی؟
یانەی بوێژان بێ تۆ خاپوورەن
پەی مەرگت چرای زانست بێ نوورەن
زانایان دڵگیر هۆنەران خەمبار
نازک خەیاڵان جە دنیا بێزار
مامۆسا هێمن ڕۆشن بی چون شەم
پەی لواش دەروون بێ وەیانەی خەم
واتەش شیرین بی فەردی جوان بی
پەخشان و فەردش چون ئاو ڕەوان بی
نالی سفەت و سالم ئەتوار بی
مەولەوی لەفز و شیرین گوفتار بی
غەزەلخوان کورد جە ”لاچین“ ئەو بی
پەری جوانان چون پەرچین ئەو بی
نمانای دانەی دووڕ و گەوهەر بی
ئەو جە کوردستان وێنەی جەوهەر بی
هام باس و هام راز گردین جوانان بی
شەو و ڕۆژ جەکو چەنی شوانان بی
”صدیق“ زگارەن پەری مەرگ تۆ
شەو ڕۆ پەرێت مەواچان هەی ڕۆ

شینگێڕی

ک. د. ئازاد*

نیشـانەی شـینە بارانـی بەهـاری
کە وەک چاوم لە دووی یاران دەباری

تەماشـای کوردەواری وەک بەهەشتە
تەماشـای لالـەزاری پڕ نیـگاری

بە ڕاستی هەستی شـاعیر ڕادەکێشێ
کەل و دەشـت و شـەتاو و ئابشاری

ئەگەرچـی هێمنن کوێسـتان و کێوی
بەڵام دوژمن گەزن دووپشـک و ماری

لـە دەورەی نەوگوڵی ئاواتی گەلمان
گەلـێ هێمـن گـەڕاون وەک هۆزاری

سـتێرەی کورد لە ئاسـمانی جیهانا
ونـە وەک قـەت نەبووبێتـن مەداری

بەهـاران سەوزەپۆشـە کێو و سـارا
کەچی ڕەشپۆشە کورد دێهات و شاری

دەپرسـم چـی بـووە ئێژن کـە ڕۆیی
لـە مەیدانـی شـیعردا شاسـواری

* ویژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥ / بەهاری ١٣٦٥/١٩٨٦

بەهاری کوردەواری و شــار و گوندی
لە دووی "هێمن" دەکەن گابۆڕ و زاری

لە نێو بێشکەی دڵی کورد دایە "هێمن"
لە ئــەو جێیە ئەوین دەگرێ ســتاری

لە کاتێکا کە کورد "هێمن" بوو نووری
چرای هیــوای نەبوو بۆ بەختی تاری

لە ســەر کێکــی تەمــەن مۆمێکی دیکە
ئیتــر هەڵناکــرێ بــۆ شاســواری

ئەوەی ویســتی کــە ئادارمان نەمێنێ
شــوکور بۆ خــوا نەماوە ئاســەواری

هــەزار پەیمان وەفــادار بم بە ڕێگەی
وەکــو کوردێ کــە ناشــکێنێ قەراری

دەڵــێ "ئازاد" ئەگەرچــی ڕۆیی هێمن
بەڵام هــەر زیندووە شــیعر و وتاری

یادی هێمن

سەید لەتیفی هاشمی*

لە تاریک و ڕوونی ژینما تاپۆی ڕوومەتی کەسێکم دی کە چرپاندی بە گوێی دڵما ئاهەنگی بەرزی بۆ گەل ژیان.

بە ئاوات بووم جوان هەستی کەم، خۆش بیناسم، جوان ورد ورد چووم بە تانی و تەکانیا لە ئەختەر و دێم و دێمی پڕ ناڵەوە لە جیاییا کەچی تاسەم هەروا قووڵتر بۆی داچووی تا سنووری ئەویندار بوون. ئەوینداری نەبینراوێک لای کەم بۆ من نەناسراوێک ئەو هێمنە هەروا تاسەی دیداری ئەو بە ڕۆژ و شەو لە دەروونما، لە ناخی دڵی کڵۆڵ و پڕ لە کوڵما بە گەشە بوو تا تێپەڕی بە ڕۆژ شازدە و من لە ڕۆژی هەفدەی مانگی گوڵی زوو ژاکاوا گوڵی هەرگیز نەسیساو و نەژاکاوی دیاری ئەوم بە چاو بینی، هێمنم دی گەییمە ئاوات بە تاسەوە دەستی گەرمی پڕ لە میهر و خۆشیم گوشی. گۆنای جێی داخی جەوری ڕۆژگار هەزاران جار پیاچزاویم تێر تێر ماچ کرد. ئینجا دەستی کەوتە بیرم تێگەیشتم لە تەواوی ئەوانەی واشوێنی ئەڕۆن نووسویەتی خوێندوومەتۆ.

هێمنم وا دی، ئاوام ناسی. پێم گوت: ئەمڕۆ ئەمن گەییم بە ئاواتی ئاواتێکی گەورە و مەزن دیداری تۆ دیتنی ناوچەوانت کە وەک ئاوێنەی سنگی مێژوو پیرەمێرد و نالی و حاجی قادر و گۆرانی تێدا دەبینم و خێڵی ئەوان.

”لـــە ئـاسـۆیـەکـی دوورەدەســـــت“
ســـەری هــەڵــدا ئــاســۆگــی روون
چـــــراش تــریــفــەیــان بــڕا
ئەستێرەکان یـەک یـەک ون بوون
***
تیشکی خـۆر کـەوتـە سـەر کـەلان
خـــۆر هـــەڵات بــێ مـــاڵاوایــی
بــووکــی ڕووســــووری خــۆرەتــاو
ســــەری هـەڵـێـنـا بــە سـپـایـی
***

* ویژەنامە/ گۆڤاری سروە/ ژمارە ٥ / بەهاری ١٩٨٦/١٣٦٥

سروەی شنەبای بەهاری
پەنجەی پنجکانی ڕاهەژاند
گەڵا هێدی خۆیان تەکاند
شەونمیان یەک یەک هەڵوەراند
***

تاو بە تاو بە تینتر دەبوو
تیشکی خۆرەتاوی زێڕین
لەتاوی توانەوە ڕشتی
فرمێسکی ڕوون ڕنووی زێوین
***

تەماشای هەر لایەک دەکەی
بەهار فەڕشی ڕاخستووە
دەڵێی زستانی بە دزی
زمهەڕی جوان داخستووە
***

خونچە لەبەر تیشکی هەتاو
بەسپایی بەرۆک دادڕن
پەپوولە بۆ هەرزەکاری
سووک دەنیشن، سووک هەڵدەفڕن
***

گەڵا بەدەم شنەباوە
دەبزوون خۆ لە گوڵان دەدەن
شوێنەواری زیندەگانی
لە خۆیاندا نیشان دەدەن
***

باڵندەی کۆچەری ماندوو
لە گەرمێنێ گەڕانەوە
لە هێلانەی زێدی خۆیان
هەڵنیشتوون و حەسانەوە
***

دەخوێنن بەستەی بەهاری
لە سەر چڵی خونچە گوڵان
"خاکەلێوە"خەنی کردوون
دەچن بەرەو پیلی "گوڵان"
***

خوڕەی خڕە خوڕێنەکان
گرمەی هەور و چپەی باران
قاسپەی خاسەکەوی کێوی
حەیرانی شوان و ڕێبواران
***

بەهارە و ئەوانە هەموو
"شادی هێنن، خەفەت بەرن"
چاو و گوێ زیاتر لە جاران
هەست بزوێن و گیان پەروەرن
***

کۆنسێرتی مۆسیقای سروشت
گیا و گیانلەبەر دەبزوێنێ
دەستەیەک ئاهەنگ دەگێڕن
دەستێکیان وەسەما دێنێ
***

تەنیا بولبولێکی پیرە
ئەوڕۆ لە خەو هەڵنەستاوە
ئەو بولبولەی بە هێمنی
سەری لە نێو باڵان ناوە
***

تەنیا بولبولێکی شەیدا
سەر لە باڵان دەرناهێنێ
نایاتە دەر لە هێلانەی
بەستەی بەهاری ناخوێنێ
***

تـەنیـا بـولـبـول بـولـبـولـی پیر
نـەیـخـوێـنـدوە بـەسـتـەی بـەهـاری
ئـــەوەی هـــەر ڕۆژەی نەغمێکی
بـــۆ ئـێـمـە دێـنـا بـە دیـــاری
***
هـەڵـنـاسـتـێ نـەکـا نـەمـابـێ
سـایـەی لـە سـەرمـان لاچـووبـێ
ئـاخ – نـەکـا دڕکـی مـەرگـی وی
لــە چـــاو و دڵــمـان ڕاچـووبــێ
***
ئـاخ – بـۆ دەنـگـێـکـی بـانـگـی کا
ئـاخ – بـۆ دەستێک ڕایوەشێنێ
بەشکم هـــەر لـــە خـــەودا مـابـێ
ســەرهــەڵـێـنــێ و بـچـریـکـێـنــێ
***
نـا، ئـەو بـولـبـولـەی دەیناسین
ڕۆژی وا لــە خـــەو نـامـێـنـێ
زۆر ڕۆژی وام دیــوە کـە ئـەو
خـەڵـکـی لـە خـەو هەڵدەستێنێ
***
نـا وادیـــارە بـەجـێـی هیشتووین
چـۆتــەوە گــەڵ "یـــاران"ی خـۆی
"بـــارگـــەی" تـێـکـەوە پـێـچـاوە
قـــەدری ویشمان نـــەزانـی – ڕۆی
***
بـا هــەمــوومـان بــە تـێـکـڕایـی
بـخـوێـنـیـن "نـاڵـەی جـودایــی"
ئـێـمـەیـن و "هـــەواری خـاڵـی"
مـامـۆسـتـایـە و "کـۆچـی دوایــی"
***

گولزاری ئەدەبت خەملاند
بە "سروە"ت بولبولی شەیدا
شادین - بەڵام چریکاندن
دوای تۆ حەیفە لەو باخەیدا
***
هەواڵی مەرگی تۆم کە بیست
مامۆستای بەڕێز و ئازیز
"بەرە بەیانی بەهاری" م
لێ بوو بە "ئێوارەی پاییز"
***
".. دوور قاقایەکم گوێ لێ بوو
دەتگوت گوللەم پێوە دەنێ"
بۆ مامۆستا - ئی واش هەیە؟
بە تازیەدار پێبکەنێ؟
***
"بەڵێ هەن و یەکجار زۆرن
بازرگانی فرمێسک و خوێن
بەڵی هەن و پێ دەکەنن
بە سەربەهەش بە مل بەکوێن"
***
سەدان "رێبوار"ت بۆ دەگرین
ئێستا کە لەنێو ئێمە نی
لەدوای مەرگت ئەوەندە بەس
مامۆستا - ڕەشە گوتەنی:
***
"چاوەکانم پێڵاوت بوون
نەتبردن یان لە بیرت چوون؟
یا نە وەلات ناون بۆ شین
لە کەو دەن ئەسرین و بگرین

شین

ب ج هێڤی*

کوردستان ئیرۆ خەمگینە پڕ شین
هاتی هەواری یا گەلەک دڵتەزین
دڵی نیشتمان گشت بوویە برین
کورد و کوردستان تەڤ دکەن گرین
گوڵید گوڵزارێ ژینێ قشرین
کولیلکی چیا حەموو پەژمرین
* * *
چیاییێد وارێ مە تەڤ مژوتەمە
قاز و قومری، کەو تێدا بێدەمە
ئاڤێد زۆزانا هەر مەند و لەمە
دلێ خەلقێ مە برین و خەمە
هێسر دخوشن هەر وەکە چەمە
ل چاڤێ گەلێ ژار و جگەرخین
بۆ هۆزانڤانێ جان و دلحەبین
* * *
باشوور و باکوور هەر ژێر و ژۆران
کورمانج و زازا گەل گشتی سۆران
قۆچان، بادینان حەتانی گۆران
فەیلی و لەکی کەلهور و لۆران
تەواوی کوردی سەر چەرخا دۆران
حەموو رەش و هەش چاڤ ب هێسرین
ب سەد فەغان و ئاخین و نالین
* * *

* گۆڤاری سروە، ژمارە ٦، ساڵی ١٣٦٥ / ١٩٨٦.

حەمـوو كـورد زمـان ئیـرۆ ڕەش پۆشـن
درد و كـول مشـە، گەلـەک و بۆشـن
ل دەردێ هۆشـا زامـدار نەخۆشـن
بەحـرا رۆندیـكا تـە ژی لـە كۆشـن
بـۆ ڤەمرینـا چرایـا رۆشـن
خەمبـار و خەمـدار، خەمیـار و خەمگیـن
پێكڤـەد بێـژن شـینە، شـینە، شـین
* * *

ئەو كوردی زۆر چاک مێرخاسـێ مێر چاک
ژ قالـب فـڕی رووحـێ وییـێ پـاک
هەیڤـا عەسـمانێ شـەڤێد سـامناک
گـەش و شـەوقاوێژ گەلەكـی ڕوونـاک
ڕژییـا ژۆرداهـات ئـاخ كەتـە ژێـر خـاک
هەیڤـا چلڤلیـن كەتـە ژێـر زەمیـن
پـڕژكا ڕووح چـوو دونیـا یـا ژۆریـن
* * *

هالهـال ژ خەمـا گـران دڵبـداخ
سۆسـن ب ئەزمـان د بێـژە سـەد ئـاخ
كولیلـک كەسـەرێ دكێشـە ژ نـاخ
پێسـیر دڕانـدن حەمـوو گولێـن بـاخ
چلمسـین وەریـن گشـتی شـاخ بـە شـاخ
گوڵـەڕوون بەیبـوون حەمـوو پەژمریـن
هێسـر ل چاڤـێ نێرگـزێ وەریـن
* * *

جـەرگـی مێلاقە لـە داخـا ڕەش بـوون
ئەشكی شللێرە وەریـن و گـەش بـوون
بنەوش ئوستوخار سەر لە سەر لەش بوون
سورگوڵ و ئاسمین دڵ و ڕەش و هەش بوون
دلـی «هـێۆیـا» بـەر ئێشێ قـەش بـوون
كـراس دڕانـدن ڕوومـەت هـەڵـدڕیـن
كـومـا سـونـبـلا كـەزكـێ خـوە بـڕیـن
* * *

ل شـەڤا نـۆزدێ هەیڤـا ئـاداری
یەکەمیـن مەهـا دانـێ بەهـاری
ل سـالا تاڤـی ب ڤـێ هەژمـاری
سێسـەد، شـێت و پێنج ل سـەر هـەزاری
د ئورمییـێ دا تـاڤ کەتـە خـاری
شـەماڵکا ژینـێ کـرە ڤەمریـن
ڕووحـێ پاک مەشـی و بـۆ خولـدا بەرین
* * *
تاریـک و ڕوون بـوو نەینـووکا ژینـێ
ناڵـەی جودایـی ل سـەرهەژینێ
توحفـا موزەفـەر ل ڕێنووسـینێ
هـەواری خاڵـی وارگـەی ئەڤینـێ
گـەل «پاشـەورک»ا ژیـن و ڤەژینـێ
ئـەڤ دەسـتکرانە ژ هۆسـتا دمیـن
گەلـەک گوڤـار ژی وی کـری نەقشـین

نوێ جێژنە

شەریف*

نەماون بێکەس و گۆران عەزیزان
کە شیعری شینی هێمن دابڕێژن
گوڵی فرمێسک و عەتری شیعری تازە
بەسەر خاکی مەزارێدا بڕێژن
موریدانی پەرۆشی پیری گەورە
شیاوی ناوی بەرزی وی چ بێژن؟
ئەوانەی چاوەڕێی گوڵ بوون لە ڕێگای
دەبێ دەردی دڕووی دووری بچێژن
بەڕاستی تاڵ و ناخۆشە کە یاران
بە دەستی خۆ عەزیزی وا بنێژن
دەڵێن نوێ جێژنە مانگیش نادیارە
ئەتۆ مانگ بووی کە چووی، چۆن بوو بە جێژن؟
چ جێژنێ لاوەکان فرمێسکی دووریت
بە بێژنگی مژۆڵان دادەبێژن
نەبوو نووسراوەیێ تەسکینی دڵ بێ
قەڵەم ئەمڕۆ هەموویان کاس و گێژن
بە شوێن تۆدا گەلێکی دڵ بریندار
لە لای کێ داخی دڵیان هەڵبڕێژن؟
لەبیرم ناچێ ئەو پەندەی کە فەرمووت
گەلێ لێکدانەوەی دوور و درێژن:
دەبێ ئاڵای شیعر بڕوا بەرەو پێش
ئەگەرچی ڕێگە زۆر هەوراز و لێژن

* * *

نەماون بێکەس و گۆران عەزیزان
کە شیعری شینی هێمن دابڕێژن

* گۆڤاری سروە، ژمارە ٧، ساڵی ١٣٦٥/ ١٩٨٦.

شینی هێمن

مشەختی*

سەد مخابن ناڤ مەدا بوو شاعرێ ڕۆشن ڕەوان
ئەڤرۆ چاوا ژمە جودا بوو «هێمنی» شیرین زمان
بلبلێ باغێ وڵاتێ، شاعرێ کورد و جڤاتێ
شیعر و نووسین هندە ڕێک و هەروەکی ئاڤێ ڕەوان
ناڤوبانگی شیعری «خانی» ئەووەلە «هێمن» ژی سانی
لێ وی ئازار زێدەتر دی، پێشەوای هۆزانەڤان
باس نەکە، نەرمی و ئەڤینی، علم و دین و کورد حەبینی
دڵ نەترس و مەردەمێر و عەقل و هوش دەریایێ پان
ئارەزوو بووم بۆ دیداری، شیعری پڕتام و وتاری
شینی یا دلکێ (مشەختی)، هەم پەسەندێ شاعران
سەد دروودم سەر حەیاتی، داخدارم بۆ وەفاتی
حەق نەبوو زوو مە بهێلیت بۆ خەم و کۆڤان و ژان

* گۆڤاری سروە، ژمارە ٧، ساڵی ١٣٦٥/ ١٩٨٦.

بەهی نامە

دانا کاکە حەمە*

پیری شەیدا، مامۆستای عیشق و سووتان
خاوەن بەهرە، جوانپەرستی میهرەبان
ڕێبواریَ بووی لە دورگەی عیشقی خاکدا
مۆمی دەیان شیعری بەرزت داگیرسان
«تاریک و ڕوون» شاهیدی بێداریتە
کەوتیتە ڕێ لەگەڵ بوولێڵی بەیان
هاوارت کرد: هەر کەسێ شیری پاکە
با هەوڵ دات بۆ وڵاتی برک و ژان
«ناڵەی جودایی» سکاڵای هەڵفڕی
تا بارەگای خوداوەندی غەریبان
«مامە هێمن» دوندی «قەندیل» بووی ئەتۆ
بۆ مەرگ، خامەی ئەتۆی لێمان فڕان
کێ بە قەد تۆ سارد و گەرمی چێشتووە؟
کێ غەمی کردۆتە هەمڕازی ژیان؟
تۆ ڕۆیشتی و بەرهەمت بە یادگار
دیارییە بۆ دڵدارانی نیشتمان
« مامە هێمن» خامەکەم لاڵ و سڕە
وەختێ کەوتیتە هەناوی گۆڕستان
تۆ هەمیشە گۆڕەپانی هەڵگوردی
با تەرمت دەس کاتە مل مەرگ و نەمان
میری میران! بنوو بۆ خۆت تا وەکو
ساتی ئاهەنگی نەمر و سەروەران
ئەودەمی هەڵسە و تەماشاکە گەلت
چۆن ئەتۆی خستۆتە نێو سۆمای چاوان!

* گۆڤاری سروە، ژمارە ٢٧، ساڵی ١٣٦٧/ ١٩٨٨.

یادی هێمن

شێخ عەبدولکەریم هیرانی، وریا*

ماڵی وێرانم بە بەختی ڕەشی کورد، کەی زانراوە لە بەهاردا گوڵ هەڵوەرێ و بولبول بێدەنگ ببێ؟ بەڵێ بەهاری ئەو ساڵەشمان پڕ لە خەم و پەژارە بوو، بە تایبەتی بۆ هونەردۆستان بەهۆی کۆچی دوایی ئەو شاعیرە مەزنەوە.

بەهاری ئەو ساڵەشمان کە ساڵی (١٩٨٦)ە، داخی گرانم دڵێکی پڕ لە خۆشەویستی کورد و کوردستان لە لێدان کەوت و تەرمی ئەو شاعیرە مەزنە خرایە باوەشی خاکی پاکی کوردستان.

گەر هەبێ شاعیر لەناوکوردا بەڕاستی "هێمن"ە
خۆشەویستی ئەو هەمیشە وا لەناو هەستی منە
شیعرەکانی وەک چرای ڕووناکە بۆڕێگەی خەبات
نووکی خامەی ئەو بەوێنەی چقڵی چاوی دوژمنە
مەردی مەیدانی خەبات و بولبولی باخی هونەر
شاعیرێکی پایە بەرزو بیرو بـــــاوەڕ ڕۆشنە
«هێمن"ی شاعیر لەناو کوردا ناوی هەرگیز نامرێ
چونکە خاوەن بەرهەمێکی پڕ لە سوود و شیرینە
چی بکا "وریا" لە بۆ ئەو شاعیرە هێشتا کەمە
داخەکەم هیچ ناکرێ ڕێگای هەمووومان مردنە

---

* گۆڤاری سرەوە، ژمارە ١٠، بانەمەڕی ١٣٦٦ / ١٩٨٧

پێنج خشتەکیی مەلا عەبدوڕەحمانی فاتیحی
لە سەر شینگێڕیی شێخ عبدلکەریم هیرانی، «وریا»

بۆ هیمن*

ئەوگوڵەی ئاواتی گەل بوو پێم بڵێ بۆچی ونە
چاو لەتاوی خوێن دەڕێژێ دڵ لە تاوی کون کونە
خۆی نەماوە شیعرەکانی تیری جەرگی دوژمنە
«گەرهەبێ شاعیر لەناوکوردا بەڕاستی "هێمن"ە
خۆشەویستی ئەو هەمیشە وا لەناو هەستی منە"

«تاریک و ڕوون" بەڕاستی خۆشە وەک ئاوی حەیات
کۆچی "هێمن" ماتەمی خستۆتە سەرخاکـــی وڵات
کۆڕی شاعیران دەگیرا ئەو چرا بوو گــــەر دەهات
«شیعرەکانی وەک چرای ڕووناکە بۆڕێگەی خەبات
نووکی خامەی ئەو بەوێنەی چقڵی چاوی دوژمنە»

کۆ بۆوە ئەوڕۆ لەسەردڵ حەسرەت وداغ وکەسەر
باغ وگوڵزاری ئەدیبان بێ شەفافەو بێ سەمەر
داخەکەم بۆشاعیـری پیری لەشیعرا بەهرەوەر
«مەردی مەیدانی خەبات و بولبولی باخی هونەر
شاعیرێکی پایە بەرزو بیرو بــــــاوەڕ ڕۆشنە»

* دیوانی مامۆستا مەلا عەبدوڕەحمانی فاتیحی (چاپ نەکراو)

شەرحی دووری خۆشەویستان ناکرێت ونادرێ
ئەو هەموو دەردو پەژارە کوا لەدڵ لا نابرێ
شەڕ لەگەڵ خوادا بێ هوودەیە و بۆت ناکرێ
«هێمن"ی شاعیر لەناو کوردا ناوی هەرگیز نامرێ
چونکە خاوەن بەرهەمێکی پڕ لەسوود و شیرینە»

چیت لەدەست دێ "فاتیحی"لەو شینە هەر جێی تۆ کەمە
ژین بەبێ ئەو لەو زەمانە زۆر مەحـــــاڵ و ئەستەمە
مودەتێکە گــــــــۆشەگیرم خواردنم دەردو خەمـــــە
چی بکات "وریـا" لەبۆ ئـەو شاعیرە هێشتاکەمە
داخـەکـەم هیچ ناکرێ رێگای هەمووومان مردنە»

یادی هێمن

ف.محەمەدی*

دڵە هەڵقرچە دەسا، دیدە بە خوڕڕەم بگری
شین کە سۆرانی گەلۆ، هەوری خەفەت بۆ کزری
بووکی وێژە هەقە گەر بدڕی بەرۆکت ئەمرۆ
کۆچی بێ وادەی هێمن هەرە سەختە زەبری
کاری ئەمڕۆی نییە پیلانی لە مێژینەی چەرخە
تا دەگا دەستی ئەدا چڕ ئەنوێنێ غەدری
هێمنی ئێمەیە وا نووستە لە سینگی تۆدا
"گڵە مەرگت بێ ئەگەر گەرمی لە باوەش نەگری"

* گۆڤاری سروە، ژمارە ١٠، ساڵی سێهەم، بانەمەڕی ١٣٦٦ی هەتاوی

بەهاری زەرد

ج.ئاشتی*

وەرە هـــاوڕێ وەرە ســەیری دەردم
لەســـەر ئەم دەردە، بەهـــاری زەردم

لێــک دەکەن ڕەنگی بەهـــار و هی من
لـــە پـــەژارە و خەمی مەرگـــی "هێمن"

وەرە بڕوانـــە "مەهابـــاد" ی مـــە
کە جوانی و گەشـــیی ئەوە شادیی مە

نایەڵـــێ دەنگێ لـــە دووی بێ ئۆخەی
بـــێ لـــە هـــاوار و شـــەپۆڕ و واوەی

هەرچـــی بێگـــەردە ملـــی بـــە کوێنـــە
هەرچـــی کوڵمـــە بـــە ڕنینـــێ خوێنە

چەشـــنی گۆڕخانێ بەســـامن جێژوان
کیـــژ و لاو لـــەو کەســـەرە وا شـــێوان

هیچـــی یـــادی نییـــە ئـــەوڕۆ پەیمان
دەنگـــی ئـــەم ناڵە دەچێ بۆ ئاســـمان

دەگ نەبـــێ ژوانێ بە ڕەشپۆشـــی بێ
دەردی دڵ کردنـــێ بـــێ خۆشـــی بـــێ

---

* گۆڤاری سروە، ژمارە ١٠، ساڵی سێهەم، بانەمەڕی ١٣٦٦ ی هەتاوی

سـەر نەوی کردنە بەرەوڕووی قوبڵە
خەڵکی "شوانان" و "گومرک" و "قوبڵە"

"ڕزگەیان" ، "ئەرمەنییان" و "سێ ئاش"
"تەپی تابانی" ، "خڕێ" و "سەربەرداش"

پاکـی هـەرد دەکوتێ بەنێـو چاوانی
دەسـت بە ئەژنۆن هەمـوو تۆ نازانی

نوێـژی ئێوارەیـە چـۆک دادانـە؟
یانـە کڕنووشـی بـەرەو قەبرانـە؟

شـادی خەمبـار "بـداق سـوڵتان"ە
فەخـرە بـۆی هاتنـی ئـەم جیرانـە

کەچـی دەڕوانـێ وەکـو جارانـە
ئەمەگـی خەڵکـی نیشـانەی مانـە

هەرچـی فرمێسـکی گەشـە دەیڕێژن
نایدەنـە خـاک و لـە دڵ دەی نێـژن

دڵـە هەرچەنـدە برینـت سـەختە
گیـان لە لەش دەربچـێ لێرە وەختە

سەرێ با ڕوو لە دەرەی "لاچین" کەین
دوور لە چاوان بگرین سەر شین کەین

لە "موغارێ" و قەد و لووتکە و داوێن
بـە هەنیسـکی لە کوڵی بـەرد تاوێن

زێــدی تاســاو و پەشــێو ڕاژێنیــن
"ســارم" ی جــەرگ بــڕاو لاوێنیــن

هەڵگەڕێین بۆ ســەروو "شــیلاناوێ"
چــاوێ لــەو نێــوە بگێڕیــن تــاوێ

ئاخــۆ هــەر دار و کــەژی ئــەو نێوە
ڕەمزی ســەربەرزی و مەزنیی خێوە؟

ماوە شەوگوردی کوڕی گونداو گوند؟
مــاوە ئەو بیــری فڕی دونــداو دوند؟

مــاوە گوێگرتنــی تــوورەی بلوێــر؟
کاتی خەو، لەو کەژ و شاخی زەنوێر؟

ئێستەکەش خۆشە شــەوی بێدەنگی؟
دێتە گوێ شــین و گڕووی یەکڕەنگی؟

دەردی دڵ کردنــی لەگەڵ ئەســتێران
دادەمرکێنــێ کــوڵ و کــۆی میــران؟

کانیــی دڵ ڕوونکــەرەوەی "پیرێــژن"
سەردە ئێستەش بە هەناسەی "هێمن"؟

شــەنگەبێری لــە شــوان دەڕوانــێ
بێتــەوە و کوێنــی ملــی پــێ دانــێ؟

"دێم و دێم" دێتەوە گوێی "خانم"ی دێ
گیــان بکێشــێتە پەنا پــەردەی گوێ؟

شــایی هەر ماوە "هەژار" هەڵببەزێ؟
دۆیەکی بێتــە دەس و جەرگی تەزێ؟

یانە لێــی نایە چ جووکــە و نووکە؟
ماتــە بۆو بولبولە ســەر بێ تووکە؟

دڵ کــە جــوێ نابێ لە قەبــران تاوێ
دەفــڕێ تەیــری خەیاڵــم تــاوێ

"کانــی پیرێــژن"ی "شــیلان ئــاوێ"
ئــاوی ســەرچاوەیی ئەمــڕۆ نــاوێ

هینــدە گریــاوە بــۆ یــاری گیانــی
پێڵــی دەریایــە کــەلاوی کانــی

ئاشــەکەی کــۆن و کەلاوەی ســەردێ
ئــاوەدان بۆتــەوە بــۆ شــینی نــوێ

بەردی بەرداشی "قەڵات" ەو "هەڵگورد"
سوێســن و لالــە دەهــاڕێ ورد ورد

لــە بناری گــردی "هــەوارە بــەردە"
کەو سیاســووتە و سووت لەو دەردە

هیند بە دەنگ بەرزی لە بەرزایی دێ
گوتی: جێی بەرزی دەوێ شینی دەوێ

هەڵگەرا بۆ ســەری کێوی "چەکوچی"
شینی شا شین بێ بە دەنگی چەکوچی

لـه "هـەواری سـەری کرماویلـێ"
شـوێنی هەڵدانـی کوڵـی دڵ کەیلـێ

شـەنگەبێری بـە هەنیسـکان دەگری
شـوان نەما تاوەکو فرمێسـک بسڕی

ئـەو "هەمیـن"ی کە بە دانـەی خاڵی
"هێمـن" ی بـردە "هـەواری خاڵـی"

پێـی فـڕێ داوە شـەدە و دەسـماڵی
دەردی بینینـی هـەواری خاڵـی؟

"کێوەڕەش" سەربەهەش و ڕەشپۆشە
ژینـی کـەژ دوور لە هەڵۆ ناخۆشـە

دەردی ئـەو نـاوە بـە تینـی توانـە
وەرەوە خـوارێ خەیـاڵ لـەو بانـە

جـاڕی "بوندرغ"ە بـە باغی بێڕەنگ
وەکـو دایکێکـی هەتیوبـار بێدەنگ

کاکی جووتێری بەری "سەردەشـتان"
دوژمنـی کۆنـی وچـان و وەسـتان

دەسـتی قەڵشـیوی لە پاشـبارە شل
بـوورە دەدوێنـێ دژ و لارە مـل:

"کێیـە ئەمجـارە بـە ئەوکـی زێڕین
بۆم بڵێ شیعرێ کە ئارەق بێ و تین؟

پێــم بڵــێ چۆن لــە مەچــەک ڕابێنم؟
چــۆن لــە کار کاوی دڵ و ژن بێنــم؟

هەرچی شــینکەی کە لە دەشتی شینن
هەمــوو سەرشــین و خەریکی شــینن

شــینی شــینگێڕی گوڵی پەڕ پەڕ بوو
کە لە شینی گوڵی گەش پەڕ پەڕ بوو

وا خەیــاڵ لێــرەوە دەڕوا لە ســوێی
ناڵەیــی "ســروە"کە بابە لــە کوێی؟

هەوری بــۆری ســەری "گۆلی ورمێ"
بە کــزەی ســروە قژی خــۆی دەڕنێ

هەور و ئاو هەر دوو لە باوەش یەک دان
قەت نەبوو هیندە نەوی بێ ئاســمان

بەســیەتی بیــری دڵــی شــێواوم
وەرە لای دڵــی لێقەومــاوم

شینە دڵ، ســووری ئەتۆ، زەردم من
بــا بدەیــن دەورە لە گڵکــۆی "هێمن"

ناڵەمــان گەرمــی بــکا دیلانــێ
نــەک بڵــێ ڕەشــبەڵەکی مــن کوانێ؟

چــاوە هەڵچــۆڕە بە ئاهەنــگ بگرێ
دڵــە ســەرچۆپی بــەدڵ بــۆ بگــرێ

تــۆم کە ناســی بە خەیاڵــم لەو بوو
پــێ گەیــی بیــری مناڵــم لــەو بــوو

هەستی بێ خەوشی ئەوینم لەو بوو
بیری ڕازێنەری ژینم لەو بوو

بیری سووتان وەکو خۆری سەرکەل
وەکو مۆم ڕوونکەرەوەی بەزمی گەل

بیری: شەوگارە کە دیلی چوونە
بیری: هیوام بێ کە "ئاسۆ ڕوونە"

شوێنی ئەم پەندە لە دڵ هەر مانە:
لە ئەوین ڕایە کە دنیا جوانە

دڵە بۆ یەکتر ئەمە ناسیاوین
هەر خەیاڵە کە فریوی داوین

ئەگینا کوا وزە بۆ ئینسانێک
لێرە ئەوڕۆ هەیە بۆ دیلانێک

شەرتە تۆ یادی بکەی هەر ساتێ
بۆ گرین هەوری بەهار نەمگاتێ

تاکو ئەو میسرەعە بۆم بێتە ژوان
"تەک و تەنهام و عەزیزانم کوان؟"

دەست لە مل بووکی ئەوین هاڵێنم
لە گەلی گەرم و بە هەست ناڵێنم

بە موژەو جەوهەری سووری ئەسرین
هەر بنووسم شەو و ڕۆژ شیعری شین

یادی هێمن

سەید ئیبراهیم ستوودە*

بەهـــارە و کاتی بــەزم و جامــی گوڵڕەنگ
بــەڵام گوڵ ســینەچاکە و خونچــە دڵتەنگ

بەجێیــە گــەر برێــژێ چــاوی گــەردوون
بــە ســەرچاوەو چیــادا ئەســری گوڵڕەنگ

وەنەوشــە مــل کــز و ســۆرانی شــینە
زمانــی سوێســنی شــیرین زمــان لەنــگ

چلیخانـــەی دڵـــی ناســک خەیـــاڵان
پەشــێواوە وەکــو توغــڕا بــە چلچەنــگ

بەڵــێ ڕەنجــی جیهــان ژەنگــی دڵانــە
دڵ ئەر ئاســن بێ ئاســان کــون ئەکا ژەنگ

"هەوارگــەی خاڵــی" و "ناڵــەی جودایــی"
بە شیوەن ساز دەکەن شوور و نەوای چەنگ

نــەوای شــین، نــازی نــەورۆزی گوڵانــە
لە زەخمەی چەرخی چەپگەردی کەچ ئاهەنگ

---

* گۆڤاری سروە، ژمارە ١٠، ساڵی سێهەم، بانەمەڕی ١٣٦٦ ی هەتاوی

لــه گڵ دەرهاتـــووە ئـــاڵای سـپای گـوڵ
بــەڵام شـــای وێژە گڵکـــۆی کـــردە ئەوڕەنگ

زمانــم لاڵ دەڵێـــن چەرخـــی چەمەر پشـــت
هومـــای مـــن هێمنی بـــردووە بـــە نەیڕەنگ

درێغـــا هێمنـــی شـــیرین زمـــان چـــوو
خودانـــی شـــەوق و زەوق و فام و فەرهەنگ

نییـــە هاوگەوهـــەری شـــیعری لەتیفـــی
مەگـــەر ئاونگی ســـەر کوڵمی گوڵی شـــەنگ

نەبـــوو هاوڕەنگـــی ڕێحانـــی خەتـــی وی
مەگەر موشـکی تەتەر یا نەخشی ئەرژەنگ

بە چوونی ئەو نەهات هات ، هات لە دەس چوو
چ هـــات و چۆیـــە ئـــەی بەختی ســـیاڕەنگ؟

لــە پێـــی ئامانجـــی هـــۆزی خۆی نەترســـا
لە دەرد و ڕەنج و کۆسپ و بەند و سەرچەنگ

"ســـتوودە" مەرگـــی هێمـــن کاســـی کـــردی
مەنـــات ناکـــەم ئەگەر ماتـــی ، ئەگەر مەنگ

لـــە دڵ بەردیـــت بوو قـــەدری ویـــت نەزانی
بەڵـــێ بـــێ باییە گەوهـــەر لەلای ســـەنگ

شینگێڕی

خاڵەمین*

شاعیری میللی، هێمنی کاکی
لال بم ئەوڕۆکە دیلی ژێر خاکی

تۆ لەشت مردووە گیانت هەر بەرزە
ڕێز لە تۆ نان لە سەر هەمان فەڕزە

تۆ چرایەکی پڕ لە پڕشەنگی
دایکی نیشتمان بۆت دەکوتێ سنگی

شێرە ڕۆڵێکی کورد و کوردستان
ئاخ کە مەرگت بەهاری کردە زستان

حاجی و پیرەمێرد و هەرچی نەمان
ڕاستی تۆ هەبووی لە جێی هەمووان

ئەدەبی کوردی هەر لە تۆ جوان بوو
شیعری تۆ ڕابەری هەموومان بوو

خزمەتی تۆ بە گەل گەلێ زۆرە
نەتەویت ئەویستێ سەرشۆڕە

گەنجەکانت گەلێ گەیاندوونێ
لە پلەی پێشێ تا تەواوبوونێ

* گۆڤاری سروە، ژمارە ١٠، ساڵی سێهەم، بانەمەڕی ١٣٦٦ی هەتاوی

ئـەو جحێڵانـە گەرچـی زۆر گەنجـن
خـۆ سـپاس بـۆ خـودا هەمـوو گەنجـن

سـروەکەت چەشـنی سـۆزی کوێسـتانە
نێـوی پـڕ میـوە، بـاخ و بێسـتانە

ئـەی جحێـڵان و خوێندەوارانـم
جێـی هۆمێـدی دێهـات و شـارانم

داخـە سـروە هەتیـو بـێ دوای هێمـن
ئێمـە شـەرمەندە بیـن لـەلای هێمـن

ئینتیشـارات هـی سـەلاحەددین
سـروە و مـروە دەربخـەن چینچیـن

لـە وتووێژەکانـی بـا یـاد کەیـن
گیانـی مـام هێمنـی پـێ شـاد کەیـن

خـاڵ و خەڵکێکـی زۆری کـرد ڕەشـپوش
خـۆی کـە ڕۆیـی وتـاری جوانـی خـۆش

جا ئەوێسـتا کـە "خاڵـە" دەس بـە دوعا
بـۆی بپاڕێینـەوە هەمـوو لـە خـوا

ئـەی خـودای ئاسـمان و هـی هـەردی
ئـەی پەنـا و پشـتی میللەتـی کـوردی

هێمنـە و هێمنیـش بـوو بـی بەخشـە
ئـەوی بیبەخشـی خـۆش و خۆشنەخشـە

یادی هێمن

هەژار*

کاک هێمن برای شیرینم
چاوان دەگێڕم ناتبینم
زل کوێران دەڵێن مردووە
کۆچی یەکجاریی کردووە
دڵەی پڕ کڵۆڵی هەژارم
گیانی بێ ئۆقرە و قەرارم
بە مەرگی تۆ باوەڕ ناکا
چۆن بێ منی لە تویێ خاکا؟
تۆیەک هۆگری منداڵیم
هاوشکڵ و هاوکرچ و کاڵیم
هەمدەمی دەمانی لاویم
تەواوکاری ناتەواویم
هاو هەنگاو لە ڕێی خەباتا
هاوبەش لە هات و نەهاتا
هەوەڵ دڵداری کوردستان
هاوپێشمەرگەی زێدپەرەستان
هاوسروود خوێن؛ بۆ ئازادی
بۆ ڕزگار بوون لە بێدادی**
هاوسەنگەر دژی داگیرکەر
نامۆی خوێنمژی سەرەخەر
هاوقەتار لە دەربەدەری
بە هەژاری و خاکەسەری

* گۆڤاری سروە، ژمارەی ١٢ ، ساڵی ١٣٦٦ / ١٩٨٧
**لێرەدا مامۆستا هەژار ئاماژە بە خەباتی دوو قۆڵیی خۆی و هێمن دەکات لە دژی ڕێژیمی دیکتاتۆریی پەهلەوی

هاوقەڵەم؛ هاوبیر و هاوهەست
هاو زمان؛ هاودڵ و هاودەست
هەر یەکێک بوو ”هەژار هێمن“
منیش هەر تۆ بووم، تۆش هەر من
ڕووحێک بوین دابەش لە دوو لەش
دوو لەشی ماندووی بەخت ڕەش
پەیمان بوو بە جێم نەهێڵی
وێڵم نەکەی لە شوێن خێڵی
باری خەم وێکڕا هەڵبگرین
دواجاریش پێکەوە بمرین
تۆی کوردی وا خاوەن بەڵێن
چی تۆی کردە پەیمان شکێن
گەوی بەین و بەقات هەڵبوارد
خۆت بە ئاسوودەیی ئەسپارد
لا باری خەم خواریت لادا
ئەویشت بە مل مندا دا
جاڕز بوی لە دنیای بێ فەڕ
دونیای پڕ لە دەزبڕی و گەڕ
دونیای وڕ و گێژ و کاسان
گەوهەر و ئەمەک نەناسان
دونیای بازاڕی نامەردان
دونیای خەم و کوڵ و دەردان
خەلەسی لەدەم هار و مار
تەکیەوە لەو ژینی گەمار
ژیانی پڕ ژانی بێ دەرمان
گەیشتیە هەواری هەرمان
بۆ ئەو کۆچەی بێ من کردت
ئەو بەشە خۆشیەی تۆ بردت
زامی گیان و دڵ بە سۆیە
شین بۆ خۆمە نەک بۆ تۆیە

خــۆزگــــه بـــــه‌ر لـــــه تـــۆ ده‌مـــــــردم
تـــۆ شــیـــوه‌نـــت بـــۆ ده‌کـــــــردم
دوور لـــه تـــۆ دڵگـــۆمـــی خـــوێـنـم
بـــه گـــــازنــــــده‌وه ده‌تـــــدوێـــنـــم
مــنـیـش وه‌ک تـــۆ قــه‌ڵـسـم لـــه ژیـــان
«بــۆ چــت جــێ هـێـشـتـم هـێـمـن گـیـان؟»*

* ئه‌م نیودیره‌ی دوایی به حیسابی ئه‌بجه‌د ده‌بێته ساڵی وه‌فاتی مامۆستا هیمن: (١٣٦٥)

مندەڵێم

حاجی حوسێن حەداد*

مندەڵێم فیردەوسی کوردان هێمنە
من دەڵێم حافز بۆ کوردان هێمنە
شیعری شاخی وێردی زمانی هێمنە**

پەسنی کوێستانی وەڵاتی شیرنە
شینی هێمن شینی پێشمەرگەی ونە
زمانی وەک خانی و جزیری و مەولەوی
زمانی پاراوی سۆرانیی هێمنە

کێ دەتوانی هێمن ئاسا جاڕ بدات
کێ بوو وەک ئەو پەسنی گوند و شار بکات
نییە لە قامووسی کەسدا بەم وردییە
ئارەق و تین خۆی شاکاری هێمنە

زیڕەی زەنگی دەنگی هێمن لایمنە
کڵپەی ئاگری ناو ئاوێستا هێمنە
ئەو شاسوارەی تەنیا پێنووس بوو چەکی
مەتەریزی شەڕەف«گر» هەر هێمنە

کێ هەبوو باسی وەڵات و هەرد و کێو
کێ بوو زوڵمی حوکمی شاهەنشای دزێو
کێ بوو باسی سووت و سات و دەست بڕین
بنووسێ وەک مێژوو ئەویش هەر هێمنە

* ماڵپەڕی دیمانە، یادی ٢٠ ساڵەی کۆچی دوایی مامۆستا هێمن، خاکەلێوەی ١٣٨٥، ،
** ئەم بەندە نیوەدێڕێکی کەمە، بۆمان ساغ نەکرایەوە.

لاوی شەنگ و کچی چەلەنگ و نازدار
پێشمەرگەی، شاخی چالاکی شاسوار
بووکی ڕازاوەی زۆزانو لێرەوار
ئەو کەسەی کردی بە تابلۆ هێمنە

ئەو دەنگەی شوانەی هێناوە لێرەوە
ئەو گۆرانیەی مامڵێ بە بلوێرەوە
وەسفی زمزیران بە ئاو هەڵدێرەوە
ئاغاش قەتناگرێ بەنۆکەر هێمنە

ئەو کەسەی خۆزگەی بە شوانان خواستووە
بازگەی شیعری بۆ لاوان هەڵبەستووە
قەت! لە ژیانیدا، بوتی نەویستووە
هەر کاروان سالاری نوێخواز هێمنە

ئەم: بوێژەی شیعری ڕووتی وتووە
ئەو بوێرە کوڵمیناسکی گەزتووە
ئەو هەستیارەی هەستی جوانی بزاوتووە
ئەم: بوێژە پاڵەوانەش هێمنە

ئەو سوار چاکەی ئەسپی شیعری تاودەدا
ئەم دڵ«داوە»ی سەریدڵداری دەدا
ئەو کەسەی باسی هەوارمان بۆ دەکا
خاوەنی هەواری خاڵی هێمنە

ئەم شەوارەی کەشەوان دابەش دەکا
ئەو پێشەنگەی ڕێی سەرکەوتن خۆشدەکا
ئەو نۆشدارەی باسیژان و ژەنگ دەکا
شارەزای ئاسۆگە و سەرکەل هێمنە

ئەو ڕێبوارەی قەت لەڕێ ماندوو نەبوو
ئەو چاوتێرەی هەرگیز چاو لە دەست نەبوو
ئەو شاسوارەی دێوەزمەی تۆقاند بوو
خەیامی خەمخۆری خۆمان هێمنە

ئەو کەسەی هەڵکشا بەرەو ئاسۆی وەلات
ئەو کەسەی تەسلیم نەبوو بە دەسەڵات
ئەو کەسەی گاڵتەی دەکرد بەلات و پات
مەولانای رۆمی کوردستان هێمنە

ئەو ئەمینەی چوو بۆ لای پیشەوەری
پێشکەشی کرا ناوی گەورە شاعیری
ئەو سەییدەی، بۆ پێشەوا شیعری چڕی
شاعیری میللی کوردستان هێمنە

ئەو وەرزێرەی شارەزای کوێرەوەری
ئەو«وریا»یەی بنەماڵەی مەلای چۆڕی
بەننای پەخشان بۆ توحفەی موزەففەری
ئەو شاکارە ڕەمزی زمانی هێمنە

ڕق ئەستووری بەندیخانە و بەندی دیل
سوورتر لە سەر داواکەی لە ژێر زنجیر
ئەو کەسەی جەلالدی کردەڕێوی پیر
ئەو کەسەی نەتوایەوە هەر هێمنە

ئەو کەسەی بەم چوارێنە کوردی هەژاند
هاتە مەیدان دێوەزمەی هاری تۆقاند
ڕووحی تازەی خستە شۆڕشی تازەوە
چارەزانە، قارەمانە، هێمنە

تـەرمـی نـێـژراوە لـە بـودا‌ق سوڵتانی
چۆتـە ڕیـزی مـەلای جـزیـری و خانی
بـەرزە وەکـو سێ کـوچـکـەی بـابـانـی
تـاقـە سـوارەیـە هێـمـنـی موکـریـانـی

ئەوسـوارەی تاق بوو لـەسوارەی لاچین
ئەو تەرمەی بۆی چوونە قەڵاتێ سەرشین
ئـەو تـەمـەی گـرتـی سـەری شیلاناوێ
شیعری هێمن بوو گوتی! من دیلیم ناوێ

بەستەی هێمن بوو گـەڕا، گوندا وگوند
بیری هێمن بـوو لە سـەر ترۆپکی دوند
ئێستەش تـوورەی بلوێری شوانان ماوە
شەنگەبێرییە، بانگبێژی شار و گوند

کـانـی پیرێژنێ هـەتـا ئێستاش مـاوە
ئـاوەکـەی سـاردە دەڵـێـی بـەفـراوە
ئەوکانیەی بەهەناسەی هێمن ساردبوو
لـەم سـەر ڕێـگـایـە بـۆ هێمن خـێـراوە

شـەنـگـەبـێـری لـە پـەسـاری بـەرکـانـێ
وێـڵـی ڕێـی شـوانـەو لـەڕێـی دەڕوانـێ
بـێـتـەوەو کـۆڵـی لـە کـۆڵـێ دانـێ
کـوێـنـی پـێـفـڕێـداو لـەڕووی بـڕوانـێ

دێم و دێـم، ئێستاش لە شـاران هـەردێ
لاوی خوێن گەرم لە ڕووی داگیرکەر دەتفێ
دێم و دێم نەبڕا لە شاری هەر دێ لە دێ
مووژدە لاوان! دەنگی گووڕڕەی هێمن دێ

ئاشەکەی کۆن و کـەلاوەی ژووررووی دێ
ئـــاوەدان کــراوەتــەوە بـۆ ڕاوچـــی نوێ
دەنـگـی بــەرداشــی زراوتـۆقـێـنـی دوژمـن
وەک هــەوری بــەهــاری هێمن دێتەگوێ

کێوەڕەش هـەر وەکـو پێشوو ڕەشپۆشە
ژینی«کەژ» دوورلە «هەڵۆ باز» بێخرۆشە
شـەنـگـەبـێـری لـــەهـــەواران تـــۆراون
شوان لەدوای «ڕان»ی بێخاوەن ڕەشپۆشە

مەیخانە وەک پێشوو نـەمـاون باقی
مێزەکە شکاون و، ملی سووراحی و ساقی
مـەیـخـانـە پـڕنـلـە زەلامـــی بـێ خـەم
کـوانـێ هـێـمـن؟ بـکـات ڕێـنـوێـنـی ساقی

ئەو «هەمینەی» کە دڵەکەی هێمنی برد
هێمنی بە «پێ» گەیاندە هەواری هەڵگورد
نـە بـۆ خـۆی مـا نـە شـــەدەو دەسماڵی
هــەرلــەســەر دڵانــە هــــەواری خـاڵـی

شیـنـی «شـیـنـاوێ» شـنـەی ئـاوایـی
هەر لە خۆی جوان بوو تەبایی‌و برایی
ئـەو کـەسـەی نێڵەی بەشۆڕشی نـوێدا
ئـاگـری هێمن بــوو بــە نـاڵـەی جیایی

سەیری جەعفەر بکە، کە دەدوێ بۆخۆی
شـنـەدڵ! زەردم ئـەمـن؟ سـووریـش تۆی
وەرەبـا دەورێبـدەیـن لـــەدەوری گڵکۆی
هێمنەو، وەسییەتی کـــردووە بۆخۆی

بابە نالەی دڵمسازکەم دیلانێ
گەرمەشینێ، چەمەرێ، گریانێ
چۆپی بگرین و بەلەز هەڵببەزین
نەک بڵێ ڕەشبەڵەکی سەرگۆڕم کوانێ

چاوی هەڵچۆڕاندووە جەعفەر دەگری
هەڵدەپەڕێو بەدڵ سەرچۆپی دەگری
هەردەبێ وابێ وەفای کوڕ بۆ مامی
کێ دەتوانێ بەکوڵ هەڵپەڕێ و بگری

شینی شەوگاری حاجی سووتانە
فرمێسکە، هەنیسکە، گریانە، ژانە
یادی هێمن گڕی بەردایە جەستەم
هەر لە ئەمەک ڕایە، کە دونیاجوانە

دڵە دەی بۆ یادی هێمن هەرساتێ
شەرتە وەک جەعفەر هەور نەمگاتێ
هەر کاتێ یادی بۆدڵ هاتەژووان
دەست بکەمە ڕۆ، ڕۆ، پەژارەو لەخۆدان

دەست لە ملو گەردنی قەڵەم بئاڵێنم
ئەسرین هەڵڕێژم و بەگوڕ بناڵێنم
بە دەستی سستو سەری تاساوم
شیعری شین بنووسم هەتاکوو ماوم

یادی هێمن

ئەحمەد دەشتی*

کە هەتاوی خۆشەویستی
ون دەبێت و بێ نوور دەبێ
چی ڕووناکیی سەرزەمینە
دەنێو چاڵی تاریکیدا نوقم دەبێ
کە جەنگەڵێ گڕ دەگرێت و
هەرچی لێڕ و دار و گەوە، دەسووتێنن
چی ڕووبار و کانی و ئاوە
قەتیس دەبێ و هەڵدەچۆڕێ
کە بەفری لووتکە و قەدپاڵان
دەتوێنەوە و ڕەش دەبنەوە
چی گوڵ و گیای سەرزەمینە
وەسەر برین دەکەونەوە
کاتێ تیشکی خۆرەتاوی ئەم جیهانە
پەڕ و باڵی خۆی ناوێژێ
چی سروودی ئێش و ژانە
دادەمرکێ لەو ژیانە
کاتێ زەمین و ئاسمان بە یەک دەگەن
گوڵ دەوەرێن
لە نێو دەچن گیانلەبەرانی سەر زەوی
تەنیا وشەی بەرز و شیعرە لەو نێوەدا
هەڵناوەرێن
ئەی خاوەنی شیعری بەرزی «شەنگەبێری»
تۆ بە تەنیا ئەستێرە نی: کە کۆچت کرد

*– سروە، ساڵی چوارەم، ژمارە ٢٢، بانەمەڕی ١٣٦٧/ ١٩٨٨،

وا بە خاڵی ماوەتەوە هەواری من
تۆ باڕن نی کە نەباری
گوڵی گەنم وشک بن و هەڵپرووکێن
تۆ ئەو مرۆڤە مەزنەی کە
هەتا هەتا شیعرەکانت وشەی گوڵن
هەڵناوەرن
بە کۆچی تۆ
نەک هەر کوردستان دەلەرزی
بەڵکوو هەرچی مەزن و هونەروەرە
ئاڵای پرسەی تۆ هەڵدەگرێ بۆ سەربەرزی
کڕنووش دەبەن بۆ تەرمەکەت
بۆ مەزارە خەمگینەکەت
بۆ تاریکی و ڕووناکیەکەت
بۆ بیر و ڕای هەستی بەرزی دیوانەکەت
بە ناڵەناڵ بۆ جودایی هەتوانی ژین
دەبیننەوە
لە فێنکایی سروەی هێمن
لە نێو کێڵگەی قەتماغەکان ناوی بەرزت دەنووسنەوە

تامەزرۆ *

هاوار

من کە مەحکوومی نەمانم پڕ بە دڵ مانم دەوێ
نیوەنووزەم تاکوو ماوە هێزی هەستانم دەوێ
ڕەوڕەوەی بەختم شکاوە و دواهەناسەی ژینمە
بۆ ئەوەی نەمرم بمێنم ئەم چەلەش قانم دەوێ
ویشکە سوێمە و سووری هاوینە و گەوەی سەختم لەپێش
ئاوی ڕوونی کانیاوی بەر بنارانم دەوێ
ئەو دڵەی بژوێن بوو ئێستێ شۆڕەکاتە، قاقڕە
تا دەمێ ئۆخژنی بێتێ ڕێژنە بارانم دەوێ
ویست و داخوازم وەدی نایە لە پاوانی خەما
کۆڕی یارانم دەوێ، کواشاری مارانم دەوێ
چیدی ئەستی و بەردی تیروتانە بۆ من لێک مەدەن
بۆچی سەرکۆنەم دەکەن ئینسانم و ژیانم دەوێ
بێ ئەوەی خۆشی ببینم ژینی دیلیم بردە سەر
پاشی مەرگم، دەوری تەرمم گەرمەدیلانم دەوێ
تاریک و ڕوونێ بەرەو ئاسۆ وەڕێ کەوتم کەچی
دیم «هەواری خاڵی» بۆیە «سووڕی دەورانم» دەوێ
سازی ناسازە دڵم «تاوانی بێ هێزی» منە
سەردەمی مردن بڕست و هێزو هەتوانم دەوێ
دڵ شکا، دەنگی بڕا، «هاوار»ە لەم ڕۆژە ڕەشە
هاودڵێکی دەردەداری یەک دڵ و گیانم دەوێ

---

* گۆڤاری سروە، ژمارە ٧٥، ساڵی ١٣٦٥/ ١٩٨٦.

یادی هێمن

حوسێن شینکی*

سروه بەڕاستی سروەی بەیانی
گلێنەی چاوی هەموو کوردانی
وەک سروەی بەیان گوڵ دەپشکوێنی
بە نووسراوەکەت دڵ دەبزوێنی
ئەوا دەمێکە سریوەت دێتە گوێ
دەنگی دایەوە «لە کوێ وە بۆ کوێ»
بۆتە مەرهەمێ بۆ زامی لەشمان
دەدرەوشێتەوە ئەستێرەی گەشمان
زۆر بەرزە ناوی سەلاحەددینت
ناوی گۆڤار و شیعری شیرینت
پەند و هەڵبەست و چیرۆکەکانت
شیعری لاوان و مەتەڵی جوانت
وەک گوڵی بەهار هەموو خەملاون
بەڵام ماوێکە سیس و داماون
لام وایە هێمن ئاودێری گوڵان
پەژارەی خستە نێو هەموو دڵان
ناوی هێمن بوو لە نێو دڵاندا
بۆنی هێمن بوو لە نێو گوڵاندا
شیوەن و گریان شایانی ئەوە
ڕێگا بێ ڕێنوێن تاریکەشەوە

---

*سروە، ساڵی چوارەم، ژمارە ٢٢ ، بانەمەڕی ١٣٦٧، ،

یادی هێمن

مستەفا کوێستانی*

کــە خــونــچــە دەدوێ ئــەســریــن دەڕێـــژێ
بــەســتــە خـــەزانـــی وشـــە دەبـــێـــژێ
دەبـــێ کـــازیـــوەی ســروشــتــی هــونــەر
بــەرگــی مــاتــەمــی تــۆی بــکــرێــتــە بــەر
لــە جـــەوری ڕۆژی بــەهــارێــکــی زەرد
بیست میلیۆن تـــەزووی ژانــی کــردە بــەرد
بــەنــاو بــەهــار بــوو پــایــیــز بــوو ڕاســا
شــای بــاغــی شــیــعــر لــە ســروشــت تــاســا
عـــوود و کــەمــانــچــە، ئـــاواز لــەگــەڵ تــار
مــاتــن ئــەمــڕۆکــە لــە لادێ و لــە شــار
بــێ نــەزمــی نــەغــمــەی بــەســتــەی ئـــازادی
مــوکــریــان چــۆڵــە و چــوارچــرای شــادی
ســابــڵاغــە و دونـــدی قــەنــدیــلــی ســەرکــەش
چــۆن رازی دەبـــێ بــکــرێــتــە چــوار بــەش
شـــارەزوور دەشــتــی مــەحــشــەری خـــوا بێ
هــێــمــن نــیــشــانــەی شــیــعــری پــێ دابـــێ
ســنــدی و بـــادیـــنـــان پــشــدەر و بــتــوێــن
هــەر هــەڵــۆی ســـوورن کــە بــۆ گــەل دەدوێــن
بــە وشــەی گــەرمــی وەک گــولــلــەی بــڕنــەو
لــێــت بــێــبــەش نــەبــوو دوژمـــن ڕۆژ و شــەو
هــەر هێمن دەدوای بــە پــەخــشــانــی ســوور
ســەنــگــەری چــیــات کــردبــووە مـــاڵ و ژوور
تــۆ بــووی بــە گــولــلــەی ســـووری دوژمـــن کێڵ
لــە دووی ڕزگـــاریـــی گــەلــت ویــڵ بـــووی ویڵ

---

*سروە، ساڵی چوارەم، ژمارە ٢٢، بانەمەڕی ١٣٦٧ / ١٩٨٨

تـۆ بــووی شـامـەلـی کـوێـسـتـانـێـکی دوور
تـۆ بـووی سـەرقـافـلـەی عـەشـقی بێسنوور
ئــاڵای سـەربـەسـتـیـی شـیـعـرت کـە هەڵکرد
مـەلـۆتـکـەی بێشکەت لـە خـەو بـێـدار کـرد
مــەدالــیــای عـیـشـقـی ئـــازادی و ولات
لـە پــەردەی هـۆشـتـا خــەڵات بــوو خـەڵات
تــۆ بـــووی هـێـمـن و هـێـمـنـی کـــوردی
پــیـــرۆز بـــێ ئــــەوەی هـێـمـنــی کـــردی
تـۆ بــووی بـە هـەسـتـی پـاکـی کـوردانـەت
بـە نــووکـی خــامــەی ســووری مــەردانــەت
تـۆ بــووی بـە هـێـزی شــان و وشــەی بـەرز
شــاکــاری شـیـعـرت دەخـسـتـە سـەر عـەرز
نـەخـشـی دیـمـەنـی گـەلـت واڵا کـرد
تـیـرت لــە جـەرگـی دوژمـنـتـا ڕاکــرد
پـەخـشـانـە کـەزیـەی سـەرشـانـی بـێـری
بـبـووە چـیـرۆکـی عـیـشـقـی هـەڵـدێـری
دەڵــێــن ئـەمـڕۆکـە شــای شـیـعـر فـڕی
بــاڕەشــە هــاتـــووە گـوڵـێـکـی بـڕی
وەسـتـای پـەیـکـەرتـاش هێـمـن لـە شێعرا
زۆر بـــە نـــاکـــامـــی لـــە ژیـنـا پـێـکرا
ئـەمـڕۆ ئــاواز و پـەخـشـانـی قـەشـەنگ
بـەرگـی مـاتـەمـی پـۆشـیـوە بـیـدەنـگ
لــە لـووتـکـەی هـیـوا خـەزانـی پـایـیـز
تـەنـانـەت بـاخـیـش مـاتـەمـن بـە ڕیـز
بـۆ ئـەو ئـازیـزەی کـەوا چـەنـد ساڵـە
شـەیـدای خـونـچـەیـە و دوو لـێـوی ئاڵـە
خـونـچـەی تـەمـەنـی ئـەو کـەڵـە پـیـاوە
فـڕی لــە گــوڵــزار ژیـنـی تـــەواوە

بۆیەش ڕەوەز و دوند و بەرزایی
سەری نەوازش ئەدەنە دوایی
گوڵە شلێرەش دوو چاوی سووری
سوور هەڵگەڕاوە و نایا سەبووری
هێمن ڕۆیشتی و باغی هۆنراوە
بە وشەی گەشی شیعری تۆ ماوە

یادی هێمن

سەید کامیل ئیمامی*

کۆچی کرد بولبولی گوڵزاری ئەدەب
دەرکی بەسراوە هەموو شاری ئەدەب
ڕەونەقی هۆنەری کوردان ڕۆیی
لە برەو کەوتووە بازاڕی ئەدەب
کەی بەهار وابوو کە گوڵ پێنەکەنێ؟
گوڵ و گیا بگری بە ئازاری ئەدەب
ڕۆیی ئەو هێمنی زاناو و بەڕێز
مانگە ئاوا بوو لە گۆڤاری ئەدەب
پیر و لاو ڕێکی بە گریان و دەڵێن
داخەکەم ون بووە ئاساری ئەدەب
خۆشەویستی گەل و مامۆستا بوو
پاکی ڕەشپۆشە سەر و خواری ئەدەب
ڕێ کەوت قافڵەیی شیعر و هونەر
وەک دەڵین کەوت و نەهات باری ئەدەب
مەنزڵی شاعیرەکان تاریک بوو
دەرکی بەسراوە بە بزماری ئەدەب
چاوی (ئاوات)ە وەکو گۆمی خوێن
بۆ لەکیسچوونی کەسوکاری ئەدەب

* سروە،ساڵی چوارەم، ژمارە ٢٢، بانەمەڕی ١٣٦٧ /١٩٨٨، ،

شینگێڕی

ش.نانەوا*

دێڕی هەڵبەستەکانی من
وەک نیونیگای چاوی مەستت
کە جاروبارلە دیمەنی
بێ دار و پۆی چاوی ماندووم دادەمێنێ
ناتەواوە
دووچاوی تۆ وەکو نەرگس
بە شنەی شەماڵ دەشنێتەوە
ئەوینی تۆ
وەکو شەمی سەر چاکەکان
بەدەم هەناسەی گەرمی خۆت
ئارام ئارام ئەتوێتەوە
پەپوولەکەم!
ساڵەوەختێک بەهار نەهات
تاسەی ئەوین
بە دەم بەهار پێ نەکەنی
شەم کوژاوە
گوڵ ژاکاو و سیس دەنوێنێ
لە داخی زامی بێکەسی
بە دەنگی پڕکوڵی ئەوین
شین دەگێڕێ
بولبولی خۆشەویستی دڵ
لە دوور وڵاتێ مردووە

*سروە، ساڵی چوارەم، ژمارە ٢٢، بانەمەڕی ١٣٦٧ / ١٩٨٨

شینگێری

مارف ئاغایی*

ئـــەو خـــەمـــە مـــانـــگـــرتـــووەی نـــاخـــی دڵـــم
ئـــەو خـــەمـــەی ژاکـــاوە پـــێـــی بـــاخـــی دڵـــم
تـــۆ بـڵـــێـــی ڕۆژی لـــە قـــەلـــبـــم دەرکـــەوێ
نـــا، مەگەر ئـەو ڕۆژە، خـۆی بـۆی دەرکـەوێ
مـــاڵـــی قـــەلـــبـــم زۆر بـــچـــووکـــە و جـــێـــی نییە
بـــێـــتـــە دەر بـــێ وەی بـــزانـــی ڕێـــی نییە
ڕێـــی هـــەنـــاســـەی تـــەنـــگـــی مـــن بـــبـــڕێـــتـــەوە
لاپـــــەڕەی ژیـــنـــی بـــە ژان بـــســـڕێـــتـــەوە
چـــەنـــد وشـــێـــک جـــێ مـــێـــنـــێ لـــێـــم بـــۆ یـــادگـــار
لێی بنووسرێ دونـدی گوند و سینگی شار
پـــاشـــی مـــەرگـــە ژیـــنـــی جـــاویـــدانـــی ئـــەو
مـــردنـــی ژیـــنـــە بـــــەڵام ژیـــنـــێـــکـــی نـــەو
ژیـــنـــی نـــاوبـــانـــگـــە کـــە هـــەرگـــیـــز نـــامـــرێ
ڕوون دەکـــا ڕەنـــگـــی ڕەشـــی شـــەوگـــاری ڕێ

---

*سروە، ساڵی چوارەم، ژمارە ٢٢، بانەمەڕی ١٣٦٧ / ١٩٨٨

بۆیادی هێمن

مستەفا ئیلخانیزادە*

ئازیزەکەم
من کەژاوەی گریانی تۆ چۆن هەڵگرم
باری خەفەت هیند گرانە
لە توانای مندا نەماوە
چەماوە پشت
کوورِ بۆوە مڵ
دایم فرمێسکم لە چاوە
ئەو ڕۆژگارەی بێ بەزە
چۆن تۆی لە ناخی گۆڕ ڕاکرد
مەلایکەی مەرگ و نەمان
هات و ئەتۆی لەگەڵ خۆی برد
شینت گیرِابوو بۆ گۆران
گوتبووت لە بۆتان تا سۆران
هەموو کەس تازیەباری تۆن
ئێستا تۆ بۆ خۆت نەماوی
لە سۆران ڕا هەتا بۆتان
گشت موکریان و ئەردەڵان
لە کرماشان و هەورامان
سولەیمانی، موڵکی بابان
هەموو خەفەتت بۆ دەخۆن
عالەم لەبۆت سەربەقورِە
خەمت چەندە گورچووبرِە
ئەی شاسواری شیعر و بەستە

* سروە، ساڵی پێنجەم، ژمارە ٣٤، بانەمەڕی ١٣٦٨ / ١٩٨٩

گشت کوردستان دەستە دەستە
لە مردنتا قوڕیان پێوا
کێ بوو لە بۆ تۆ نەگریا
کام ئینسانی بە بیر و هۆش
لە تازیەتدا نەبوو ڕەشپۆش
شەنگەبێری لەگەڵ شوان
جحێڵانی گوێسوانەو بان
گشتیان سەریان بۆنای لە هەش
بە تایبەت منی چارەڕەش
هەر کە بیستم ئەتۆ مردووی
بە ڕواڵەت لە دنیا دەرچووی
ئەو قسانەم هاتە سەرزار
پڕ بە زارم کردم هاوار
دیسان شاسوارێک گلا
دیسان بلیمەتێک نەما
دیسان شاعیرێک کۆچی کرد
کۆشکی ئاواتی گەل ڕما
بە مردنی هێمنی پسپۆڕ
تاریکی گرتی پێشی خۆر
شەوەزەنگی ڕەشی دزێو
بردی ڕووناکایی لە نێو
تازە کێ بڵێ شیعری جوان
کێ دەردی گەل بکا بەیان
کێ بڵێ ناڵەی جودایی
کوا قەریحەی واخودایی
چ کەس بڵێ ئارەق و تین
دەربڕێ دژی زاڵم قین
کێ بکا شین لەبۆ هاواڵ
هاواڵی بێ شوێن و بێ ماڵ

چ کەس بەهاری کوردستان
تاریف بکا وەک ئەو جوان
تازە کەس جێی ناگرێتەوە
شاعیری وانابێتەوە
بەداخەوە زوو لە دەس چوو
وەک لازم بوو قەدری نەبوو
سەد هەزار ڕەحمەت لە قەبری
تا کوردێک مابێ بۆی دەگری

کوا؟*

بەڕۆژ ئاکرەیی

مامەپیرەی خوای شیعرم!
تۆم نەدیبوو
نەمتوانیبوو
بۆ جارێکیش
عەکسی دەرد و خەمەکانم
لە نیو گۆمی چاوەکانتا
بشۆمەوە
نەمتوانیبوو
نیوەشەوێ
دوور لە سیلەی چاوی خەوێ
لە کووپەی نێودڵی تۆوە
جامێک ئەوین بخۆمەوە
کەچی.... ئەمڕۆ... جارێکیتر
ئەوە بۆن دێ
بۆنی مەی دێ
بۆنی خەمی پڕ لە سۆزی ناڵەی نەی دێ!
ئەوە ناڵەی جودایی تۆ
کێوی سینەم دەلەرزێنێ
هەیڕۆ....
کوا نەیژەنێ
لە بەندەنێ
لە نێو قوڕگی خوێناویمدا بناڵێنێ؟
من کە شەیدای بینینەوەی گۆڕەکەی تۆم

* سروە، ساڵی پێنجەم، ژمارە ٣٤، بانەمەڕی ١٣٦٨/ ١٩٨٩

کوا نەیزەی کێڵەکەی تۆ
بەرۆکی من
داپچڕێ؟؟
کوا دیمەنی مەهابادی ئەوینی تۆ
تا بیلبیلەی چاوەکانم
وەک پەپوولە بۆی هەڵفڕێ؟؟
کوا؟
کوا... گۆڕی تۆ

لەسەر گڵکۆت

ڕێبوار*

لەسەر گڵکۆت ئەگەر نەگریم، ئەگەر ڕۆڕۆ نەکەم چبکەم؟
بە یادت دەست وەچۆک و سەر وەسەر ئەژنۆ نەکەم، چبکەم؟
ئەمن وەک بولبولێکم گوڵ لە دەورەی هەڵوەرینیان بێ
لەسەر هەر چڵ کە تاوێکی فەغانیان بۆ نەکەم، چبکەم؟
نەما هیوا بە دیدارت تەنانەت یەک نەزەر بۆ من
لەسەر گڵکۆی خەیاڵی دیتنەوەت گڵ کۆ نەکەم، چبکەم؟
نییە باڵی فڕینم من، بەرەو دوامالّی ئامالّت
ئەگەر خۆم پرسەی ئەو حاڵە، لە حاڵی خۆ نەکەم، چبکەم؟
منیش هەر وەک تەواوی تازیەبارانت "گوڵم" ئاخر
لە سەر گڵکۆت ئەگەر جارجارە فرمێسک ڕۆنەکەم، چبکەم؟
بە هیوای دیتنی ڕووناکی لە ئاسۆی سووری سەرکەوتن
وەکو "ڕێبواری" بێ خەو شەو ڕووەو ئاسۆ نەکەم، چبکەم؟

---

* سروە، ساڵی پێنجەم، ژمارە ٣٤، بانەمەڕی ١٣٦٨ / ١٩٨٩

شینی هێمن

خالید حیسامی (هێدی)*

وەرە کـە وەک پـایـیزێ زەردە ڕەنـگم
دەنـاڵـێـنم بـەڵام نـاتـگـاتـێ دەنـگـم
وەرە سـەیـرێ، سـەرێ هـەڵـبـێنە تـاوێ
وەرە لـەو نـاوە سیلـەی چـاوێ بـاوێ
ئـەو دەمـەی وا دەمـرن بـزە لـەسـەر لێو
کـاتـێک کـەس نـایـەوێ خشڵی زێـڕ و زێو
ئەو دەمەی وا تێک دەشکێن بازنە و خڕخاڵ
کـاتـێک بێ کـل دەمـێـنـنـەوە چـاوی کـاڵ
ئـەو دەمـەی وا دەکـرێـنـەوە کـۆڵـوانـە
ئـەو کـاتـەی وا فـڕێ دەدرێـن لـەرزانـە
ئـەو دەمـەی دەستـی داوەتـێ بـەردەدرێـن
کاتێک یەخەو بـەرۆک لە کـوڕان دادەخرێن
ئـەو دەمـەی وا خـەم لـە خـەیـاڵ دەهـاڵـێ
خـەیـاڵ لـە دەس خـەمـی دەگـری و چ ناڵێ
ئـەو دەمـەی کـوڕ ئـەژنـۆ دەگـرن لـە بـاوەش
کـیـژان لـە سـەر دەهـاڵـێـنن دەسـرەی ڕەش
ئـەو دەمـەی وا لـە خـم دەدرێـن سۆرانـی
«نـاڵـەی جـودایـی» دەگـرێ جـێـی گـۆرانـی
ئـەو دەمـەی وا دەنـگـی نـایـە هـەیـاسـە
هـەیـاسـە و سیـنـە هـەڵـدەگـرێ هـەنـاسـە
ئـەو دەمـەی وا جـێـژوان کـڕ و بێدەنگە
ئـەو کـاتـەی وا دڵـی کـیـژ و کـوڕ تـەنگە

---

* کاروانی خەیاڵ، هێدی، چاپی دووهەم، ١٩٩٧،

ئەو دمەی وا مەی بێ مەزە دەنوێنێ
ئەو کاتەی وا مەیگێڕ دڵیان دەمێنێ
ئەو کاتەی وا سەر شین دەکەن کەزی شۆڕ
ئەو دەم کە دەبنە کوێن کەتان چین و تۆڕ
ئەو دەمەی وا لاو بەردەدەن گوێسوانان
کابان بە مەشکەی هەڵناڵێ بەیانان
ئەو دەمەی شوان دەس دەبزێوێ لە بلوێر
تێکەڵ دەبێ دەنگی لە گەڵ ئاوهەڵدێر
ئەو دەم کە پیرە شوان پەیام دەنێرێ
بێری بەڕێ دەکا وەڵامی خێرێ
ئەو دەمەی وا پشوو نایە لەلایە
ئەو کاتەی وا بەهار دێ «سروە»* نایە
ئەو دەم شاری «مەهاباد» لە تەمێ دا
نەک مەهاباد «کوردستان» لە خەمێ دا
ئەودەم هێدی لە تاسەی تۆدا ئەمرێ
من ڕاست ئەو دەم ژانی شیعر دەمگرێ
بە یادی تۆوە دەیکەمە وڕێنە
لێک دەهاڵێم وەک ماری سەرخەزێنە
من ماتی تۆم، مەڵێ خەوی گرانە
بە ڕۆژ سڕم، جینگڵ دەدەم شەوانە
بۆوەی ئەورۆ بزانم بۆ تۆ بدوێم
دەرکاو دەرک هێمن لە دوای شتی نوێم
هەر گۆشەیەک سەد جاری لێ دەنۆڕم
وشە هەیە سەد باری لێ دەگۆڕم
وەک ڕاوچی دەستی دەسڕێژێ دەبزێوم
بەڵام کەمتر ئامانجی خۆم دەنگێوم
وەک تیرێ دێم دەڕۆم بەرەو نیشانە
لە نیوەی ڕێیە دەیکەمە کەوانە

* کۆچی کاک هێمن لە ١٠ ی مانگی بانەمەڕی هەتاوی دا لە شاری ورمێ لە جەنگەیەک دابوو کە دەبوو ژمارەی بەهاری ئەو ساڵە گۆڤاری سروە دەرچی و بڵاو بێتەوە، بەڵام لە بەر مردنی ئەو دەرنەچووبوو.

چبکەم نێچیر مامزی بێ پارێزە
راو چەند پەیتە، راوچی هێندە بێ هێزە
خەیاڵی من هەودایە کە بۆتە داو
مەلی وریا چۆن دێتە سەر داوی خاو؟
گەلێک جاران دەکەومە تاریکایی
دوور دەبینم، گڕ و تەم و تارمایی
نازانم تۆی و ئاگرت لە دەروونددا
یان هێمنە لە نێو «تاریک و روون» دا
زۆر وا دەبێ لە فریام دێ خەیاڵم
من بۆی دەڕۆم ئەویش دەبێتە باڵم
ئیتر پاردە و پەرژین ناگرن بەری من
بەروباخەڵ داخنم لە گوڵی دەستچن
زۆر جاریش هەر تاسە و دووری ئازیزە
شیعری جوان ڕووم تێ ناکا لیم زیزە
دڵ هیندە ساردە وشەم لە زاری دەخزێ
هەڵبەستی من لە سەر لێوم دەلەرزێ
وەرە با ئەمنیش بگرێ هەست و سۆزت
وەرە سوور هەڵگەڕێ بە «ڕقی پیرۆزت»
بێ تۆ «پەری هەڵبەست» پەڕی وەریوە
کەس پەریی هەڵبەستی وەک تۆ نەدیوە
وەرە تۆ بۆ هیندە لەو ژینە تێری
وەرە چاوی لە ڕێتە «شەنگە بێری»
وەرە وەرە مەڕۆ بە نامرادی
وەرە هێمن ئەتۆ و «عیشقی ئازادی»
وەرە هێمن پەلەی چیتە بۆ مردن
ئەتۆ و «مەتەرێزی شەرەف» چۆڵ کردن؟
ئەتۆ و وا بۆ مەرگ سەر دانەوێنی؟
وەرە هێمن ئەتۆ و «پەیمان شکێنی»؟
ئێوە مەڵێن شین بۆ هێمن دەگێڕین
مەڵین ڕۆژ بۆ چلەی هێمن دەژمێرین

مەڵێن هێمن دەردی گەلی دەزانی
مەڵێن بەو ڕازابۆوە وێژەوانی
مەڵێن هێمن خۆیی دوورە وڵات بوو
مەڵێن هێمن دەستەچیلەی خەبات بوو
مەڵین هێمن ودمی شیعری بە دەست بوو
مەڵێن هێمن خوای شیعر و هەڵبەست بوو
مەڵێن هێمن نەبوو نەی بوو دەی ناڵاند
ناڵەی ئەو بوو خەڵکی لە خۆی دەهاڵاند
مەڵین هێمن سەرسەختی دڵگەرم بوو
وشە وەک مێو لە دەستیدا نەرم بوو
مەڵێن هەست هێمنی هاندا نەڕاندی
خەوی گرانی گەل هێمن ڕەواندی
مەڵێن هێمن وێنەی گەلی واکێشا
سەرنجی سەد وێنەگری ڕاکێشا
مەڵین هێمن چیرۆکی خەم ڕەوێن بوو
وتەی هێمن بۆ هەڵبەستان هەوێن بوو
مەڵێن هێمن ڕۆیی کوردستان شێوا
پیرو جحێڵ بۆ هێمن قوڕیان پێوا
مەڵێن هێمن ئاوێنەی دەرد و ژان بوو
باری ستەم لە شانانی گران بوو
مەڵێن هەرچی زەووزوی کرد زەمانە
هێمن هەر یەک بوو پێی نەکرا دووانە
مەڵین هێمن بەو خاکە باوەفا بوو
دایکی وەتەن کوردانە گۆچی دابوو
ئیتر مەڵێن هێمن شیری پرچن بوو
هێمن هێندەی بەسە بڵێن «هێمن» بوو
منیش ناڵێم هێمن کەم هات بە بیرا
ناڵێم هێمن ڕۆیی قەدری نەگیرا
ئێستەش ناڵێم وەرن ڕێزی لێ بگرن
من هەر دەڵێم دەگەڵ کەسی ڕامەگرن

یادی هێمن

خالید حیسامی (هێدی)*

شیرن و تێراو و تەڕ بەستەی لەباری هێمنە
گەرم و ناسک هەست و سۆزی نادیاری هێمنە
کاروانێکی لە شیعری سوار دەبینم دێ لە دوور
کاروانچی ئاشنایە سەر قەتاری هێمنە
زۆر لەدەس سووڕانی ئەو چەرخەکەساسی دی هونەر
دەوری شانازیی ئەدەب هەر ڕۆژگاری هێمنە
چونکە ئەو کۆشکەی لە فەرهەنگی گەلی کورد داندرا
سەنگ تەراشی هێمنە، ئەندازیاری هێمنە
گەر وەفایی شیرینێکی شۆخی کردە یادگار
ئەوڕۆ بۆ مە گەنجی بێ بن یادگاری هێمنە
بێتە لام هەر جێیە بەرزە تا بە کوردی پێی بڵێم
بەرزی هەر شایانی واژەی نازداری هێمنە
من دەڵێم وێنەی لە نێو دیوان و دەفتەر جێی نەبوو
بۆیە مانگی چاردە وا ئاوێنەداری هێمنە
چۆنە هێمن وا بە تەنیا کوردەواری گرتووە
چۆنە کوردستان وشێکە و پڕ بە زاری هێمنە؟
گەرچی هێمن چوو لە دەست ئەمما پەژارەی نابڕێ
هێشتا بۆ گەل دەردی گەورە کۆچ و باری هێمنە
هەر دڵی وەستا لە لێدان ئەو لە خوێندن ناکەوێ
شار و لادێ چونکە پڕ لە شوێنەواری هێمنە

---

* کاروانی خەیاڵ، هێدی، چاپی دووهەم، ١٩٩٧

هەرچی لە جیاتی شیعر ئاگر لە زاری هاتەدەر
ســـوورِ بـزانــە ڕێـبـوارێـکـی دیـــاری هێمنە
دەک نەیاری هێمنی لە گیانی خۆی ئۆخەی نەکا
ڕۆژی گەرم و سارد نەبێنێ هەرچی یاری هێمنە
وەک مەهاباد شوێنی دڵگر، شوێنی پیرۆزم نەدی
ئـــاوەدان بێ شـاری هێمن جێ هــەواری هێمنە
«هێدی»تا دەستی پەری هەڵبەستەکانی ماچ دەکا
ناڵێ ئەو شیعرە، دەڵێ ئەو سیحرە کاری هێمنە

شینی مامۆستا هێمن

مەلا کەریم سارده کویێستانی*

فەلەک ڕشتی لەسەر سویێگەی هۆمێدم ماتەمێکی‌تر
وەسەر کۆما خەمی خستم، بە کۆ کۆ ما خەمێکی‌تر

لە بەختم ڕەڕەوی مێژوو بە سەد حەستەم لە ڕێ دایە
بە حەستەم، حەستەمێ ببڕێ، دەگاتە حەستەمێکی‌تر

بە مەرگی هۆنەری کوردی موکریانی، قەزا دیسا
گوتی ها وەرگرە کوردە، بە لاشە وەرهەمێکی‌تر

لە سەر سویێگەی هونەر، هێمن شەمێ بوو ڕۆشنو هێمن
قەزا ماوەی نەدا بگرێ هەتاکو سەردەمێکی‌تر

بەداخم حاتەمی باخی ئەدەب، باروبنەی لێنا
مەحاڵە بۆ ئەدەب بلوێ وەکو ئەو حاتەمێکی‌تر

بە هەڵبەستت، برا هێمن، دەمێ مەستم، دەمێ هێمن
چ موحتاجم بە هەڵبەست و شەڕاب و زەمزەمێکی‌تر

دەڵێی عیسا دەمە، دەست و دەمی «تاریک و ڕوون»ی تۆ
لە گۆڕت ئافەرینڕێژن هەتا دەم مەحشەرێکی‌تر

---

* بزەی شۆڕش، دیوانی ڕاوچی، چاپی ٢٠١٢

بەبۆنەی کۆچی شاعیری نەمر مامۆستا هێمن

مەلا کەریم سارده کوێستانی*

به کوردی پێت دەڵێم هۆنەر وەکو نەی بێ جەرگ مەگری
لەسەر گۆڕی شەهیدی کوردەواری بۆ مەرگ دەگری
ئەمن سەروێکی مۆفەڕکی بەیانی کۆمەڵی کوردم
لە وەرزی من وەره بچنە گوڵێ بۆ مۆفەڕک مەگری
دەسی شیوەن لەسەر خاڵ و خەتی من دامەنێ، ڕووتم
ئەوینداری گەلێکی ڕووتەڵۆکم بۆ بەرگ مەگری
هونەرمەندی نییە شیوەن لەسەر گۆڕی هونەرمەندێ
هونەر دەرکی قوفڵ نەدراوە، هۆنەر بۆ دەرک مەگری
که هات و هێمنێ نێزەی ئەجەل جەرگی سمی، ڕۆیی
ورەت بێ، بۆ دەمی تیغ و تەبەرزین و زەرگ مەگری
تەشیی مێژوو گەلێکی ڕستووه کورکی هونەرمەندی
لەمەولاش دەڕێسێ بۆ من و تۆ وا کورک مەگری
لە قاچی ڕووتەڵۆکێکی گەلی ڕووتت وەکه درکێ
وەکوو کۆڵ و کەل و گێژی لەبەر چەقڵ و درک مەگری
لە «فرمێسکیڕنوو»ی هێمن، هەڵینجەقومقومەیزەوقت
وەکو کوندێکی ساویلکه، به هۆ هۆ پڕ قورگ مەگری
لە شینگێڕی شەهیدی هۆزەکەو پرسن، دەڵی چی دێ
لەسەرسینەیسپیی «سروه»م، لەمەولادڵسڕک مەگری
قەزا، خڕکەی لە سەر زیت و زرینگ و زیرەکی داوه
لە «ڕاوچی»وەرگره دەرسێ لەبەر بەرد و خڕک مەگری

---

* بزەی شۆڕش، دیوانی ڕاوچی، چاپی ٢٠١٢.

یادی هێمن

ئەمین گەردیگلانی*

دوا هەنیسکی خاکەلێوە دەستەمۆی کۆچ کردنە
هەگبەیەک باڵی هەناسەی پێیە، پێم هی هێمنە

ڕادەبووری و خاک و ئاو و با لەگەڵ خۆیا دەبا
شۆڕەپێشەنگی، پەری شیعری پەڕەی دڵ کونکونە

بۆتە تابووتی هەزاران عەشق و بریا و پێکەنین
ئەو دڵەی دەیگوت: بە بەژنی زەرد و ما دا هەڵزنە

زۆر لە مێژە کوێر کراوە لێرە بیبیلەی تری
چاوی هەوری مەی نەزۆکە، وەرزی شادی کوشتنە

ویشکەساڵیی بادە ڕۆحی ئەم هەرێمەی هەڵکزاند
ساقی چرژاوە دڵی یان سینگی پەیمانە کونە؟

لەم وڵاتە زەردەبا ڕۆحی ئەوینی ڕارفاند
چاوی شیعر و ڕوومەتی ڕوانین لە دووکەڵدا ونە

شەرحی فرمێسک و خەم و سووتان و زام و گیانکەنشت
ڕێژنە فرمێسکی قەڵەم بۆ ناخی زەریای بێ بنە

چاوی شین و بسکی زەرد و چیمەن و خوێن تێکەڵن
کۆلکەزێڕینەی هەوای شیعری بەهارینەی منە

حەڤـدە وەرزی سـەوز و زەرد و ئەرخەوانـی تێپەڕین
چـاوی بێسـتانی وڵات هـەر چاوەنـۆڕی شـەوڕنە

پاکـی ڕەشپۆشـن لە تاوی کۆچی خۆری هەسـتی وی
زەردەپـەڕ، کاروانکـوژە، بـاخ و چیا وچـۆم و زنە

هەوری خـەم گرتوویەتی ئاسـمانی سـاماڵی غەزەل
دێـڕ بە دێـڕ، واژە بـە واژە پیت بە پیـت خەمئاژنە

شـادی بۆ دەرمان لەسەر سفرەی دڵێک دەس ناکەوێ
شین گوڕەی دێ، خەم گڕەی دێ، جێژنی ژین سووتاندنە

بوونـە پۆیلانەی هەناسـەی بـووک و زاوای پێکەنین
خەردەڵ و سـیانوور لە سەر ئەم خاکە ئەنجنئەنجنە

هەڵبـزرکاون لەسـەر لێـو باڵـی سـەوزی گوڵبـزە
هەڵدەچۆقێـن زەردە، بـەو لێمشـتی قاڵـی ئاسـنە

شـاخ برینـدار و هەناسەسـواری گوللـە و دووکەڵە
بۆیـە کانیـاوی بنـاری بـێ گڵێنـە و قرخنـە

کاسەسـەر بۆشن، بە سەر پشتی شـەپۆلی خوێنەوە
رەخس ئەکێشن، چۆپی دەگرن، بەزمی ئاوەز ناشتنە

زار لە واژەی خۆ وەڕەز بوون، چاو لە دیتن، لێو لە ماچ
دڵ لـە عەشـق و ماڵ لە پڕشـەنگی دەلاقـە و ڕۆچنە

هەڵوەریون، ئاوەز و مێشـک و زمان پێپەسـت بوون
وا ڕەپێچەکیـان دەدا ئـەم گێژەڵووکـە و باڕنـە

کـەس نیە گوێ داتە زیڕەی لاسـک و قیژەی گوڵووک
لێـڕەواری ڕۆح دەسـووتێ، بۆتـە گڕ کەزیەی شـنە

ئەو کچۆڵەی پێکەنینیان کوشت لە سەر خونچەی دەمی
ئـارەزووی جارێکیتـر بۆنـی مەمـک هەڵمژتنـە

دوا نیگای سووکی لە سەت بووکۆکەکەی جێ هێشتووە
ڕۆحـی بابردووشـی هەڵقرچـاوی کڵپـەی مردنـە

چاوی بۆ ئاسـمان دەنارد، بچنێ گوڵی ئەستێرە بۆی
تاکـو بیهۆنێتـەوە ملوانکەیـەک بـۆو گەردنـە

باوەشـی گۆڕیچەیـە بـۆ گوڵبـزەی مـردوو بەهـار
لێرە سـەر تا پای لە هەش ناوە شـلێرە و سوێسـنە

ئەو خەڵووزەی خۆی لە نێو چاوم دەساوی پێیگوتم:
"خـەم مەخـۆ ئاسـۆگی ڕوونی تاسـەکانت ڕۆشـنە

جوانەمەرگـی کـرد ئـەوی ئاواتی هەمبـوو نایە چاڵ
ئێسـتە بـۆ ئامێـزی دێـزی مردنـێ دەمـدا دنـە"

هێمنـی هەڵگرتـووە ئەمشـۆ خەوێکـی قـورس و کڕ
کیـژە کـورد دایبچلەکێنـن دا بـە خرمـەی بازنـە

بەڵکـو بـدڕێ کفـن و گـۆڕی هەڵتەکێنێ، پێـی بڵێن
ڕاپـەڕە بڕوانـە ڕۆژی سـەربەخۆبوونی ژنـە

کیـژی شـاری پەرچەمـی تاڤگـەی چیـای باڵایەتـی
کیـژی لادیش بێزی هەڵدەسـتێ لە هەرچی شـەرمنە

پاکـی وریـا و چاوکـراوەن، فێـرە زانینـن کچـان
بـوو شـەوارەی تیشـکی زانینیـان ئـەوی دڵ چڵکنە

راپـەڕە ئـەی پیـری زانـا ، ئـەی هەژیـر و قارەمان
کورد لە خەو هەسـتێنە ئێسـتا کەنگـێ کاتی خەوتنە

هەسـتە ڕێژنەی ڕۆندکی شـیعرت بە خـۆڕ داڕێژەوە
بشـلەقێنە گۆمـی ئـەم شـەوگارە لێـڵ و لیخنـە

ئەی خودای شـیعری تەڕ و هیوا و هۆمێدی عاشـقان
بێـرەوە بـێ تـۆ گەلـم ئاسـۆی ئەوینـی لـێ ونـە

یادی هێمن

حوسێن حەیدەرپوور*

وەرن خەڵکی وڵاتم گشت وەخەبەر بن
لەسەر گڵکۆ و مەزاری مامە هێمن
بکەن یادێ لە زانا و شاعیری کورد
بە ناکامی عەزیزانم ئەویش مرد
لە کاتێکدا زەوی سەوز و بوژاوە
چرای ڕووناکی گەلمان لێ کوژاوە
بەهارێکی کە بێ نوور و چرایە
شەوەزەنگە لە بۆ کوردان خودایە
لە ڕێی خزمەت بە گەل ساتێ نەوەستا
دژی زۆردار و خوێنمژ ڕادەوەستا
گەلێ کەند و کلۆ و کۆسپی لە ڕێ بوو
وشە و شیعری بەتام و ڕێ و جێ بوو
ناسکتر بوو لەگەڵ هەستی بەتینی
خێر و خۆشی نەدیبوو قەت لە ژینی
وەهای خۆش کرد گوڵستانی ئەدەبیات
نەیار و دوژمنانی پێ دەبوون مات
نموونەی پاشەڕۆکە، دەنگی داوە
بە ئەعلان ناوەڕۆکی دارژاوە
کتێبی توحفەیە و چەپکێ گوڵی جوان
بەنرخ و بایەخن، چۆنی بڵێی وان
دڵی شاعیر، بەرەو باخی، هەواری

دەڵـێـی ئـەسـپـی خـەبـاتـن بـۆ سـواری
دەگـەڵ نـاڵـەی جـودایـی و تـاریـک و ڕوون
لـە بـۆ سـەربـەرزی هـۆزی سـازی کـردوون
گـەلـێ هـەیـبـێ ئـەدیـب و شـاعـیـری وا
بـەرەو بـەرزایـی دەڕوا بـیـر و و بـڕوا
هـیـوا و بـەخـتـی دەگـاتـە لـووتـکـی ئاسۆ
ئـاڵای سـەربـەرزی هـەڵـدەگـریـن، مـن و تۆ

یادی هێمن

پەرویز فەقری (پیرە)*

لــە گولــزاری ئەدەبدا هەســتیارێکی وەکــو هێمــن
تــەڕ و پــاراون ئەشــعاری ئەگەرچــی بەرهەمی دێمن
ئەویندارانــی گش یــادی دەکەن بۆچی ئەمــن نەیکەم
ئەگەرچی سەختە ئەو ڕێگە خودا بیکا منیش تەی کەم
هەڵــۆی بەرزەفــڕە هۆگر بــە پۆپە و لوتکــە و دوندە
دژی تەیــری دزێــوی وەک قــەل و داڵاشــە و کونــدە
لــە فرمێسکی گەشیدا تاکــە خاڵێکی لەبــەر چاوە
لــەوی تیرێکــی ژاراوی لــە جەرگــی دوژمنــی داوە
دەڵێی بۆیە ئەمن مەمنوونی فرمێسکی گەشم بوومە
کە داپۆشــینەری ڕوخســار و ڕەنگە زەردەکەی ڕوومە
بریــن و زامــی دەردی گــەل لــە ناخیــدا بە لێشــاوە
لە ڕێگەی کورد و کوردســتان هەزاران ڕەنجی کێشاوە
شــەریکی گەرمەشــینی دایــە و بابــەی شــەهیدانە
ئەگەرچــی دڵنیایــە کۆچــی یارانــی بــەرەو مانــە
شــەوی شــاعیر لە بن لێفەی خەیاڵات و دومان و تەم
دەبێ چۆن بگوزەرێ ئاخۆ لە ناخی پڕ لە سۆز و خەم
لــە گۆمــی خوێــن چ باکێکم لــە کاتێکا ئەتــۆم پردی
ئەتۆ ئەستۆندەکی، ڕەشــماڵ و چیغ و تاوڵی کوردی
دەڵێــی یــادم بکەن یادت بــە پێنووس و قەڵــەم نایە
غەمــی کۆچــت هەتا مــردن لــە ناخی پڕ خەمــم دایە

* گۆڤاری مەهاباد، ساڵی چوارەم، ژمارە ٣٧

قەڵاکەی نیشـتمانت هەر لەسـەر پێیە و لەبەر چاوە
هۆمێـدی سـەربەخۆیی لـەم قەڵاکۆنە چـوزەی داوە
لە دەسـکەوتی خەباتت هەرچی فەرمووتە دەسەلمێنم
دەنیشـێنە دڵـم دەخزێنـە ئێسـقان و ڕەگ و خوێنم
بـە دەنگی بەرز ئەڵێی کوردم ئەمن پیرەت بە قوربانی
هەمـوو کوردێ دەزانێ کە مەکۆی زووخ و کوڵ و ژانی
مـەزارت قیبلەگایـی ئۆگـران و دڵ بـە هەسـتانە
گزینگی داوە هەسـتە، کات و ڕۆژ و وەختی هەستانە

تاپۆی هێمن

عەلی حەسەنیانی (هاوار)*

لەگەڵ سروەی لەدڵ خۆشی بەهاری
کە گوڵ چاوی بە مەندی هەڵدەهێنێ
لەکاتێکا پەپوولەی جوانی نەخشین
بەبێدەنگی گوڵاڵەی کەژ دەدوێنێ

***

لەگەڵ کازیوە پەیکی ژیانەوەی دڵ
کە گیان دێنێتە بەر دەشت و کەژ و کۆ
لە کاتێکا هومێدی شادی دێنێ
گزینگی خۆر و ڕەنگی شینی ئاسۆ

***

لەگەڵ قاسپەی کەوی مەستی کوڕادە
لەلای کوێستانی سەربەرزی وڵاتم
لە ناکاو زایەڵەی دەنگی دەبیسرێ
کە دەمگوت: دێم و دێم... ئەمڕۆکە هاتم

***

ئەوە کێیە بە دەنگی دڵ دەلەرزێ؟
ئەوە کێیە کە دەنگی ئاشنایە؟
شەپۆلی دەنگی دەڕوا بۆ هەموو لا
دنەی واتەی وەفایە، مۆسیقایە؟

***

ئەوە کێیە کە دەنگی دڵنشینی
لە کوێن دەنگی پەری ئەو ساتەکانە؟
لە نێوان بیری رابردوو و ئاوات
قسەی هیوای دڵە، پردی زەمانە؟

---

* بزەی زەمەند، عەلی حەسەنیانی (هاوار)، بڵاوکەرەوە: جەعفەر حوسێنپوور (هێدی)، چاپی یەکەم، ئاڵمان، ١٩٩٣

لە بستۆکەی کەژی لای ڕۆژهەڵاتم
لە پڕ تاپۆیەکی ئارام و هێدی
بەرەو بژوێن و زەنوێر دێتە خوارێ
بە دینی ئارەزووی دڵ دێنەوە دی

***

کەما و مەندۆک و بیزا و هەڵز و شللێر
کەنێر و سوێسن و بەند و گیاخاو
بە تێکڕا ڕادەمووسن خاکی بەرپێی
بە ئاونگ ڕادەماڵن تۆزی پێڵاو

***

لە نواڵەی بەرزەکۆدا تاوێ تاپۆ
وچان دەگرێ و دەکا سەیری وڵاتی
مەلی بیری بەرەو ڕابردوو دەفڕێ
بەرەو چیرۆکی پڕ هات و نەهاتی

***

لە نێو بێدەنگییا دەنگ هەڵدەهێنێ
"ئەمن ئەی نیشتمان تۆم هەر لەبیرە"
وتەی چەشنی چریکەی ئاسمانی
هیوایە بۆو دڵەی زار و زویرە

***

بە چاوی پڕ ئەوین و تاسەباری
بە وردبینی بە ئارامی، بە مەندی
دەنۆڕێتە هەموو لایەک، بزەی دێ
لە ئاکام و دوایی بەرژەوەندی

***

لە لایەک نەونەمامی باخی ژینی
"گۆڤاری سروە" بۆی هاتۆتە بەرهەم
دەڵێ: خوایە هەزاران جار شوکرت
نەبوومە ڕەنجەڕۆ، نیمە چ بڕ خەم

لـە لایـەک سـەوزەڵانـی شیعر و پەخشان
بـەرەو بـووژانـەوە و پێش کـەوتـە ئـەمڕۆ
زەمـەنـدی دڵـڕفـێـنـی مـێـرگـی فـەرهـەنگ
پـەنـاگـەی مـامـزی خـۆش ڕەوتــە ئـەمڕۆ
***
لــە لایــەک زێـدەکـەی زێـدە لـە جـاران
جـوانـە، خـەم ڕەوێـنـە، تیشکـی داوێ
لـەبـەر خـۆوە دەڵـێ هـەر ئــاوەدان بێ
هـەوێـنـی شـیـعـرەکـانـم شـیـلان ئـاوێ
***
لــە لایــەک ڕووگــەی ئـاواتـی، مـەهـابـاد
شـەمـی کـۆڕی هـونـەر، هـەر دڵ ستێنە
مـەکـۆی دڵـخـۆشـی، مـەڵـبـەنـدی وەفـایـە
هــەتـاوی شـادی هـێـنـە، شــەو ڕمـێـنـە
***
ڕەزامــەنــدە لــە گـشـتـی شـاعـیـری پیر
کـە خـونـچـەی ئـــارەزووی خەملیوە ئەمڕۆ
بـزەی دێ و چـاو لـە هـەر لایـەک دەگـێـڕێ
دەڵــێ خــوایـە شـوکـور ڕوونـاکـە ئـاسۆ
***
بـــەڵام داخـــی گـــران و ســـەد مـخـابـن
تـەمـەن کـورتـە گـوڵـی بـژوێـنـی خـۆشی
هــەتـاوی شــادی و ئـۆخـژنـی شـاعـیـر
دەبـێ ئــاوا لــە پـشـت کـێـوی پـەرۆشـی
***
لــە پڕ هـەورێـکـی زەردی نـاحـەزی تووش
لــە دووری کـەم کـەمـە سـەر هەڵدەهێنێ
دەڵــێـی دێـوەزمـەیـەکـی گـیـان ستێنە
کــە دێ شــادی دەبــات مـاتـەم دەمـێـنێ

وچان ناگرێ ئیدی چیدیکە تاپۆ
بەخەمباری، بە چاوی پڕ لە ئەسرین
دەڕوا، ئێمە دەمێنین و تەمی زەرد
دەبێ خەم داگرین، ئەسرینێ بسڕین

***

بەڵێ هێمن کە شینگێڕی شەهیدە
دەچێ تا بۆ هەڵەبجە شین بگێڕێ
دەچێتە شارەزوور تا لالەکانی
بە فرمێسکی دوو چاوی خۆی بدێرێ

شینی هێمن

عەلی حەسەنیانی (هاوار)

ساقیا، ئاوڕ دەوە، ئاوڕ دەوە
کۆی بزووتی هەست و بیرم گڕ دەوە
با بەرەو دەریایی شیعری ڕوون بچم
جا بسووتێم و بەرەو هەربوون بچم
گڕ لە گیانم بەردە بمکە ژیلەمۆ
تا بزانم چارەنووس بۆ وایە بۆ؟
هەر دەبێ دیلی شەوەی شەوگار بم
نابێ یەک دەم من لە خەم ڕزگار بم
وا بزانم خەم لەگەڵ من هاتە دی
بۆیە تا ئەمڕۆ دەمێ خۆشیم نەدی
خەم وەها ئۆگر بە گیانی من بووە
ڕایەڵ و پۆی بوون و مانی من بووە
وەک جلە و مالۆچە خەم هالاوە لێم
ڕێی بزە و شادی و ئەوین بەسراوە لێم
بڕکە مردووی سیس و ژاکاوم ئەمن
دڕکی ویشک و بەردە سووتاوم ئەمن
ژینی وەک من سۆزی زریانی خەمە
مەرگە، مەرگێکی درێژ و کەم کەمە
ڕێم نییە تاوێکی ڕەگ ئاژۆ بکەم
هەر لە دەوری خۆم دەبێ خەم کۆ بکەم

***

ساقیا بێچارە خۆم بێچارە خۆم
چاو لە دەست و چاوەڕێی ئیحسانی تۆم
تێکە بۆم، بڕوانە کاروباری دڵ
سا بە گوێی دڵ بژنەوە هاواری دڵ
دڵ مەلێکە باڵ شکاوی دەردەدار
بێ پەڕوپۆی بێ هومێدی بێ قەرار
چۆن بکەم باسی دڵ و هاواری دڵ؟
کوانێ کێ دێت و دەبێتە یاری دڵ؟
کوانێ یاری دڵ؟ ئەوی دیم هەو نەبوو
چاری شێوانی دڵی من بەو نەبوو
”هر کسی از ظن خود شد یار من
از درون من نجست اسرار من“
هەر کەسێ دێ بەندی دڵ دەپسێنێ لێم
خوێن دەنۆشێ و جامی دڵ دەشکێنێ لێم
نایە تا باسی دڵی خەمبار کا
تێدەکۆشێ تا لەدڵ خەم بار کا
کەس نییە گوێ داتە هاواری دڵم
کەس نییە کەم کاتەوە باری دڵم
چوومە لای نەی دیم کە ئەو خۆی بێ دڵە
گەرچی بنچینەی دڵ و نەی هەر گڵە
بێ دڵە نەی، بێدڵ و هاواری دڵ؟
بێدڵ و دەردی دڵ و ئەسرای دڵ؟
”مشنو از نی نالەاش از بیدلی ست
نالەی بیدل یقین بی حاصلی ست
مشنو از نی، نی نوای بینواست
بشنو از دل، دل حریم کبریاست“
هەر دڵە و ئاگای لە حاڵی دڵ هەیە
هەر دڵە و ڕێگای بە ماڵی دڵ هەیە
***

ساقیا نازدارەکەم، دڵدارەکەم
ئاشنای ڕۆژی ڕەش و شەوگارەکەم
ئاسکی دڵناسکی خۆش ڕەوتی من
گوێ بدە دەردی دڵی نەسرەوتی من
تۆ بە دەردم ئاشنای دڵ ناسەکەم
ئاشنای ئاوات و هیوا و تاسەکەم
"آشنا داند صدای آشنا
آری آری جان فدای آشنا"
سەردەمێکی ئەم دڵەم پڕ تین بوو
جێی پەرەستین و ئەوین و ژین بوو
ئێستێ بۆتە دیلی شەمزان و کەسەر
چۆن دەتوانێ خاوەنی ژین باتە سەر
کوێرە ئەستێرەم لە بەر تیشکی هەتاو
ویشکە سوێمە، سوێم نەما بۆ چۆڕێ ئاو
خێر خوایەک کوا بەجامێ ئاوی ڕوون
ئەم هەلەش بمداتەوە مەودای بوون
تا بخولقێنم دوایین شینی دڵ
وێکی نێم ئەمجا کتێبی ژینی دڵ
***
ساقیا ڕووم تێکەوە، ڕووم تێکەوە
با بگێڕین گەرمەشینێ پێکەوە
باوەفاکانم کوان؟ ئێستێ لە کوێن؟
تا بکەین سۆرانی شین و مل بە کوێن
تا بەسەردا کەین خم و خۆ نێینە هەش
چونکە ئاوا بوو لە ئێمە ڕۆژی گەش
تێک درا، خاپوور کرا ڕووگەی ئەوین
شادی ئاوا بوو لە بستووکەی ئەوین
***

ساقیا بۆم تێکە بادەی ئاگرین
سەیرە دار و بەرد لەگەڵ من ناگرین
من لە ژێر دارێکی ڕووتی بێ گەڵام
بێ هومێدم، ئێستێ ئامانجی بەڵام
کوانێ هێمن تا بە شیعری ئاگرین
تین بدا ئاورگی کووژاوەی ئەوین
داخەکەم هێمن نەما، هێمن نەما
شووشەی ئاواتم شکا، پشتم چەما
شاعیری ئۆگر بە هەڵدێر و کەلان
هاودەمی لێڕ و کەژ و دوند و تەلان
عاشقی شەوبا و شەو، بۆ شەوگەڕی
ژینی پێوا تا گەیشتە ئەوپەڕی
کۆچی کرد و ڕۆژی ڕەش بۆ ئێمە ما
ئەو نەما، هیوا نەما، خۆشی نەما
چۆڵ بڕی دەشتی ڕەقەن خۆی ڕاشکاند
تۆزی ماندوویی بە یەکجاری تەکاند
ئاخۆ ئێستێ هەڵز و بیزا و کەما
چۆن دەگێڕن شین لە بستوو و ئەستەما؟
ئێستێ مەندۆک و گیاخاو و کەنێر
سوێسن و بەیبوون و شەوبۆ و شلێر
سیس و ژاکاون کە خەڵی بوون هەوار
تێک شکا ئەستوندەکی تاوڵ و دەوار
تازە کوا ئێوارە پاییز لێڕ و کێو
زەردەیان بۆ زەردەیەکی دێتە لێو؟
یا لە دارستان کە مانگ هەڵدێ لە سوێ
کوا لە مەل ناڵەی جودایی دێتە گوێ
سووڕی دەورانە کە ئێمەی تێک شکاند
داخی یارانە کە جەرگی مەی چزاند
ڕەمزی بوونم "سروە"یەکە جاروبار
دێت و بۆم دێنێ بەرام و بۆنی یار
***

خاکی ڕەش میوانی تۆیە هێمنم
ئەو کەسەی نووزەی بە ئاستەم دێ منم
وا خەریکم شین دەگێڕم ڕۆژ و شەو
لێم حەرامە پاشی هێمن خوردوخەو
قەدری بگرە، توند لە ئامێزی گرە
هێمنە و پاشی نەمانیش دڵگرە
کۆچی دوایی کرد شکاندی پشتمان
مات و ڕەشپۆشین ئەوێستێ گشتمان
ئارەزوومە گیان لە لەش ئازاد کەم
بێمە لای و خزمەتی ئوستاد بکەم
باوەفام و سپڵە نیم ئوستادمە
بۆیە دایم هەر لە بیر و یادمە
تا بزانێ هەر وەفادارم ئەمن
لێرە بێ و لێرە نەبێ یارم ئەمن
بۆ منیش جێیەکی ڕابگرە لە لای
دێمە لای و دێمە لای و دێمە لای*

* سەرچاوەی پێشوو، ل: ١٤٩.

کۆچی دوایی هێمن

مەلا حوسێن گورژی*

ئەی هێمنی هاوڕێی هەژار
ئەی پیر و پەک کەوتە و نەدار
ئەی هێمنی هەدا نەدەر
راهاتوو لەگەڵ دەردەسەر
ئەی هێمنی کوردی بزۆز
هاوڕێی هەژارانی بەسۆز
ئەی کەوی زەرد و ماهی کورد
بولبولی دڵ پڕ ئاهی کورد
باخەوانی باخی وێژە
هۆنراوەت بەتام و چێژە
تۆ هۆنەری کوردستان بووی
بولبولی هەزاردەستان بووی
تۆ لە ڕیشە و ڕەگی کورد بووی
ڕۆڵەی بەئەمەکی کورد بووی
خەباتگێڕی تێکۆشەر بووی
ئازا و نەبەز کۆڵنەدەر بووی
بەدڵ دەتهەویست بۆ گەلە
هەرچی شانس و بەخت و هەڵە
دەتهەویست کورد سەربکەوێ
ناوبانگی وەدەر بکەوێ
ناوی وی بێتە ناو ناوان
فرمێسکی بسڕێن لە چاوان
دەتهەویست وەک گەلانیش کورد
ئازا و تەڕدەست بە دەست و برد

* سەرچاوە: ماتەمنامە، ساڵی چاپ، ٢٠٠٩،ل ٤٩٢–٤٩٥

بێتەوە مەیدانی خەبات
ئاڵای سەربەرزی هەڵبکات
زۆرت پێ خۆش بوو کوردستان
گیانت بۆ نابۆ سەر دەستان
دڵت خۆش بوو بەو خاک و ئاوە
کە خوا بە گەلی تۆی داوە
دەتهەویست کە خەباتی کورد
لە چوار چێوەی وڵاتی کورد
گوڵ بکات و سەر بکەوێ
کورد لەو چاڵە دەربکەوێ
ئاواتە خوازی ڕزگاری
بووی تۆ لە بۆ کوردەواری
چرای دڵت بەو هەوایەوە
هەمیشە دەگەشایەوە
هەرچەندی بڵێم تۆ کورد بووی
ئەوەندەی کوردیش بووی مەرد بووی
نەبێ کەڵک و نە تەپڕەش بووی
کوردێکی زۆر چارەڕەش بووی
بۆ ڕێبازی کوردایەتی
بۆ هەستی نەتەوایەتی
تێکۆشای بە پێی توانینت
بە کارت هێنا زانینت
هەوڵ و تەقەلا و کۆششت
گش وەکار خست بۆ شۆڕشت
شۆڕشت بۆو وڵاتە بوو
بۆ ڕێگای ئەم خەباتە بوو
بەڵام ئەی داخەکەم مردی
بە ناوەختی و دەستوبردی
نەتدی وڵاتت سەرکەوێ
گەلت لەو بەندە دەرکەوێ
بۆت دەچێژم داخ و خەفەت
بۆ خۆت و زێد و گەلەکەت

کەوا هەروا لە ناکامن
هەروەک پێشوو لە ناو دامن
هێمن نازانی بۆ وایە
کە بەشی مە لەو دنیایە
ژێردەستی و ژێراکەشییە
بێ ئازادی و بێبەشییە
دیلی و دەستەنگی و هەژاری
بۆتە بەشی کوردەواری
لە چاو گەلانی جیهانێ
هەر کوردە بە خۆی نازانێ
کەوا چیان بەسەر هێناوە
چۆن مافی لێ زەوت کراوە
چۆن دابەش کراوە خاکی
چۆنیان دەم نان لە کەلاکی
چۆن وەکو گۆشتی قوربانێ
بەش بەشیان کرد لە مەیدانێ
هێمن وەک من تۆش دەزانی
چیان لێ کردین بە پەنهانی
بە دزی لاقیان بڕینەوە
ناویان بە زۆر سڕینەوە
نایانهەوێ هەرگیز هەبین
وەیا چەشنی مرۆڤ بژین
ئەمن هێمن تۆم هاودەرد بووی
چونکە ئەتۆش کورد و مەرد بووی
هێندێکت لەو کوڵە گرانە
کەوا خەمی کوردەکانە
هەڵگرت بەو شانی واکزت
رشتت ئەشکی چاوی بزت

پەخشانەکان

چلەی هێمن

مەحموود شکاک*

کاتێ مێژووی ژیان و کارەساتەکانی گەلانی جیهان هەڵدەدەینەوە بۆمان دەردەکەوێ کە هەر ڕۆژ و کات و ساتەی ڕووداوێک قەوماوە و کارەساتێک ڕووی داوە و لەو ڕووداو و کارەساتانەدا بە دەیان هەزار کەس دەخۆڵ و خوێن گەوزیون و بەرگی خۆیان لێ بۆتە کفن، یان بوونەتە خۆراکی قەڵ و داڵ.

لاپەرەکانی مێژووی ژیانی مرۆڤ چ لەو ڕۆژەوە کە کتێبە ئایینییەکان لە بیریانە و باسی شەڕی تاریکی و ڕووناکی دەکەن، یان هابیل و قابیل دەکەنە پەند بۆ کوڕو کاڵان، یان ئەوانەی تەیموور و چەنگیز و تاتار و هیتلێر ئەو خوێنخۆرانەی مێژوو بە لەشکر و سوپای تەیارەوە دەخەنە پێش چاومان گشتی یادی کوشتار و خوێنڕێژی و مرۆڤ کوژییە کە لەودا ژن و پیاو وێکڕا دمی تیژ شیری "خوێنڕێژان" ئاو دەدەنەوە، یان لە سەدەکانی ١٩ و ٢٠ دا کە بەرەی مرۆڤ بە فیزەوە سەری هەڵێناو ڕایگەیاند بازگەی ژیانی نوێی دیوەتەوە و لە هەڵەمووتی دواکەوتوویی و خورافات تێپەڕیوە بە فەرمانی فەرماندەیەک، یان بە ویستی سەرۆکێک دەیان هەزار کەس نا، دەیان میلیۆن کەس ڕوویان دەقوربانگای شەڕەکانی یەکەم و دووهەمی جیهانی کرد و سەریان، یان بە سەر دارێوە کرا، یان بە تەقینەوەیەک پەڕی و قەت کەس نەیدیتنەوە.

بەڵێ هەموو ڕۆژێ دەیان و سەدن کەس دەبنە خۆراکی گوللە و شەست تیران، یان لە کۆنە کاولاندا دەبنە هێلانەی مێش و مەگەس و بۆنیان دونیایەک هەڵدەگرێ و کەس نییە تەنانەت بیان نێژێ و ناویشیان نییە با خۆشەویستی باب و پارەی جەرگی دایکیش بن، یان دەزگیرانی، یان تازەبووکی، یان کۆرپە و چووکەڵە منداڵێکیش شەو و ڕۆژ چاوەڕوانیان بێ.

بەڵام کاتێ ڕێبەرێک، پیتۆلێک، یان بلیمەتێک، یان چازانێک شەهید دەکرێ، یان کۆچ دەکا مەلبەندی وڵاتی، یان تەنانەت جیهان ماتەم دایدەگرێ. کێ لەبیری

* ویژەنامە، گۆڤاری «سروە»، ژمارە ٥، بەهاری ١٣٦٥ – ١٩٨٦

دەچێتەوە ئەو ڕۆژانەی کە بۆ مهاتما گاندی تازیە دەگیرا و ئەوڕۆش کە ئەو ڕۆی، لەشی لەرزۆک و لاواز و چاویلکەکانی هەر لەبەر چاون جا چ ئەوانەی دیبیان، یان ئەوانەی بەسەرهاتەکەیان خوێندبێتەوە.

مێژووی سەدەکانی نویَ بە تایبەت سەدەکانی ١٩ و ٢٠ پڕە لەو پیاو و ژنانەی کە ژیان و مانی خۆیان فیدای بەرەی مرۆڤ کرد، یان خۆیان کردە قۆچی قوربانی گەلەکەیان. ڕاستە ژمارەیەکی کەمیان لە مەیدانی خەباتدا سەریان دانا، بەلام لە دەستچوونیان بوو بە هۆی پەژارەی گشتی، بۆچی؟ لەبەر ئەوە چرابوون و وریاکەرەوە بوون، ڕینوێن بوون و ڕێبەر. لەبەر ئەوەی وەک خوێن دەرەگی خەڵک دابوون هات و چوونیان مایەی ژیان و مان بوو.

مامۆستا هێمن لەو کەسانە بوو کە تەمەنی مێرمندالّی و لاوی و پیریی خۆی دەسەنگەری فەرهەنگ و ئەدەب و فۆلکلۆردا بەخت کرد و وەک مۆم سووتا و ڕێگای پاشەڕۆژی بۆ ڕووناک کردین.

گەرچی تووشی ڕەنجەڕۆیی و حەسرەت و دەردم ئەمن
قەت لە دەس ئەم چەرخە سپڵە نابەزم مەردم ئەمن

ڕاستە مامۆستا هێمن زۆر زوو لە نێومان ڕۆیشت بەڵام دونیایەک شوێنەواری لە پاش بەجیَ ماوە کە دەتوانین پەندیان لیَ وەرگرین و بیانکەینە چرای ڕێگای داهاتوومان وەک خۆی.

بە دڵێکی پڕ خەمەوە لاپەڕەکانی "تاریک و روون" بە ئەسپایی هەڵدەدەمەوە هەر لاپەڕەی دەڵێی بەسەرهاتی بەشێک لە ژیانی ئەو خەڵکەیە و مامۆستا لە ئاوێنەی خەیاڵدا خۆی وەک میللەتەکەی هاتۆتە بەرچاو و لە پلەی یەکەمدا دەستی ماندوو و قەڵشیوی کرێکار و جوتیاری کوردی دیوە و پڕ بە دڵ فرمێسکی بۆ هەڵڕشتوە.

قەت لە دنیادا نەبوو بێجگە لە ناخۆشی بەشم
مات و داماو و پەشێو و بێکەس و چارەڕەشم

بەڵام مامۆستا کەسێک نەبوو هەمیشە لە قوژبنێک دانیشیَ و چارەڕەشیی خۆی و میللەتەکەی بە فرمێسک هەڵڕێژیَ و ئاخ هەڵکێشیَ. هەستی ناسک و ڕووحی بەرزی وی قەت ئیزنی نەدایە لە نزمایی ژیان دەستەوئەژنۆ دانیشیَ بەڵکو سەری بەرزی ئاواتی بەرزی تێدا بوو:

ڕێـبـوارێـکـم ئـــازا و بـــە زیـــپـک و زاکـــوون
دەبـــڕم چـــۆڵ و چـیـا و پـێـدەشـت و بـیـرون
بـەرهـەڵـسـتـم دەکـــەم هـــەپـڕون بـــە هـــەپـڕون
دەڕۆم بـــەرەو ئـاسـۆ، بـــەرەو ئـاسـۆی ڕوون
دەڕۆم، دەڕۆم تـــا تـــرووپـکـی ڕزگـــار بـــوون

مامۆستا هێمن دەستی دەدا هەر کارێکی فەرهەنگی و ئەدەبی بەڕاستی چازانیی خۆی دەسەلماند و کەم کەس پەیدا دەبوون لە بەرانبەر بیر و بڕوای بەرزی ئەدەبیی ئەودا ڕاوەستن. ڕێگای کاری دەساکاریدا و هەوێنەکەی لە نێو خەڵک هەڵبژاردبوو. بەڕاستیش لەو پێیەدا خۆی گەیاندبووە ترووپکی پێشکەوتن و چازانی بە جۆرێک کە دۆست و نەتەوەی پێیان هەڵدەگوت و ریزیان لێ دەگرت، بەڵام ئەو هەموو جارێ نیشانی دەدا کە دار هەتا بەرزتر بێ سەری نەویترە

بـــۆت نـــووسـیـوم بـــۆت بـنـووسـم ئـــەمـن چـیـم؟
دونـــدی قـــەنـدیـل گـــۆڕەپـــانـــی هـــەڵـگـورد نیم
بـــەرەو بـــەرزی دەچـــم ئـــەگـــەرچـــی وردم
خـــاکـــی بـــەرپـــێـــی تـــێـکـۆشـەرێـکـی کـــوردم

مامۆستا لە شیعردا عاشقی بیر و بڕوای "نالی" بوو و لە باسەکانیدا هەمیشە لە شوێنەوارەکانی ئەو کەڵکی وەردەگرت و لە قووڵی و پڕیی شیعری نالی دەدوا و کاتێک دیوانەکەی نالی بە هیممەتی مامۆستا هێمن و پیشەکیی ئەو لە چاپ دراوە دەتگوت زەمان و تەمەنی بەرەودوا گەڕانەوەو پیرەهێمن گەڕاوەتەوە ساڵەکانی پڕ لە جموجۆڵی لاوەتی.

مامۆستا هێمن هەر حەزی لە شیعر نەدەکرد، بەڵکو زۆرجار قەڵەمی بە دەستەوە دەگرت و لە هەرێمی بەربڵاوی پەخشانیش دائەسپی زەوق و خەیاڵی لینگ دەدا و بە ڕاستی لەو مەیدانەشدا شۆڕەسوارێکی تاقانە بوو. شاهیدیش ڕاوەتاژی و زنجیرە وتار و پەخشانەکانیەتی کە لە پاشەڕۆکدا کۆکراونەوە ئەگەرچی لە چەند جێگایان بە هەڵە لە چاپ دراون.

مامۆستا عاشقی ساکاری و جوانی بوو لە داتاشراوی و زەقی و ڕەقی زۆر بێزار بوو. هەر کات هەلێکی وەدەست دەکەوت دەیگوت "تۆ خودا لەو کەلیمە

زەورەق و داتاشراو و دزێو و ناشیرینانە دەنووسراوەکانیان ماوێن".

لە بیرمە بەرەبەری نەورۆزی ساڵی ١٣٦٤ بوو. لە خزمەت مامۆستادا میوانی شاعیرێکی مەزن بووین و لە وەتاغە ساکارەکەدا کەس متەقی لێ نەدەهات لەبەر ئەوەی دوو شاعیری پایەبەرز دانیشتوون و بە شیعری جوان و لەبار میوانداریمان لێ دەکردین. لە یەکێک لە شیعرەکاندا وشەی "پەرتووک"ی دەکار کرابوو کە مامۆستا بە بیستنی لە ڕانی خۆیدا و فەرمووی حەیف بۆ ئەو شیعرانەی ئەو وشە زەقەیان تێخزاوە!!

مامۆستا لەو دواییانەدا سەرەڕای ئەوەی پیر و پەککەوتە بوو حەزی دەکرد بگەڕێ و سەر لە هەموو کەس و هەموو جێیەک بدا و قسە بۆ هەموو کەس بکا وەک ئەوەی هەستی کردبێ دەرفەت کەمە و کار زۆر.

زۆر جار بە پیرەپیرە لەقەلەق سەربەرزی دەکردم و دەهاتە لام و داوای لێ دەکردم "بنووسم، بخوێنم، فێر بم و فێر بکەم."

ڕاستە باری ژیان زۆر قورسە و پشتی هەموو کەس دەچەمێنێتەوە، بەڵام ئەو بارە قورسە نەیتوانی هەتا داویینی هەناسە کۆڵ بە هێمنی بدا و لە خزمەتی ئەدبی و فەرهەنگی بگێڕێتەوە و ئەدەب و فۆلکلۆری ئەدەبی بژێوی هەرە بەتامی ڕووحی ئەو بوو کە لە سەرەتادا لە توحفەی موزەفەرییەدا خۆی نواند و دوایەش لە تاریک و ڕوون و ناڵەی جودایی و هەواری خاڵی و پاشەرۆک و "سروە"دا.

ڕاستە ئۆسکارمان هاتە کوردستان و لە ساڵەکانی سەرەتای ١٩٠٠ ی زاییندا دەگەڵ (ڕەحمان بەکر) دانیشت و بەیتەکانی کۆکردنەوە، بەڵام مامۆستا هیمن لە لەشی مردوو و بێ گیانی ئەو بەیتانە زیندووی ساز کرد کە دەیان و سەدان ساڵ خۆ ڕادەگرێ.

مامۆستا هێمن کۆچی دوایی کرد و بە دونیایەک تاسە و ئاواتەوە سەری نایەوە، بەڵام بڵێی ڕێگاکەی کوێر بێتەوە: خوێندن ـ نووسین ـ یەکبوون ـ خۆ بەختکردن ـ بە قوربانی گەل و نیشتمان بوون.

بەڵی خوێندن و نووسین.

وەرن لاوان، مێرمنداڵان، کچان و کوڕان دایکان، بابان، قەڵەم بە دەستان چیدی لە تەوەزەلی و وێژینگ نەدەنی با ڕاست بینەوە و سەرێک لە گوڵستانی ڕەنگینی حاجی قادر و نالی و پیرەمێرد و وەفایی و هێمن و.....تاد بدەین و بە بەشی

خۆشمانەوە نەو نەمامێکی لێ بچەقێنین با ڕۆژی خۆی ئەوەندە لقوپۆپ دەربکا سێبەر بخاتە سەر ڕۆڵەکانی ئەو نیشتمانە و بۆن و بەرامی هەموو گۆڕەپانی ژیان دابگرێ. بەڵکو ڕۆژێک بگاتێ ئەو گەلەش فرمێسک لە چاوان بسرێتەوە و ڕەشبەڵەکی شادی وەری بخا و چیدی هێمن ئاسا نەناڵێنێ:

گەلێکم ڕۆژگـــاری تـــاڵ و شیرین ڕابـــوارد ئاخۆ
مـــەرگ مـــەودا دەدا دیسان ببینم سەردەمێکی تر

ئەوەندە دەردەدار و بێ پەرەستارم کە پێم وایە
لە سەر کیکی تەمەن هەڵناکرێ تازە شەمێکی تر

مامۆستا هێمن کۆچی دوایی کرد و لە سەر ویستی قوتابیان و لایەنگرانی سەرەڕای ئەو وەسیەتەی کردبووی لە گۆڕستانی بوداق سوڵتان لەسەر تەپکێکی بڵێند بەتاقەوە نێژرا، لە حاڵێکدا شارە جوانەکەی "مەهاباد" لەلایەکەوە لە ژێر پێیەتی و لەلایەکی دیکەوە گومبەزی بوداق سوڵتان لێی دەڕوانێ و مام بوداق بەخێرهاتنی دەکا و لەلایەکی دیکەشەوە هاودەمی سوورخەڵات و جوانەمەرگ و پیاو ماقووڵانی شارەکەیەتی و هەموو شەوی لە کۆڕی هەناسە سارد و جوانەمەرگەکاندا ڕوو لە مەلەکووتی ئەعلا دەکا و بەناڵەی جودایی لە بارەگای حەق تەعالادا هاواری مەزلوومیەتی گەلەکەی بەرز دەکاتەوە.

پیوسۆز

فەتتاح ئەمیری*

خاکەلێوەی بەهارە، بەهار بە هاڕە هاڕی ئاوهەڵدێر، شەودیر بە شەو ئاوی ئاژنکراوی ئاودێر، گوڵ لە پەنای گەڵای سەوزی بێ وەنەوز، ئاونگ لەسەر گەڵای وردی پنگ، گەزیزەی زیز لە تەنیایی...

گوڵاڵەی گڕگرتووی پاراوی ڕێژنە، بەیبوونی بە بۆنی جیرانی هەڵاڵە، هەڵاڵەی ڕووداوی پەساری کوێستان، کوێستانی پساندووی زنجیری زستان وەنەوشەی بنەوشی بناران، مل کەچن هەزاران هەزاران.

هەر گیابەندە لە بەندی گیاخاوە، لایەک هەڵز و بیزایە، ئەولا کارگی کەمایە، زەوی لە خۆشیان کاسە، ڕێواس کیژی بڵباسە.

کەوڵی سەوزی گیاکەوڵە، پاناوک و دەشت و چڕ و دۆڵ و رووتەن و کیڵگە و بەیاری داگرتووە، کانیاوی بن بەردی بناری شاخ روونتر لە چاوی قڕژاڵ، رووی کردۆتە ڕووگەی زەوی، زەوی تامەزرۆتر لەوی سینگی بۆتە پایەندازی میوانی هەڵقوڵیوی کانگای دڵی.

وێنووس دەستەشکاو لە حاست تەبیعەتە، بەو بەهاری وا رەنگین، لە بەزمێکی شاعیرانەدا... پیوسۆزێکی پڕ شۆق، بێ پرتە بێ دووکەڵ، ڕەنگ تەرز، سەربەرز و بێ وێنە لە نێو گۆرکی هۆدەکەدا بە ئەسپایی دایسێ. دەسووتێ و دڵان وەسووتمان دەخا، دەناڵی و بەردان وەناڵە دێنێ، دەلەرزێ و عەرزی و وەلەرزە دێنێ.

دیمەنی مات و بە ڕواڵەت تێکشکاوی سەرنجڕاکیشە، تەمەنی چۆتە سەرێ بەڵام تاوتینی ڕۆژانی لاوەتی تێدا دەبیندرێ.

جۆگە و ڕووباری ڕوخساری حیکایەتی تاڵی ئارەزووە پێک نەهاتووەکانی دەگەیەنێ. دەڵێی لە هەر چین و چرووکێکدا سەدان و هەزاران هۆمێد و هیوای ناشتووە.

فرمێسکەکانی شوێنەوارێکی دیکەیان لە سەر گۆنای جێ هێشتووە.

* وێژەنامە، گۆڤاری «سروە»، ژمارە ٥، بەهاری ١٣٦٥ – ١٩٨٦

سوێرئاوەکان شۆرەکاتیان بە پەلە پرووزە خستۆتە جێ. سەوزایی بەهار قەڵەمبازی درێژی بەرەو پاییزی بێ وادە هاویشتووە.

پیوسۆز بە پیریش پیرە، پڕ شۆقە بە تینە، گرشە دەکا، دەدرەوشێ، وەک بارێزەی بارانێ ئەسرینان هەڵدەوەرێنێ. پیوسۆز دەسووتێ و دەتوێتەوە و ڕووناکی دەدا. ڕووناکی بەرەو مەیدانی بێنیهایەتی زەوی.

لەبەینی خەو و وشیاری دام، لە گۆمی قووڵ و مەندی خەیاڵدا وە مەلە کەوتووم، لە بارەگایدا وێستاوم.

ڕوو هەڵداوێم و لێی دەپرسم. دەڵێم: "ئەی پیوسۆز، ئەی حەمری من، ئەی چاوی من، میوانم و خەستەم و بە ڕێیەدا هاتووم. نەقڵێک سەرگوزەشتەیەکی هەتە بۆم بگێڕەوە."

بە ئاهەنگێکی نەرم و لەرزۆک بە دەنگێکی گەرم و دڵگیر دەڵێ:

ئەو وەختەی دەستی نەوەستاوی وەستای سروشت منی بەو چەشنە داڕشت، کردمیە بەرپرسی ڕووناکی، ڕووناکی بەرچاوی خەڵک. لە سووتەمەنی چم نەبوو هەڵی کەم، نە نەوت نە دەستەچیلە، نە ئەستی نە پووشوو، شەوگاری درێژ و ڕەشی بەسام، ئاسمانی بێ ئەستێرەو کشوماتی کوردەواری داگرتبوو.

کوندی شوومی نەگبەت و چارەڕەشی لە گوێسوانەی سەربانی پانوبەرینی وڵات هێلانەی کردبوو، کوڵی دڵ، ئیحساسی گاڵتە پێکراو، ئاگری بن ژیلەمۆی لە مێژینە، تاو و تینی دەروون، خۆمی هەڵ کرد، بڵێسەم چۆ سەرێ، گرفاندم و گڕم گرت، ڕووناکیم وەرگرت و دامەوە.

لە کوێرا دەس پێ بکەم؟ کامیانت بۆ بگێڕمەوە؟ لە تاریک و ڕوونی ژیان؟ لەناڵەی جودایی؟ لە هەواری خاڵی؟ لە پاشەرۆک؟

بەیتی دم دم و بەسەرهاتی شا و گەداشم هەڵگێر و وەرگێر کرد، ئەوەی دیاری بوو پێشکێشم کرد، ڕەنگە زۆریانت بیستبێ، واچاکە شتێکی نوێ باس کەین، گەرچی کۆنە، بەڵام نەگوتراوە بەیتی "شەڕ لەگەڵ با".

بەڵکوو ماندوویەتیت لە لەش دەرچێ و بیکەینە پردەبازی سەفەری درێژی شەو.

لە شەماڵ بدوێین:

شەماڵ بە لرفەلرف و لوورەلوور، پەیتا پەیتا بە تۆزو خۆڵ و گەردەلوول، دەنگدانەوەی خڕوپڕ و دەرو دۆڵی سەر ڕێی بە گوێم دادەدا، جاوی پڕ

دەکردمەوە، ورده خیزی بە لاچاوم دادەدا، دەی گوڕاند، دەی نەڕاند، دەیگوت: کڕ بە، کەڕ بە، کوێر بە، مات بە، لێم گەڕێ با ئەسپی خۆم بە تەنێ لینگ بدەم، نازانم چیت گەرەکە؟ ئەمن سوڵتانی کوێستانم ئەمن هەوام، ئەمن تۆزم، ئەمن پۆزم. زۆر بەردی قورسی لە تل نەهاتووم لە سەر ڕێی خۆم تلاندۆتەوە، زۆر گۆم و بەندی مەندی پنگاو کراو و قەتیس ماوم تەفر و تونا کردووە. خامۆش بە دەنا گەرووت بە گڕ و لۆکەی خۆت پڕ دەکەم. بێدەنگ بە، کزو بێ نوور بە، دەنا هەموو مووچە و مەزرای گەرچک و پەمۆت بە ڕنووی گڵ دادەپۆشم و چەورەسانت لە ماڵێدا ناهێڵم.

ئەگەر نەکووژێیەوە، ئەگەر ببووژێیەوە، ژیانت ژوان و شەوڕاوی من دەکاتە ژەهر، ڕووناکیت شەوگەڕیم بێ شەوارە دێڵێتەوە، خەونی خاپوورکردنی وڵات لە خەفەنگی فەرامۆشیدا ون دەکرێ.

دیسان ئانگژام دەبوو، پەلاماری دەدام، بە ڕق و قینەوە فووی لێ دەکردم. دەهاتم کز بم، پشت، دەچەمایەوە... ئەمما کڕنۆشم نەدەکرد، دەهاتەوە بیرم ئەو ئەرکەی لە سەر شانمە قورس ترە لەو بڕکەی لە شانم دەدرێ.

ورده ورده بە خووگەملە شەو شەق کرا، ڕووناکی بە سەر تاریکیدا زاڵ دەبوو. لە ئاسۆی دووری وڵات هەوەڵ گزینگی هەتاو ڕوومەتی هەردی ساردی ماچ دەکرد، شەماڵ لە هەڕوگیفان دەکەوت. پاشەکشەی دەکرد، بە پێدزە خۆی دەخوارە بایان دەگرت وەها کز دەبوو کە باڵە پەپوولەی سووتاوی دەور و بەرمی نەدەبزاوت دیسان من بووم و ڕووناکی:

ئاخ دنیای ڕوون چەن خۆشە، بریا داری بریایان سەرەوبن نەڕوابا، خۆزگە لاس لە خەزاڵ و خەج لە سیامەند و شەم لە شەمزین و مەم لە زین دوور نەبوویانەوە، بریا لەیلا بە مەجنوون و فەرهاد بە شیرین بڕابان. خۆزگە دڕک و داڵی سەرەڕێتان، پێشێلکراوی بەر پێی پیاوانەی مرۆیان بان، بریا توانیبام لێفەی لە سەر هەتیوان هەڵدەمەوە.

پیوسۆز قسەکانی بە دنیایەک سۆزەوە درێژە پێ دەدا. لە بەحری پڕ شەپۆلی خەیاڵی ڕۆژان و شەوانی لاوی وەمەلە کەوتووە، بزە دێتە سەر لێوی بە یادی ڕۆژانی بزۆزی.

فرمێسک دەڕژێتە سەر گۆنای بۆ شەوانی پڕ لە تاسە و هەنیسک، ئەسرین و بزە، تاریک و ڕوونی ژیانی پڕ لە ژانی ئەون. پێدەکەنێ ئەمما لە دڵدا دەگری،

پێکەنین بەوانەی نازانن چییە، پێکەنین بۆوانەی نازانن چ دەکا. کاری وی لەوانە تێپەڕیوە.

پیوسۆزم بە داوایەکەم سووتاند. لە پرسیارم شەرمەزارم، لۆمەی خۆم دەکەم بۆ بوومە هۆی سووتانی پتری. لە سەر چی خوێم بە زامی دەروونی داکرد؟ ڕەنگی بزرکاوی منیشی لەگەڵ دەرد و ئێش ئاشنا کرد. چارە نییە، دەبێ گازی کەم، پیوسۆز! پیوسۆز!..... لەنەکاو لە قووڵایی گێژاوی خەیاڵ هاتە دەرێ، لەمێژ بوو لە قسە کەوتبوو، هەودای پساوی قسەکانی ئاوا گرێ دا: بەڵی شەماڵ لە فڕە کەوت.

پێش ئەوەی دەنگی تۆپ و تەشەری شەماڵم لە بیر بچێتەوە، وردە وردە زریان هەڵی کرد. بای سڕی بەیان لێم نیزیک و نیزیکتر دەبوو، وەک شەماڵ بەگاڵەگاڵ نەبوو، کەچی لەبنەوەبڕ و بە ئەزموون و شارەزا بوو. دەیگوت ئەمن شەماڵ نیم، ئەمن فێنکایی دەدەم بە وڵات، زەوی سەرسەوز و دەوەن سەرسەوزتر دەکەم. ئەمن کەموکوڕیی پەڵەی بەهار پڕ دەکەمەوە، ئەمن سەدان چاوی خەواڵووی بەنازم لە خەوی نازی بەربەیان بە ئەسپایی ڕاپەڕاندووە.

ئەمن هەر نازکێشی نازادارانی نازشێواوم، ئامێزم پەنای نەخۆش و دەردەدارانە، لەرە و لەنجە و ورشە و گرشەی شۆڕەبی لە من دایە، بە ڕوو و مازوو و سێچکە و گەڵوان من خرم هەڵدان، خەرمانێ من بەبای دەکەم، خەرمانی خەم بەبا ناکەم، شادی دێنم، شادی دێنم، خەم ڕەوێنم، خەم ڕەتێنم. بە من دەکەی وەرە کاکە، ڕوو لە من کە پشت لەولا کە. بەو فڕوفیڵانە ئاوی ڕەدڵان دەخست و بە ئاوی زمزم و کەوسەر دەسنوێژی هەڵدەگرت، ڕادەمام، تێ دەمام، تێ نەدەمام، ئەوەش ڕاست ناکا، دەیەوێ بمکوژێنێتەوە.

نا نا قەرە لە قەرەی وەش دەدەم.

کاتێ زریان زانی قسە بێ سەمەرە، بەهەموو هێز و توانایەوە هەناسەی ساردی بەویزەویزی بلوێرێدا بەرەوڕووم تووراند. توورانی، بەڵام نەی پاتراندم، پەتەی کەوتە سەر ئاوێ ئەمما پتوونتر ڕاوەستام، مێشکی سەری بردم، کەچی مێشکی سەری نەبردم، تۆزی لێ بڵیند کردم کەچی تۆزێکی بۆ نەرم نەبووم ئەویش بە دەردی شەماڵی پار چوو.

پاشان باسەر، با ڕۆژ، شنەبا و گژەبا هەموو و هەموو ویستی وەستانی منیان کرد و خەونی خامۆشیی منیان دی.

با له پشوو کەوتن، زنجیرەکان پسان، کۆت و کەلەپچە دەملی و دەستی خاوێنان کران. دوورخراوەکان نیزیک بوونەوە، با وەشە سارد و سڕەکان گەرم و گوڕ بوون، جارێکی دیکە گڵکۆی شەهید بوو بە جێگای گوڵاڵە و نەسرین. پەنجا و حەوتەمین ساڵی تەمەنم بە کێکی ئازادی جێژن گرت، گرفە و گرشە و تین و تاوی لاوەتیم گرتەوە، ئۆخەی نەمردم جارێکی دیکە وڵاتی بانەگر و تێکشکانی دێوزمەی گەگرم دی.

ئێستاش جاروبار سروەیەکی بلاوێن و دلڕفێن بە پەنامدا تێ دەپەڕێ، باوەشێنی دڵ و حەسانەوەی مێشکمە.

بەزمی شیعر، بەزمی ئەدەب، ورینگەی هەست، زرینگەی زێوی قاڵی وشە، ترووسکەی نووکی قەڵەم، هەمووی و هەمووی لە دەوری پیوسۆزی پیر، چاوەنواڕی شیعرێکی دی و ڕەمزێکی دی بوون...

لەناکاو گەرم و گوڕی گرت، پیوسۆز لە گرشە کەوت، گێژ و وێژ، سڕ و کاس، لە روانینی کۆلکەزێڕینە کەوتمە ژێر برووسکەی هەورە تریشقە، بە کێوێک ترس و لەرز و خەم و کەسەرەوە لە سەر تەرمی بێدەنگ و خامۆشی پیوسۆز دامام، جگە لە چەند فرمێسکی ڕوون چی دیم لێ نەدی، ئەسرینەکانیش روون بوون و ڕووناکیان دەدا، تا ئاخر دڵۆپ و ئاخر هەناسە ئایسا و سووتا. نەوەستا، تا دڵی وەستا، وەستا.

شەو تاریکترە لە شەوە، هەوا کەوڵی ڕەشی پۆشی، ئاسمان بە کوڵ دەگری، ڕێژنە شۆرابەی بەرداوە، برووسکە بەرەو هەوا فڕی، ئەستێرە ون بوون، مەل لە جریوە کەوتن، گوڵاڵە جەرگی ڕەش بوو، وەنەوشە سەر لە هەش دەنێ، سەوزایی شین دەکا لێرە، دار باوەشیان پێکدا دێنن، گەڵا فرمێسکیان دەڕژێنن ئەدەب ئەستێورە، زەمان وەجاخ کوێرە، شۆرەبی پرچی لە قوڕ گرت، قوڕ خاکی دنیای وەسەر کرد.

زەوی بۆ سنووری بێ سنووری خەیاڵی هێمن بەرتەنگ بوو. لێی تێپەڕی، لێی نەگونجا ڕۆیی بەرەو دەریای بێ بەستێنی ڕوحمی خوا:

هێمنە گەورە و پیری هۆزە
شاعیری شۆڕشەکەی پیرۆزە
ئەو کەسەی دار و دەوەن بۆی دەگری
گڵە مەرگت بێ ئەگەر گەرمی لە باوەش نەگری

شینگێڕی

عەلی نانەوازادە*

بەهار وەرزی هەڵدان، وەرزی پشکووتنی خونچە، وەرزی ئازادیی مەلان، وەرزی خۆشی و پێک گەیشتنە. بەڵام لەوەها بەهارێکی تەڕ و تووش ڕێبواری پیر و ماندوو بە ئامانج گەیشت و دەگەڵ خوناوەی سەرپەلکی گوڵ کەوتە ژێر بارستی دڵ و دنیای ئێمەی بەجێهێشت.

هاوڕێ دەگەڵ سەرەخۆشی لە تەواوی ئینسانەکان، بە یادی مامۆستای هەرمانی ئەدەبیاتی کوردستان، بە یادی ئینسانێکی ڕاستەقینە، بە یادی پیرێکی خۆشی نەدیو، بە یادی ئاوابوونی ئەستیرە گەشەی ئاسمانی هونەر، قەڵەمی توانا بە دەستی ناتوان دەگرین بەڵکەم بتوانین هەرچەندە کورت بێ یادێک لەم یادگارەمان بکەین.

* * *

چەندی هەور گرماندی، چەندی با گوڕاندی، چەندی باران باراندی، ساڵ هاتن و ساڵ چوون، بەهار هاتن و تێپەڕ بوون، هەتا بەهاری ساڵی ١٣٠٠ داهات. دایکی نیشتمان وەخۆ هاتەوە، تۆزی سەدان ساڵەی لە خۆ تەکاند و دەستی بە بەرەکەتی بەرەو ئاسمان بەرز کردەوە.

لە شەوەزەنگێکی تاریک و تنۆک، ئەستێرەیەکی گەشدار ئەنگوت. زێنەب ناوێک لە زگ بووە. گریانی کۆرپەیەکی تازەزاو خەڵکی گوندی لاچینی لە خەو هەستاند.

تەم ڕەوی، باران وەستا، با کەوت، سروەیەکی نەرم شانەی بەسەر بسکی ئالۆزی بەرەزا دا داهێنا، چورەپوپنەکی بەرز و بەرزتر بۆوە و یەکەم گزینگی خۆرەتاوی دەباوەش گرت و بەرەو گوندی تازە لە خەو هەستاو لوور بۆوە.

دیوەخان ژاوەی دەهات. نۆکەر و پاکار خەڵات کران. دێ شایی دە دڵدا گەڕا.

شکوور ئاغا کوڕی بووە.

---

* وێژەنامە، گۆڤاری «سروە»، ژمارە ٥، بەهاری ١٣٦٥ – ١٩٨٦

کوڕێک که دەبا ژیانێکی ئاسایی هەبا و جێگەی باب و باپیرانی گرتباوە له هەمان سەردەمی منداڵی، گەردوون به پێچەوانە دەگەڵی جووڵاوە و ڕێبازی کل کرد.

دایکی بێڕەزا شیری ویشک بوو، کۆرپەی کز و لاواز به شیری دایەن فرچکی گرت و به زۆر خۆی بەسەر ژیاندا سەپاند.

کوڕ هەر کوڕە. دەبێ گوێزەبانەی بۆ بدەن و بانگی بەسەردا بدەن:

ناوی ئەم کوڕەم نا محەممەدئەمین

"ژیان ناپسێتەوە، تەبیعەت ئەستیور نابێ. ڕۆژ و مانگ و ساڵ به دوای یەکدا ڕێچکه دەبەستن. زۆر "سەید حەسەن" چاو دەکەنەوە، دەگەنێ، ژن دێنن و دەبنه باوک. زۆر "زێنەب" به خۆ دادێن، به بووک دەچن و زگ دەکەن. زۆر محەمەدئەمین له دایک دەبن، پەرەوازە دەبن، پیر دەبن و دەمرن.

تایفەی شێخولئیسلام زۆر کەسیان لێ هەڵکەوت کەچی نەناس مردن و سەریان نایەوە. بەڵام له گوندی لاچین له بنەماڵەی شێخولئیسلام کۆرپەیەک هاته دنیا محەمەدئەمین ناو که دەگەڵ هەزاران هەزار محەمەدئەمین جیاوازی هەبوو.

محەمەدئەمین وەگاکۆڵکه کەوت. هەستا سەرپێ. چووە فێرگە. دەرسی خوێند. گەورە بوو. پێ گەیشت. ژیان ئاڵوگۆڕی بەسەردا هێنا، کۆمەڵ کاری تێکرد، گەردوون ئارەقی ڕشت، خۆی نەوەستا. ڕێبازی پڕ له کەند و لەندی بڕی. بەرهەڵستی وەلا نا و تلی به گابەردان نا. بەرەو ئاسۆی ڕوون هەنگاوی هەڵێناوە. کەوت، هەستاوە، له ئەژنۆ کەوت، به چوار دەست و پێ ڕۆیشت، محەمەدئەمین گۆڕا، هێمن گۆڕا.

هێمن ئیتر محەمەدئەمین نییە، هیمن ئیتر منداڵی دایک و باوکی نییە. هێمن هێمنە، کۆرپەی هونەر و کورد.

"هێمن بوون ئاوا سووک و هاسان نییە، به خۆ هەڵمسان، بەبا فش کردن و لەخۆبایی بوون پێک نایە، به چەند دیرنووسین، چەند قسه کردن و چەند شیعر گوتن، تەواو نابێ، فیداکاری، گیانبازی و له خۆبوردنی دەوێ. پێویستی به چاوی نەترس و کۆڵنەدان و نەبەزین هەیە."

* * *

مردن حەقه، بەڵام مردن هەیه تا مردن. خۆرەتاو به تەواوی شکۆ و

عەزەمەتی دەپەڕێ و ئاوا دەبن، بەڵام بەر لە ئاوابوونی ئاسۆ دەگۆڕێ و ڕەنگی خوێنینی بەسەر دەشت و دەردا بڵاو دەکاتەوە. هەتاو سەردەنێتەوە، بەڵام بە شێوەیەکی دیکە بە جۆرێکی دی لە ڕۆژهەڵاتەوە سەردەردێنێتەوە.

زانایان و ئەدیبان بەڕواڵەت دەمرن، بەڵام دەگەڵ هەر بەیانییەک سەرهەڵدێننەوە و بە شۆقی خۆیان ڕێگەی داهاتووان ڕووناک دەکەن.

هێمن "ئارەش"ی کورد مرد! بەڵام لە ژیاندا تەواوی تەوان و هێزی بۆ دیاریکردنی سنووری زمانی ئەدەبی یەکگرتوو دەکار کرد و تاکو مەڵبەندی زمانەکانی پێشکەوتوو تیری هاویشت، هێمن سنووری بۆ دیاری کردین لە سەر ئێمەیە کە ئاگاداری لێ بکەین.

بەو ئاواتە کە بتوانین ڕێگەی بگرینە بەر و پەرە بە ئامانجی بدەین. بەو هیوایەی کە لاوەکانی ئەدەب دۆست نەوەستن.

مەهاباد

عەلی نانەوازادە*

هەورە گەواڵ گەواڵەکان یەک دەگرن بە سەر یەکدا دەکەون و ئەستوور دەبن. شەماڵ سەر بە کەلێن و قوژبنی شاردا دەگرێ و ئەوەی وەگیری دەکەوێ ڕەپیچەکی دەدا.

شار تێکەڵاوی شەو بووە. برووسکێک بە هەورەکاندا دەگەڕێ و ئاسمان و شار ڕووناک دەکاتەوە. شاعیری پیر لە سەر لاتەنیشت درێژ بووە. ئانیشکی لەسەر سەرینەکەی چەقاندوە و جگەرە بە با دەکا. چەند پەڕ کاغەز و قەڵەمێک لە پەنای کەوتوون و خۆی وەک ڕاوکەرێک دەنیو دووکەڵی جگەرەدا خەریکی ڕاوە، ڕاوی بیر و خەیاڵ.

گرمەی هەور وەخۆی دێنێتەوە. نیچیرەکان بڵاو دەبن و دەپرینگێنەوە. جگەرەکەی دەکووژێنێتەوە و هەڵدەستێ.

ڕێژنە بە تەوژم وڵات دەکوتێ. بارانە گلەبانەکان دەشواتەوە و بە پلووسکە زار بە هاوارەکاندا رایان دەماڵێتە خوار.

هەڵمی شووشەی دەلاقە دەسرێتەوە. دەڕوانێتە دەرێ. چراکان کووژاونەوە و تەنیا تارمایی خانووبەرەکان دیارن کە خۆیان داوەتە بەر باران.

پەنجەرەی دەکاتەوە و دەستی درێژ دەکا. بایەکی سارد و دەگەڵ بۆنی باران و گڵی تەڕ خۆ بە ژوورێ دا دەکەن. دەستێ بە دەموچاوی دادێنێ. تەزوویەکی ساردی پی دادێ. پەنجەرەی دادەخاتەوە و بە پەلە دەجێگای دەخزێتەوە. بەرەو پشت درێژ دەبێ و لیفەکەی هەتاکو ژێر چەنەی هەڵدەکێشێ.

برووسک و گرمە و ڕێژنە بێوچان و بێ بڕانەوە خەریکی کاری خۆیانن.

پشتی ژانێکی پی دادێ و دڵی دادەخورپێ. ڕادەچەنێ و لە سەر جێگاکەی دادەنیشێ. دەمی وێک دەنێ و بە تفنکیدا هەناسەکانی دێنێ و دەبا. بە غەریزە هەست دەکا مەرگ لیی نیزیک دەبێتەوە. ترسی مردن و بە جێهێشتنی دنیا مووچوڕکی پیدا دێنێ. هەناسەیەکی قووڵ هەڵدەکێشێ و بە ئاخێک دەیداتەوە

---

* گۆڤاری سروە، ساڵی پێنجەم، ژمارە ٣٤، بانەمەڕی ١٣٦٨ / ١٩٨٩.

دەرێ. سەری دەگێڕەوە دێ و جاوی ڕەشکە و پێشکەی دەکا. بە دەستەکانی ڕووی دادەپۆشێ و جاوی دەقووچێنێ. مێشکی بە پەلە پەل وەکار دەکەوێ، ڕابردووی بۆ ڕێچکە دەکا. دەفتەری ژینی پەڕ بە پەڕ بۆ هەڵدەداتەوە، ئەوەی لە بیری چۆتەوە وەبیری دەخاتەوە. پێی سەیرە. قەت زەینی ئاوا باش کاری نەکردووە.

چاوەکانی دەکاتەوە. بەڵام نا، دەربازبوون نییە. دەفتەری ژینی لەسەر لاپەڕەی مەهاباد ڕاوەستاوە. دێڕ بە دیڕی بۆ دەخوێنێتەوە. مەهاباد لە مێشکیدا دیت و دەروا. خولان دەدا و لە بەرانبەری دادەنیشێ. چاوە ڕەشەکانی تێ دەبڕێ،. چاوەڕوانی وەڵامە.

سەری ڕادەوەشینێ بەڵکم ئەم خەیاڵانە لە خۆی دوور کاتەوە، بەڵام کەلکی نییە و دەبێ خۆی بە دەستەوە بدا. ئەوجار خەیاڵ ئەوی ڕاو کردووە. خۆی تەسلیمی خەیاڵی مەهاباد دەکا. دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمێک کە پەڕیوە ببوو، دەگەڕێتەوە...

ئێوارەیەکی خەمباری پاییزییە. نۆبە دەسەڵاتی زریان و هەڵوەدابوونی گەڵا هەڵوەراوەکانە.

وەک چەلان بە شل و شەویقی جلەکانی دەبەر دەکا. دەیەوێ وەدەر کەوێ و لە شوێنیکی دوور کوڵ و کۆی هەڵڕێژێ.

"لە وڵاتی نامۆ دایمو دەرهەم غەمێک لە سەر شانی غەریبانە کە وەک سێبەر بە دوایانەوەیە. ئەویش غەمی هەڵوەدابوون‌و پەڕیوەیی، غەمی جوێبوونەوە و هەڵبڕانە. ئێواران ئەو دەم کە خەریکە سێرە هەڵگیرێ ئەم غەمە تەشەنا دەبێتەوە و غەریب هان دەدا کە خۆی لە کۆمەڵ و حەشیمەت دوور خاتەوە و پەنا بۆ چۆڵایی بەرێ و لەوێ پڕ بە دڵ بناڵێنێ و بۆ ماوەیەک خۆی سووک کاتەوە."

لە بەر ئاوێنە دەستێک بەسەر و پۆتەراکی دادێنێ. ژێرچەنەی هێشتا پەڵەمووی پێوە ماوە کە وەدەر دەکەوێ. لە بەرانبەر دەرگای ماڵەکەی چاوی بە کچێکی لەباری تازە پێگەیشتوو دەکەوێ کە پاڵی وەدیوار داوە و چاوی لێ دەکا. خەفەتێک لە چاوە ڕەشەکانیدا بەدی دەکا. ڕووی وەردەگێڕێ و دەیەوێ بڕوا کە کیژ بە پەلە خۆی دەگەیەنێتێ.

- ببوورە ئەتۆ مامۆستا هێمنی!

- وەڵا هێمن هەم بەڵام مامۆستایەتیم نەکردووە.
هەر دووک پێدەکەنن. دەستی لە سەر لاشانی دادەنێ و دەپرسێ:
- چ بووە کچم بۆ وا خەفەتباری؟ ئەتۆ بۆ دەبێ بزانی پەژارە یانی چی.... چ قەوماوە؟
- دەمویست... من.... یانی دەڵێم ئەگەر وەختت هەیە دەمەوێ هێندێکت قسە دەگەڵ بکەم. دەمویست بێمە لات بەڵام... بەڵام پیم شەرم بوو.
- بێ قەزا بی کچم ئەگەر خەڵک لەم شارە سەریان نەدابام تاکو ئێستا دڵم تۆقیبوو.
وێگڕا دەچنەوە ماڵ. با بە کەلێن پەنجەرەکاندا بە وژەوژ خۆ دەژورێ دەگوتێ. لە بەرانبەر یەک دادەمەزرێن.
- چایی دەخۆیەوە کچم؟
کیژ بە پەلە وەڵام دەداتەوە:
- نەخێر مامۆستا گیان، زۆر سپاست دەکەم، زەحمەت مەکێشە.
- زەحمەتەکە بۆ خۆت دەبێ بیکێشی. هەستە سەماوەرەکە تێهاوێ با بەبۆنەی تۆوە منیش چایەکی بخۆمەوە.
کیژ بە بزەوە سەماوەرەکەی هەڵدەکا و لە سەر جێگەی دادەنیشێتەوە. هێمن چاوەڕوانە. کیژ زاری هەڵدەپچڕێ و بە پتەپت و منگە منگ دەڵێ:
- نازانم چۆن دەست پێ بکەم... ئاخر... دەزانی چۆنە، من.... من کوڕێکی عەرەبم خۆش دەوێ.
- دەی ئەوە هیچ قەیدی نییە.
- لەم ڕۆژانەدا هاتنە خوازبێنیم بەڵام باوکم ڕازی نەبوو.
- هەر ئەوەندە؟
- بەڵێ.
- وەڵڵا کچم نازانم بڵێم چی؟ بە داخەوە لە نێو ئێمەدا ئەو دابە هەیە کە کچی خۆیان نادەن بە کەسی بێگانە. دەردێکی گەورەیە دەنا کوا خۆشەویستی ڕادە و سنووری هەیە. کەنگێ دڵ پێویستی بە زمان بووە. دڵ خۆی زمانێکی جیای هەیە کە هەموو خاوە دڵێک تێی دەگا و لە کاتی بێدەنگیدا هەزار قسە و ڕازی بە دمەوەیە. من بەش بە حاڵی خۆم ڕێز بۆ خۆشەویستی و هەستت دادەنێم و پێم وا نییە کە کارێکی چەوتت کردووە کە وەدوای دڵ

کەوتووی. کوڕە چ کارەیە؟ بەڕەی خۆی پێ لە ئاوێ دێتە دەرێ؟ چونکە لەوانەیە بابت ئەوەی بۆ گرینگ بێ.
- کورە "ضابطە". ئێوە پێی دەڵێن ئەفسەر.
- نەخێر وادیارە ئەوە نییە. باشە بۆ خۆت لە بابت نەپرسیوە کە بۆچی ڕازی نییە؟
- پرسیومە هەر لەبەر ئەوەش هاتوومە لات تاکو ڕای تۆش بزانم. خۆم ئەوەندەم بیر لی کردۆتەوە وەختە کەللەم بتەقێ. تۆ لەم شارەدا دەمڕاستێکی کە خەڵک قسەکانت دەسەلمێنێ. باوکیشم تۆی زۆر خۆش دەوێ و شیعرەکانی تۆی هەموو لەبەرە.
- کەوایە خۆت دەزانی هۆیەکەی چییە دەی فەرموو.
- باوکم دەڵی من کارم بە تۆ نییە شوو بە کێ دەکەی، بەڵام ئەگەر شوو بەم "ضابطە" عەرەبە بکەی دەبێ ناوت بگۆڕی و بە ناوێکی دیکە شووی پێ بکەی.
لە قاقای پێکەنینی دا. کچەش پێدەکەنێ. هێمن هەروا بە پێکەنینەوە دەڵێ:
- بە ڕاستیتە، یان گاڵتەم پی دەکەی؟ جا چۆن ناوت بگۆڕی وەڵڵا لە تەواوی تەمەنمدا شتی وا سەیرم نەبیستووە. تۆ خۆت پیت سەیر نییە؟
- بۆچی، منیش پێم سەیرە.
هێمن دیسان پێدەکەنێ و دەپرسێ:
- دەبێ ناوێکی سەیرت هەبێ ها؟ بە ڕاستی ناوت چییە؟
- مەهاباد!
- مەهاباد؟
بزە لە سەر لێوی دەمرێ. تەواوی شاری مەهاباد، بە کەسوکاری، گەورە پیاوانی، بە کووچە و کۆڵانەکانییەوە دەرەی دەتەنن. خۆی پێ ڕاناگیرێ و وەک منداڵێک لە پرمەی گریان دەدا.
کیژ دەشەمزێ. بە شپرێوی دەسرەیەکی دەداتێ. هێمن هەروا دەگری. مەهاباد تاقەتی تەواو دەبێ و ئەویش وێرای هێمن دەست دەکا بە گریان.
گەڵایەکی زەردهەڵگەڕاوی لانەواز خۆ بە پەنجەرە دا دەدا. هەر دووک وەخۆ دێنەوە. هێمن بە هەنیسکەوە دەڵێ:
-کچم ئەو قسەم لە ڕووی عەقڵەوە نییە، بەڵام هەستم دەڵێ کە حەق بە

بابته. برۆ، برۆ ناوت بگۆڕە و مێرد بەو عەرەبە بکە.

مەهاباد فرمێسکەکانی دەسڕێ و بە بێدەنگی وەدەر دەکەوێ. دەڕوا بەڵام ناوەکەی بۆ خۆی دێڵێتەوە.

سینگی ئاسمان خۆش خۆش ئاورینگی لێ دەبێتەوە. گرم و هۆڕی خەڵک ڕادەپەڕێنێ. باران هێشتا لێی نە کردۆتەوە. شاعیری پیر سوکنایی هاتۆتێ و ئێشی نەماوە.

"بۆچی ئەم کارەم کرد؟ بۆ کچێکم مەحکووم کرد کە تەنیا بۆ خاتری ناوێک دەست لە هەستی بشواتەوە؟ ئەمن بۆ دەگەڵ بابی هاودەنگ بووم، منێک کە دەمگوت خۆشەویستی هیچ ڕادەیەکی نییە و دەنێوان دوو دڵداردا نابێ هیچ لەمپەڕێک هەبێ؟ منێک کە دەمگوت:

ئەوین نابینێ بەینی قەوم و دینان

ئەوین نازانێ فەرقی تویێژ و چینان

بۆ دەبێ ناوێک ژیانی کەسێک بگۆڕێ و خۆشەویستی و ئەوینێک بفەوتێنێ. من بۆ وام کرد؟

داخودا ئەو کچە ئێستا لە چ حاڵێک دایە؟ بڵێی تووکم لێ نەکا کە هێلانەی ئەوینم لێ شێواندن و خۆشەویستیم لێ تێک دان؟

قەڵەمەکەی دەست دەداتێ. دەیەوێ شتێک بنووسێ. کاغەزی سپی چاوەڕوانە. مەهاباد دوو باڵی بچکۆلەی بەسەر شانەوەیە و بە دەوریدا هەڵدەفڕێ و پێی پێدەکەنێ.

شاعیر دەستی بۆ لای درێژ دەکا. لە بەرچاوی ون دەبێ و لە مەودایەکی دوورتر دیسان وەدیار دەکەوێتەوە. بۆ لای دەچێتەوە، بەڵام دیسان ون دەبێتەوە. تاقەتی نامێنێ، ئەژنۆی شل دەبن. مەهاباد بەرانبەری ڕاوەستاوە و پێدەکەنێ.

بە دەستی لەرزۆکی، بە خەتێکی خوار و خێچ لەسەر کاغەزی تامەزرۆ دەنووسێ: مەهاباد پێدەکەنێ، ملی لار دەبێتەوە و بە سەر سەرینەکەیدا دەکەوێ..

باران لێی کردۆتەوە، هەورەکان بڵاو بوون و زەوی شۆرا و بریقەی دێ. تریفەی مانگ لە سەر شارە خنجیلانەکەی مەهاباد لەنگەری گرتوە، دەڵێی مەهابادیش لەو شەوەدا پێدەکەنێ.

یادی هێمن

حەسەن سەڵاح سۆران*

لەو کاتەوە کە کاک هێمن ئەستێرەی گەشی ئاسمانی ئەدەبی کورد کۆچی دوایی کرد، ئەو مەسەلەیە سەرنجی ئێمەی ڕاکێشا کە کۆمەڵ بە تێکڕاییو تاقمی هۆنەران بە تایبەت، هەستی قەدرزانینی خۆیان سەبارەت بەو هۆنەرە پایەبەرزە دەربڕی و بۆ نموونە ئەگەر لاپەڕەکانی گۆڤاری سروە بخوێنینەوە، دەبینین کە سەدها هۆنراوەو پەخشان و شتی دیکە بۆ ڕێزدانان لەو ئەدیبە گەورەیە نووسراوە، کە ئەمە بۆ خۆی بە نموونەی هەستی گشتی کۆمەڵ دەژمێردرێ کە بە ڕاستی جێگەی قەدر زانینە و دەبێ هەم لەو هۆنەر و هونەرمەندانە و هەم لە گۆڤاری بەڕێزی سروە سوپاس بکەین و، ئەم کارە بە چەشنە گەیشتنێکی بیری ئەدەبیی گەل بزانین.

بەڵام لەلایەکی دیکەوە وەک کەسێک کە ماوەی سی و سێ ساڵ (یەک سێهەمی سەدە)، خەریکی ئیشی هونەری بووم، دەمەوێ ئەوم بیروڕایەی خوارەوە بە چەشنی ڕەخنەی کۆمەڵایەتی دەربڕم، تا بەڵکو بە خوێندنەوەی ئەو مەبەستە ئەم کەموکوڕییە لە بەین بچێ یان کەمتر بێ.

لە بیرمە کە پاییزی ساڵی ١٣٤٣ ی هەتاوی، لە کاتێکدا کە ٢٢ ساڵم تەمەن بوو و هێشتا لە دێی ساروقامیشی فەیزووڵابەگی دادەنیشتم، هەواڵم زانی کە کاک هێمن لە شاری مەهابادە و لە شەقامی فەرەحی (سابق) دووکانێکی چکۆلەی دەغل فرۆشی کردۆتەوە. بە بیستنی ئەم هەواڵە خۆم ئامادە کرد و بە بێ ئەوەی کە لە پێشدا کاک هێمنم دیبێ چووم بۆ شاری مەهاباد، چونکە هێشتا شەقامەکان و جادەکان قیرەتاو نەکرابوون، چوار سەعات ڕێگا بوو.

چوومە مەهاباد و دووکانەکەی کاک هێمنم دۆزییەوە کە جێگایەکی چکۆلە و تەنگ و تاریک بوو و چەند نموونەی گەنم و دەغڵی دیکەی لێ دانابوو. چون من هیچ کاتێ نەمدیبوو، کاتی چوومە ژوورەوە خۆم پێ ناساند و گوتی: –

چ کارێکت بە من هەیە؟

---

* گۆڤاری سروە، ساڵی پێنجەم، ژمارە ٣٤، بانەمەڕی ١٣٦٨ / ١٩٨٩.

وەڵامم داوە: "کە من هۆنراوە جوانەکانی تۆم خوێندۆتەوە و دەزانم کەسایەتیی هونەریی تۆ هاوپلەی نالییە. بیستووشمە کە هەلومەرجی ماڵیشیت باش نییە، جالەبەر ئەمە هاتوومە کنت تا هەوڵ چاوم پیت بکەوێ، چونکی حەیفە من لە دووسەد کیلۆمیتریی مەزنترین هۆنەری هاوچەرخدا بژیم و نەیبینم، لە لایەکی دیکەشەوە حەیفە کە تۆ دەغل و دان فرۆش بی. چون تۆ بەدیهێنەری بەنرخترین شوێنەواری ئەدەبیی چەرخی حازری ئەم نەتەوەیەی و بۆ کۆمەڵی ئێمە زەرەرە کە تۆ خەریکی کاری ئەسڵیی خۆت نەبی. جا ئەگەر یارمەتییەک لە دەستی من دێ بیفەرموو تا ئەنجامی بدەم.

کاتێ وامگوت، گوتی "من دەناسی؟"

لە وەڵامدا برێ لە هۆنراوەی "سەیری ڕاوکەران"م بۆ خوێندەوە کە دەڵێ:

ئەوە کەرویشکەکەی سیخوار لە پشتە
قوڵەشینی بە هەستی گەرج و گشتە

لە لانا کەوتووە و نایەتە بیری
کە جاران شۆرەتی بوو سەنگەسیری

کاتێ ئەم هۆنراوەیەی خۆی لە من بیست، گوتی تۆش هۆنراوە دەنووسی؟

وەڵامم داوە: هەر وەک دەبینی ئەمن تەمەنم ٢٢ ساڵە و باوەکوو هۆنراوە دەنووسم، هۆنراوەکانیشم وەکو خۆم لاون.

گوتی: ((تا ئێستا هیچ کەسێکم نەدیوە کە وەک تۆ چوار سەعات ڕێگا بێت، فەقەت بۆ ئەوەی من ببینێ.))

وەڵامم داوە: دەبێ هەموو وابین، هەتا زیندووی قەدرت بزانین. دەنا لە پاش مردن "شیوەنیش بگێڕین" تۆ گوێت لێ نابێ!

لە دوای ئیسرارێکی زۆر، دەعوەتم کرد لەگەڵ من بێ بۆ ساروقامیش، ئەویش قەبووڵی کرد.

بە یەکەوە وەڕێ کەوتین، لە تەواوەی سەفەرەکەدا کە سێ ڕۆژی خایاند، باسی ئەوەمان دەکرد کە خەڵک لە کۆمەڵی ئێمەدا، بە زیندوویی ڕێز بۆ هۆنەران و هونەرمەندان دانانێن و فەقەت سەبر دەکەن تا بمرن، جا ئەو کاتە بڵێن حەیفی کرد و بۆی بگرین و لەمەدا هاوبیر بووین کە فیردەوسی و مەلا

مارفی کۆکەیی و سەدان هۆنەری دی، نموونەی ئەمەن.

ئێستا هەر کاتێ هۆنراوەی "شینگێڕی" لە گۆڤاری سروەدا دەبینم، لە حاڵێکدا ئافەرینی ئەو "هۆنەرە" دەکەم کە ئەو هۆنراوەیەی نووسیوە و کاک هێمنی لە بیر نەچۆتەوە، ئەو قسانەی ئەو ڕۆژەم وەبیر دێتەوە و دەڵێم:

"کاش هەر وەک هۆنەران و هونەرمەندان کە هەم بە زیندوویی و هەم بە مردوویی قەدر بۆ "هۆنەران" و هونەرمەندانی دی دادەنێن، کۆمەڵیش لەکاتی ژیاندا بۆ هۆنەران ڕێز و بایەخ دابنین، دەنا لە پاش مردن لە حاڵێکدا کە جێگای ڕێزە، بەڵام سوودی زۆر نییە، چون ئەگەر لە کاتی ژیاندا قەدری بزانین دەتوانێ یاریدەدەری هەست و ڕوحی بێ و بۆ خوڵقاندنی شوێنەواری باشتر و بڵاوبوونەوەی شوینەوارەکانی جێی کەلک بێ.

جا من چۆن بە کاتی ژیانی کاک هێمن، قەدریم زانی و چوار سەعات ڕێگا ڕۆیشتم تا ببینم و ئامادە بووم کە یارمەتی بدەم (هەرچەند یارمەتی منی قەبووڵ نەکرد)، ئیدی بە پێویستم نەزانی هۆنراوەی "شینگێڕی" بۆ بنووسم، چون من تەواوی ئەو شتانەی کە دەبوو بە خۆی بڵێم پێم گوت، گوتم کە "ژیانی تۆ مایەی گەشەسەندنی ئەدەبیاتی ئەم گەلەیە. گوتم کە ئەگەر بمری گەل ڕەشپۆش دەبێ. گوتم کە تۆ هۆمێریت، ئەگەر ئێمە یۆنان بین. بیست ساڵ لەمەو پێش خۆم گوتبووم:

بـــەڵام دوای مـــەرگـت دەبـــێ بـــە گـابـۆڕ
بـــەدەنـگ بـۆت دەگـریـن کـیـژی پـەلـکـە شـۆڕ

لاوی کـــەڵـــەگـــەت، بـــاڵابـــەرز و جـــوان
بـــەڕێـــزت دەگـــــرن بـــە دڵ و بـــە گـیـان

لـــە ســـەر گـڵـکـۆکـەت ئـارامـگـا دەکـــەن
پـیـتـۆڵ، دەرکــــەوان بـــەردەرگـا دەکـــەن

کـــــۆڕی مـــەیـــخـــانـــەت دەڕازێـــتـــەوە
خـــــاوەر بـــە نـــاوت دەنـــازێـــتـــەوە

بـــەڵام مـــن دۆســـتـــی هـــی وەک ســۆرانـم
مـــردوو پـــەرسـت نـیـم، قـــەدرت دەزانـم

هێمن نامرێ

ئە. بیدە شێخی*

ڕۆژی جومعە ڕێکەوتی ٢٩ی خاکەلێوەی ١٣٦٥ی هەتاوی، دیسان ئاسمانی کوردەواری تەم گرتی. دیسان ئەسرین ڕژا بە سەر کۆشکی دایکی مل بە کوێن، دیسان ڕووناکبیر و دڵسۆزی کوردی دەستی لەرزی و هێزی ئەژنۆی لێ برا. دیسان دڵی لە جۆشی ئاورین بۆ لە پێش چاوی کوورەی خاکی بە ئاوا چوو، دیسان تارمایی بە سەر چاوانی کشا و بلبیلەکانی چاوی سۆمایی‌یان لێ برا. دیسان چرای قوژبنی فێرگەی فووی لێ کرا، دیسان دڵی نەوەستاوی شۆرەسواری مەیدانی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی لە نێو گۆڕی سارد و تەنگەبەردا سەری نایەوە. دیسان تاکە سوارەی مەیدانی خەبات و تێکۆشان بوو بە میوانی خاکی بێباکی مەهاباد، دیسان قاسپەی خاسەکەو لە گەروودا خنکایەوە، دیسان کوڕی شین گیرایەوەو "الفاتحە" دادرایەوە.

دەک فەلەک تەختت وەرگەڕێ

ئاگر لە بەختت هەڵگەڕێ

ئیتر ئەوجار خۆڕاگرتن ناکرێ، ئیتر ئەوجار دڵ ناسرەوێ. ئیتر ئەو جارە بێ ئیختیار ڕێژنە بارانی فرمێسکی دڵسۆزی کورد ڕێچکە دەبەستن، ئیتر ئەوجار خوێنی گەشی چاوی وردبینیی کوردە کە جۆگەلە بۆ جۆماڵی جوتێری کورد هەڵدەبەستن، ئیتر ئەو جار دڵخۆشی دانەوەی دایکی نیشتمان ناکرێ، ئیتر ئەو جار ئاسۆی ڕوونم لێ بۆتە تاریکایی شەوەزەنگ.

تەنانەت ئەو جار ئاسمانی ڕەنگ پەڕیو و بزرکاو بێدەنگیی خۆی دەشکێنێ و هاوڕێ لەگەڵ گەلی زۆرلێکراو و چاو بە فرمێسکی کورد بە دڵی پڕ لە داخ و پەژارەوە لوورەی فرمێسکیان بەسەر مەکۆی خۆشەویستیی ئەو هێژا و بلیمەتەدا دەپرژێنێ و بەڵێنیی پشکووتنی خونچە گوڵی باخی ئەدەب بۆ سەر گۆڕی ئەو ڕۆڵەیە دێنێ.

بەڵام خاک سەری شەرمەزاری و خەجاڵەتی بەر داوەتەوەو دەزانێ هەتاهەتایە بوێر و دڵسۆز و خاوەن هەستێکی وای بۆ پەروەردە ناکرێتەوە،

* گۆڤاری سروە، ژمارە ١٠، ساڵی سێهەم، بانەمەڕی ١٣٦٦/ ١٩٨٧

لێی سوور و ڕوونە تاکە شوانەی ئەو گەلە هەژارە جێی پڕ نابێتەوە.

ناچار وەدەنگ دێ و هاوار دەکا و دەڵێ:

ئەی خاک بە سەرم تازە سروەی وا هێمن بۆ فێنک کردنەوەی هەناوی سووتاوی ئەو گەلە هەژارە لە کوێ بەدی بکەم؟ بۆنی پێوە بەم، کوڵی دڵی پێدا بمرکێنم، ئیتر ئەوجارە بوێژ و خاوەن قەڵەم و دڵسۆزی وا چۆن پەروەردە بکەم بوێرن و بڵێن:

بۆت نووسیوم بۆت بنووسم ئەمن چیم
دوندی قەندیل، گۆڕەپانی هەڵگورد نیم

بەرەو بەرزایی دەچم گەرچی وردم
خاکی بەرپێی تێکۆشەرێکی کوردم

خوایە چبکەم؟ ڕوو لە کوێ کەم، سۆزی دەروون چۆن دەربڕم، مامۆستای خۆشەویست گوتەنی:

چۆن نەناڵێ ئەو دڵەی پڕ هەستی من
چۆن لە ئەژنۆ ببنەوە دوو دەستی من

چۆن نەناڵێ ئەو دڵە ئەنگاوتەیە
بەرد لە بەردی بێتەوە دەنگی هەیە

خەریک بوو بە وێنەی مەجنوون ڕوو لە چۆڵ و چیا کەم، خەریک بوو ببمە سۆفیی گۆشەی خانەقا و ببمە پیری مەیکەدە، خەریک بوو بە جارێک لە ژین ناهۆمێد بم، کەچی لە پڕ بانگی کردم:

ڕۆڵەم، هیوای دوارۆژم، هێژایی و ئاواتی بیرم!

چ بوو؟ ئەو دەنگە ئاشنا و بەتینە هی کوێ بوو؟ خوایە گوێم زرینگاوەتەوە یان خەون بوو؟

نانا دەنگی زوڵاڵ و ئاسمانیی ئەوینمە، دەنگی خۆشەویستمە، دەنگی ڕووناک کەرەوەی ڕێی ژیانمە، دەنگی پیریی ڕێی خەبات "مامۆستا هێمن"ە بانگم دەکا و دەڵێ: لە بیر مەکە خۆم پێم گوتووی:

کیژ و کوڕ بگرن لە دەوری گۆڕی هێمن ڕەشبەڵەک
من کە شینگێڕی شەهیدانم لە کوێ شینم دەوێ

مووچرکێک بە لەشمدا هات. کەللەم تاسی، بۆ ماوەیەک گێژو هۆڕ بووم، فرمێسکەکانم کە هەروا ڕێچکەیان بەستبوو، بەبێ ئیزن وەستانەوە. ئەو جار دڵ بۆ ماوەیەک لە تەزین کەوت و سرەوی. ئەوجار کۆڵەباری قورس و قەوەت بڕی خەم و پەژارە لە سەر شانم خزین، مەینەت و ناهۆمێدی بارگەیان تێکەوە پێچا و کۆچی دواییان کرد. ئاخر دەنگی خۆی بوو، بەو دەنگە نەبا دڵ نەدەسرەوت، دەستی لەرزۆک قەڵەمی نەدەگرت، مێشک نەدەحەسایەوە، دەرد و کەسەر بەخچەیان تێک نەدەنا، دڵ شاد نەدەبوو، ڕووح نەدەگەشایەوە.

گفتی شیرین هەروا لە گوێمدا دەزرینگاوە تا لەپڕ وەگوێی دڵم کەوت و ئەوجار بۆ هەمیشە حەسامەوەو بەڵێنیم دا کۆڕی ڕەشبەڵەک چۆڵ نەکەم و نەهێڵم دەسرەی سەرچۆپی لە دەستان بکەوێ بەو مەرجەی گۆرانیی ئەو ڕەشبەڵەکە ئەمە بێ:

شیوەنی من شیوەنی ئینسانییە
بانگی ئازادی و گرووی یەکسانییە

شیوەنی من شینی کوردی بێبەشە
ئەو گەلەی حاشا دەکەن لێی و هەشە

مامۆستا هێمن لە کتێبی "پاشەرۆک" دا باسی فەقێ ساڵحی حەریق دەکا و دەفەرموێ:

"مرۆڤ لە سەردەمی لاوەتی و بێ ئەزموونیدا زۆر پابەندی بیروبڕوای خۆیەتی با بیر و بڕواکەشی لەگەڵ ئەقڵ و زانست و فەلسەفە یەک نەگرنەوە" بەڵام من هەر چەند لاوم زۆر لە خۆم و لە نووسینی خۆم ڕازی نیم، ئەگەر ڕێم بکەوێ هەر بۆ ئەو چەند دێڕە دەمەلاسکەی مامۆستا "هەژار" بکەمەوە و دەڵێم:

چاک بێ، یان چرووک بێ.... هەر ئەوەندەم لە دەست هاتووە و هەر کەسیش هەڵەم بۆ ڕاست کاتەوە و پەڵەم بۆ هەڵگرێ و شرەم بۆ پینە بکا، سپاسی دەکەم.

هێمنی شاعیر و هێمنی سیاسی

عەبدوڵڵا حەسەنزادە:
هێمن زۆر شاعیر بوو، بەڵام کەم سیاسی بوو

دیمانە: خالیدی محەمەد زادە*

بیست ساڵ بەسەر کۆچی دوایی مامۆستا هێمنی شاعیردا تێپەڕی. بێگومان لەم یادەدا لە زۆر لایەنەوە یادی ئەم شاعیرە شوێندانەرەی کورد دەکرێتەوە و ئەمنیش بە پێویستم زانی بۆ ڕێزلێنان لە هێمن لە نیزیکەوە مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەنزادە کە قۆناغێکی لە ژیانی تاراوگەنشینی لەگەڵ هێمندا بەسەربردووە بدوێنم. حەسەن زادە لە ساڵانی ئاوارەیی هێمن لە کوردستانی عێراقدا یەکێک لە کەسە نیزیکەکان هەم لەباری ئەدەبی و هەم لەباری سیاسی بە مامۆستا هێمن بووە. ئەو لەم چاوپێکەوتنەدا زۆر شتی باسنەکراوی لەبارەی هێمن هێنایەگۆڕێ کە سەرنجتان بۆ خوێندنەوەی ڕادەکێشم.

❊ دەکرێ بۆمان باس بکەی کە یەکەم جار کەی هێمنتان بینی و لە کوێ و چ ساڵێک بوو؟

– ئەمن سپاسی تۆ دەکەم بۆ پێکهێنانی ئەو دەرفەتە. مامۆستا هێمن وەک شاعیرێکی ناسراو پێش ئەوەی بیبینم لەگەڵی ئاشنا ببووم و شیعرەکانیم خوێندبۆوە و لەبەرم بوون. بەڵام ئەمن یەکەم ساڵی دیتنی مامۆستا هێمنی دەگێڕمەوە بۆ ساڵی ١٣٤٧ی هەتاوی کە هەردووکمان قاچاغ بووین. ئەمن لە ئاخری ساڵی ١٣٤٦دا قاچاغ بووم و ئەویش بەهاری ١٣٤٧ قاچاغ ببوو. بۆ یەکەم جار لە ناوچەی قەڵادزێ یەکترمان بینی. بەڵام من ساڵی ١٣٤٣، یان ١٣٤٤ بوو لە مەجلیسێکی لە مەهاباد بەشداربووم کە ئەویش لەوێ بوو. ئەوکات یەکترمان نەدەناسی. دیارە خۆشحاڵ بووم کە هێمنی شاعیر دەبینم،

* ماڵپەڕی دیمانە/ بەهاری ١٣٨٥.

بەڵام مخاتیبی وی زیاتر کەسانی دیکە بوون. یەکێک لەو کەسانەی کە لە بیرم ماوە مامۆستا شێخ عیزەدین بوو، یەکیان کوڕی ڕەش بوو کە بە سەفەر هاتبۆوە، لە مەجلیسێک بووین. بەڵام ئێمە مخاتیبی یەک نەبووین. من لە ساڵی ١٣٤٧ـەوە ناسیم کە هەردووکمان قاچاغ بووین و مەسائیلی سیاسی و بزووتنەوەمان لەگەڵ یەکتر دەهێنایە گۆڕێ.

*** دواتر کەی هێمنتان بینییەوە؟**

لەدوای ئەوە لەڕاستیدا ئێمە هەموو کاتێک یەکترمان دەدی. بۆ ماوەیەک هەر لە ساڵی ١٣٤٨دا بنکەیەکی بچووکمان هەبوو لە ناوچەی ئاکۆیان لە بناری قەندیل کە ئەو و کاک ئەمیری قازی تێیدا دەژیان. ئەمنیش زۆر جار هاتوچووم دەکرد. ئیدی تەقریبەن بە دوو سێ مانگ جارێک دوو سێ ڕۆژ پێکەوە دەبووین. دواتر کە بەیانی ١١ی ئازار بەسەردا هات، مام هێمن چۆوە مەرکەزی پارتی - دیارە هەموومان لە ناوچەی ژێردەسەڵاتی ناوچەی پێشمەرگە بووین- و لەگەڵ مامۆستا هەژاری ڕەحمەتی ببوون بە هاومەنزڵ لە ئیدارەی ڕادیۆ دەنگی کوردستانی عێراق. زۆر جار هاتوچووم هەبوو لەگەڵیاندا. دواتریش کە کەوتە ساڵەکانی دواتر، واتە ١٩٧٠ بەدوایەوە، ئێمە لە بەغدا بنکەیەکمان هەبوو کە مامۆستا هێمن هەر لەوێ دەژیا. تەقریبەن ڕۆژانە یەکترمان دەدی.

*** باسی مامۆستا هەژارت کرد. دەمەوێ ئەو دەرفەتە بقۆزمەوە و بڵێم هۆی چ بوو کە مامۆستا هەژار دوای کۆماری کوردستان لە ڕیزەکانی حیزبی دێموکراتدا درێژەی بە کاری حیزبی نەدا؟**

مامۆستا هەژار بۆخۆی بیروباوەڕێکی هەبوو؛ پێی وا بوو - کاتی خۆیشی ئەو بیروباوەڕی دەربڕیبوو- نەدەبوو کۆمەڵەی ژ.ک. بگۆڕدرێ بە حیزبی دێموکراتی کوردستان. زیاتر لەگەڵ بیروباوەڕی کۆمەڵەی ژ. ک. بوو کە تەنیا پێی لەسەر ناسیۆنالیزمی کوردی دادەگرت؛ لەگەڵ ئەوەدا بوو، هەرچەند لە دەورانی جمهوریدا شیعرەکانی دیارن کە تەئسیراتی وەزعەکەی زۆر لەسەر بووە. هەژار ئەو کەسە نەبوو کە بڵێی بە سفارش شیعری پێدەگوترێ. کابرایەکی زۆر ئازادە بوو لەو بارەیەوە:

بۆ هەژارپەروەری یا بۆ عەدڵ و داد
بژی ئیستالین و خۆش بێ لینین

یا دەڵێ:

ڕێی نەجاتمانە پەنا بۆ ئیتحادی شورەوی
سورمەیە بۆ چاوی ئێمە خاک و خۆڵی مەسکەوی
ڕەببی ئیستالین بژی بۆ لاگریی مەزلوومەکان
تا زەمانە خول دەدا تا ڕۆژ دەبەخشێ پورتەوی

یانی دەردەکەوێ کە کەوتۆتە ژێر تەئسیرەکەی، بەڵام هەر ئەوکات باوەڕی وا بوو کە دەبوو نەگۆڕدرێ. پاشان لە ساڵی ١٣٤٣دا کە حیزبی دێموکرات کۆنگرەی دووەمی بەست، بەبێ ئەوەی مامۆستا هەژار لەوێ بێ، لە کۆنگرەدا هەڵیانبژاردبوو بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی. دیارە چەند کەسێکیان هەڵبژاردبوو کە لە بنەڕەتدا لەجێی خۆیدا نەبوو. یەکێکیان کە خەبەریان پێدابوو مامۆستا هەژار بوو، گوتبووی «قسەیەکی لابەلایە، من خۆم بە کوردی ئێران نازانم تا خۆم بە ئەندامی حیزبی دێموکرات بزانم.» بۆیە هیچ کاتێک نەبوو بە ئەندامی حیزبی دێموکرات.

❋ مامۆستا، ئەگەر بگەڕێینەوە سەر مامۆستا هێمن، دەبینین چەند ساڵ ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی و دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکرات بووە. چۆن کەسێکی وەک هێمنی شاعیر و ناسک خەیاڵ لە حیزبی دێموکراتدا زۆر زوو ئەو پلە سیاسییانە دەبڕێ؟ ئایا ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ توانایی سیاسیی خۆی، یان کۆمەڵێک هۆکاری دیکە لە گۆڕێدان؟

دیارە ئەندامەتیی حیزبی لەگەڵ هیچ یەک لەو شتانە ناتەبا نییە. بەتایبەتی حیزبێک کە دیموکرات و نەتەوەیی بێ. بۆیە حیزبێک نییە بڵێین چینێکی دیاریکراو دەکاتە ئەندامی خۆی و دەتوانێ لە هەموو چینێکی کۆمەڵایەتی تێیدا بەشدار بن. بۆیە زۆر سروشتییە کەسێکی خوێندەوار و ڕووناکبیر لە هەر پلەیەکدا ببێتە ئەندامی حیزبی و بچێتە پێشێ. مامۆستا هێمن لە ساڵی١٣٤٨ هەتا ١٣٥٨ ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی بوو. یانی بۆ ماوەی ١٠ ساڵ و چەند مانگ ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی بوو. لە ساڵی ١٣٥٠یش تا ١٣٥٢ ئەندامی دەفتەری سیاسی بووە. بەڵام ئەندامەتییەکەی کۆمیتەی ناوەندی درێژتر بوو. پێم وا بێ ئەوە شتێکی زۆر سروشتی بوو. جاری یەکەم کە ئەمن و ئەویش بووینە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی، کۆمیتەیەکمان هەبوو کە لەبەریەک هەڵوەشابوو، دەبوو

تەرمیم بکرێتەوە. ڕەفیقێکمان هەبوو دەیگوت ئێوە بوونە بەرهەڵێخ، (دیوار کە مەترسیی ڕووخانی لێدەکرێ دیوارێکی چووکە بە بەریەوە دروست دەکەن پێی دەڵێن بەرهەڵێخ). لەو کاتەدا دەبوو تەرمیمی تەشکیلاتێک بکەینەوە کە ئێمەیان دانا. لە دوایەش کە بووە ئەندام وەک کەسایەتییەکی ئەدەبیی ناسراو هەڵدەبژێردرا.

*** بەڕێز ، ئەو ساڵانەی هێمن لە دەفتەری سیاسیدا دەبێ ، ئایا جێپەنجەی دیارە بەسەر کۆمەڵێک لە بڕیاراتی سیاسییەوە؟ واتە ڕۆڵی هەبووە لە داڕشتنی بڕیارات و سیاسەتەکاندا؟**

بەبێ شک! وەک ئەندامی کومیتەی ناوەندی لانیکەم دەنگی هەیە. بەڵام من زۆر جار گوتوومە، بەبێ ئەوەی لە کەسایەتیی هێمن کەم بکەمەوە، مامۆستا هێمن لەباری دیدی سیاسییەوە وەک شاعیرییەکەی نەبوو؛ شاعیرێکی زۆر گەورە بوو. یانی بێ موبالەغە دەڵێم، لە دەورانی خۆیدا و لەنێو شاعیرانی کورددا بە یەکەمی دەزانم. من بە شاعیری یەکەمی دەزانم لەنێو شاعیرانی کلاسیکی سەردەمی خۆیدا. دەتوانم بڵێم تەنیا شاعیرێکی ئەو سەردەمەیە کە قەت شیعری نوێی نەگوت. مام هەژار شیعری نوێی هەیە، محاولەی هەیە. بەڵام ئەو قەت شیعری نوێی نەگوت. ئەو شیعری کلاسیک و عەرووزیی هەبوو. بەڵام لەباری سیاسییەوە ئەوەندە پیاوێکی بەتوانا نەبوو. ئەگەر باسی ڕۆڵی کاریگەر بکەین، نا...، نەیبوو. نە لە دەفتەری سیاسی و نە لە کۆمیتەی ناوەندیدا.

*** هێندێک جار دەڵێن هێمن کاتی خۆی لە بەشێک لە شیعرە سیاسییەکانیدا وەک «بژی دێموکرات» و... بێزاریی دەربڕیوە. تۆ پێت وایە ئەم جۆرە شیعرانەی کاتی خۆی لەژێر پاڵەپەستۆی حیزبیدا نووسیون، یان خۆی بەو قەناعەتە گەیشتووە بۆ دانانی ئەم شیعرانە، پاشان بۆ پەشیمان دەبێتەوە لێیان؟ یان بە تەعبیرێکی دیکە تۆ ئەم پەشیمانبوونەوەی کە باسی دەکەن بەڕاست دەزانی؟ هەروەها تۆ بۆخۆت کام یەک لە شیعرەکانی هێمن بە شیعر نازانی؟**

من نازانم ئەو قسەیە هی هێمنە، یان هی هێمن نییە. ئارەزووم ئەوەیە ئەو قسەیە قسەی هێمن هەر نەبێ و شتی وای نەگوتبێ. چونکە وا بیر دەکەمەوە ئەو قسەیە هی خۆی بێ، یان هی کەسانی دیکە بێ، دەیانەوێ وا پیشان بدەن کە هێمن لەژێر تەئسیری (با نەڵێم پاڵەپەستۆ) ڕێبەرایەتیی حیزبی

دێموکراتدا (مەبەستیشیان ڕێبەرایەتیی مەرحەلەی دوایی حیزبی دێموکرات، یان بڵێین لە دەورانی شەهید دوکتۆر قاسملوودا) شیعری نیشتمانی گوتووە. یان شیعری بۆ حیزب گوتووە، یان شیعری سیاسی گوتووە. بەڵام شتەکە ڕاست بە پێچەوانەیە و ئەوە دیوانەکەی لەبەر دەستمدایە. لە تەواوی ئەو دەورانەدا، واتە لە ساڵی ١٣٤٨ەوە کە بۆتە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی تا ساڵی١٣٥٨ کە لە کۆمیتەی ناوەندی چۆتە دەرێ (دیارە هەڵبژێردرا بە ئەندامی ئیفتخاریی کۆمیتەی ناوەندی، دوای ئەوە زیاتر هەر ناو بوو، سەمبولیک بوو) یەک شیعری بۆ حیزب نەگوتووە، یەک شیعر. «بژی دێموکرات»ی ساڵی ١٣٢٤ گوتووە. زۆربەی ئەو شیعرانەی لەو بارەیەوە گوتراون وەک ڕێبەندان و شاعیر، ڕۆژی شادی و دواڕۆژی ڕووناک. زۆربەی ئەو شیعرانەی هی سەردەمی جمهورین. هیوادارم قەت هێمن لە شتی وا پەشیمان نەبووبێتەوە. پاشان ڕاستە هێمن شاعیرێکی ناسکخەیاڵ بوو، شاعیرێکی گەورە بوو، بەڵام هێمن تەنیا لەبەر ئەوە خوشەویست نییە کە باسی خاڵ و پەرچەمی کردووە، عەکسی ئەوەیە. یەکێک لە شانازییەکانی هێمن ئەوەیە کە دەڵێ:

عاشقی چاوی کەژاڵ و گەردنی پڕخاڵ نیم
عاشقی کێو و تەلان و بەندەن و بەردم ئەمن

باشە هەر «بژی دێموکرات»ی لە زەمانی جمهوریدا گوتووە. لەو کاتەدا کە هێزی پێشمەرگە پێکهاتووە، هەر بۆخۆی دەڵێ:

پێکیانهێناوە لەشکرێکی چاک
لە لاوی ئازا و بەکار و چالاک
ئۆمێدم وایە لاوانی خوێنپاک
بە خوێنی خۆیان بپارێزن خاک

یان دەڵێ:

پێشمەرگەی کوردی لە مەیدانی جەنگ
بەرگەی ناگرێ نە شێر، نەپڵەنگ
دوژمنی ئێمە تازە بکا دەنگ
سینگی دەسمن بە گوللەی تفەنگ

ڕەنگە ئەوە یەکەم شیعری شاعیران بێ کە ناوی پێشمەرگەی تێدایە. جا هێمن بۆ لەوەی پەشیمان بێتەوە؟ ئەوە شانازیی هێمنە. لەو دەورانەی کە باسی دەکەم ئەو یەک شیعری گوتووە، ئەویش نەک بۆ حیزب، بەڵکو بۆ شەهیدان. کە شیعری گەرمە شینە. ئەمن تەماشای دیوانەکەیم کرد، نوسرابوو ١٣٤٧، بەڵام وا نییە. ئێمە ساڵی ١٣٤٩ پێکەوە بووین لە بەغدا. دانیشتبووین، پێمگوت ئەرێ بەڕاستی ئەتۆ لۆمەی خۆت ناکەی ئەو هەموو کەسک و سووره لە ساڵی ٤٦-٤٧دا شەهید بوون ئەتۆ متەقت لە دەم نەهات؟! شتێکت نەگوت؟! گوتی وەڵڵا نەهاتووە. پاش چەند ڕۆژێکی هات شیعری «گەرمە شین»ی هێنا:

بۆ شەهیدێکی کە گەوزیوە لەنێو خوێن، دەگریم
بۆ هەواڵێکی کە چوو بێ سەر و بێ شوێن دەگریم

ئەوەی هێنا و گوتی ها! ئەمنیش خوێندمەوە پێم گوت دەستت خۆش بێ، شیعری چاکە، بەڵام ئەوە نابێتە کەفارەتی ئەو گوناهەی کە کردووتە. گەرمەشین لە ژمارە ٣ی کوردستان، تایبەت خاکەلێوەی ١٣٥٠ چاپ کرا. پێم خۆشە ئەوەیش بڵێم، زۆر دواتر هەوڵی دا قەسیدەیەک بڵێ بۆ شەهیدانی ٤٦ و ٤٧. هات گوتی من عادەتم وایە ئەگەر مەتلەعی قەسیدەم زۆر باش بوو دوایە شیعری دیکەم بۆ نایە. یەک شیعرم گوتووە و وەستاوە. گوتم چییە؟ شیعرەکەی خوێندەوە کە ئەمەیە:

زەوی ئێستاش لە ڕووت هەڵدێ بەدەی سووڕ
نەڕووخای ئاسمانی پیری پشت کووڕ

بەڕاستی شیعرێکی زۆر جوانە. هونەرمەند حەسەن دەرزی ئەم شیعرەی کردووە بە گۆرانی کە هێندێ شتی لێ زیاد بووە وەک:

«کە سۆمایی لە چاوان ڕۆ ڕژاوە بەرۆکی پیرە دایکان دادراوە» و.....تاد

جا نازانم ئەوە هی ئەوە یان نا. بەڵام ئەو کاتەیش ئەوەی تەواو نەکرد. دەنا یەک شیعری لەژێر تەئسیری ئەو دەورانەدا نەگوتووە. شیعرە نیشتمانییەکانی پێشتر گوتووە. ئەگەر دواتر گوتبێتی، مەسەلەن شیعرێکی هەیە بە ناوی کاروانی خەبات کە بۆ حیزبی دانەناوە. بۆ تێکۆشەرێکی داناوە. زۆر جوانە. ئەگەر هێمن لەو شیعرانە پەشیمان بێ، هێمن خۆی شانازییەکانی خۆی

سڕیوەتەوە. باوەڕ ناکەم ئەوە قسەی هێمن بێ. هی هەر کەسێکیش بێ لە واقیعدا هەدەفەکەی نەپێکاوە. ئەمن پێم وایە کە ئەم قسەیشی کردبێ کە وەک گوتم ئارەزووم ئەوەیە نەیگوتبێ، بەڵام کە گوتبێتی ڕەنگە پاش ساڵی ١٣٥٨ و ئەوانە لەنێو دەوڵەتی جمهوری ئیسلامی مابێتەوە و ترسی هەبووبێ و لە مەجلیسێک کە ڕەنگە خەڵکی نامەحرەمی لێ بووبێ، بۆ ئەوەی ئەوە بگاتەوە دەستی بەرپرسانی دەسەڵات ڕەنگە گوترابێ. دەنا باوەڕ ناکەم شاعیرێک ئەوە بڵێ. یانی شانازییەکانی خۆی لە خۆی بستێنێتەوە. لەلایەکی دیکەیشەوە قازی محەممەد ئەوە نەبوو پاڵەپەستۆ بۆ خەڵک بێنێ شیعری نیشتمانیی بۆ بڵێن. شاعیر هەبووە شیعری دژی قازی محەمەد گوتووە، بەڵام کەس نەیتوانیوە هەر لە ترسی قازی پێی بڵێ پشتی چاوت برۆیە. کەوابوو قازی (بە پێکەنینەوە) چۆن پاڵەپەستۆ دێنێ؟ لە دەورانی دیکەیش وەک گوتم شیعری نەگوتووە.

*** واتە ئێوەیش دوای قازی محەممەد پاڵەپەستۆیان بۆ هێمن نەهێناوە؟**

نا نا، عەرزم کردی. پێویست ناکا ئیستدلال بکەین کە پاڵەپەستۆمان بۆ هێناوە، یان نا. چونکە لەو سەردەمەدا هەر شیعری وای نەگوتووە تا بڵێین لەژێر پاڵەپەستۆدا بووە.

*** بەڵام دەتوانین بڵێین کە شیعری گەرمە شین لەژێر تەسیری تۆدا گوتراوە؟**

– شیعری گەرمە شین، بەڵێ.

*** ئەی تۆ کام یەک لە شیعرەکانی مامۆستا هێمن بە شیعر نازانی؟**

ئەو پرسیارەت شیعرێکی فارسیم وەبیر دێنێتەوە کە دەڵێ:

در بیان و در فصاحت چون بود یکسان
گرچه گوینده بود چون جاحظ و چون اصمعی
در کلام ایزد بیچون که وحی منزل است
کی بود تبت یدا مانند یا ارض ابلعی

لە هەموو نووسینێکدا یەکێک بەرزترە و یەکێک نزمترە. بەڵام ئەمن پێم وایە هێمن شاعیرێکی گەورەیە. شیعرەکانی هەموو باشن. پاشان ئەمن ئەو حەقە بە خۆم نادەم بڵێم شیعرێکی بە شیعر نازانم. هەرچەند کاتێک پێکەوە بووین زۆر پێکەوە سەمیمی بووین و شتی خۆشمان دەگوت. مەسەلەن شیعرێکی

هەیە کە هەر بە ناوی ماچی خوداییەوەیە کە لە ئاخرەکەیدا دەڵێ: «وەرە ماچم دەیە ماچی خودایی کە بێزارم لە ماچی سینەمایی» کە دانیشتبووین پێم گوت «ئەوە ئێستا خۆت ماوی و زەق و زیندووی، پێم بڵێ ماچی خودایی یانی چی؟ دەزانم ماچی سینەمایی مانای هەیە. چونکە ماچی سینەمایی ئەکتەر وەک ڕۆڵ بازی دەکا لە فیلمەکەدا کە ڕەنگە ماچەکەیشی بەدڵ نەبێ. بەڵام ماچی خودایی یانی چی؟ گوتی وەڵڵاهی ڕاست دەکەی هیچ مانای نییە، تەنیا قافیەم پێ ڕاست کردۆتەوە. گوتم جا ئەوە سبەینێ کە ئەتۆ مردی، کابرایەک دەیخوێنێتەوە ناوێرێ بڵێ هێمن شیعری قۆڕی گوتووە (هەر عەینی ئەو وشەیەم بۆ بەکار برد) غیرەتی ئەوەیشی نییە بڵێ ئەمن تێی ناگەم، هەر دەڵێ بە بە ماچی خودایی! عەزەمەتە!» بەڵام من بە هیچ شیعرێکی ناڵێم شیعر نییە و هەمووی جوانن.

*** مامۆستا، ئەو «سانسۆرە خۆماڵییە» چییە کە هێمن لە چاوپێکەوتنێکدا باسی لێدەکا؟ ئەتۆ پێت وایە ئەو قۆناغە لە حیزبی دێموکراتدا سانسۆر لەسەر شیعرەکانی هێمن هەبوون و بەتایبەتی لە ڕۆژنامەی کوردستان کە بۆخۆیشتان ئەوکات لەگەڵ هێمندا لە دەستەی نووسەرانی ئەم ڕۆژنامەیە بوون؟**

لە ڕۆژنامەی کوردستاندا زۆر شیعری هێمن چاپکراون. یەک شیعری هێمن لە ڕۆژنامەی کوردستان تەنانەت یەک پیتی لێ لانەبراوە و هەر ئەوە هەمووی چاپ بووە کە بۆخۆی داویەتی...، شتی وا نەبووە. بەڵام لە چاپی دیوانەکەیدا واتە تاریک و ڕوون، حیزب نا، بەڵکو ئەمن کە زۆر لێک نیزیک بووین، لەسەر هێندێک شتی ڕای خۆم دەردەبڕی. تەنانەت شیعری لابردووە لەسەر پێشنیاری من. لەوێدا بۆخۆیشی شتی لە شیعرەکانی خۆی لابردووە. ئەو هێندێک شتی دانابوو کە ئەمن پێم وا بوو نابێ چاپ بکرێن. وەک شیعری گەپ و گاڵتە. تەنانەت شیعری وای هەیە کە ئەمن ئێستایش پێم خۆش نییە بێخوێنمەوە و ئەتۆ زەبتی بکەی. ڕەنگە پاشان بۆت بخوێنمەوە. شتی وای گوتووە بۆ گاڵتە کە بە باوەڕی من نەدەبوو بچێتە سەر کاغەز و بمێنێتەوە بۆ یەکجاری. مەسەلەن شیعرێکی دووروودرێژی هەیە بە ناوی ژوانی ئاغا کە وشەی وای تێدابوون ناشیرین بوون. ئەمن پێشنیارم پێکرد لایانبەرێت و لایبردن، بەڵام لە چاپکردنی دیوانەکەیدا بۆخۆیشی شیعری سانسۆر کردووە. مەسەلەن شیعرێکی زۆر جوانی هەیە کە تیترەکەی داناوە بە «تۆم هەر لە بیرە»:

لــه شــایــیـدا لــه وەخـتــی هـەڵـپـەڕیـنـا
لــه خــۆشـیــدا لـــه کــاتـــی پـێـکـەنـیـنـا
لــه کــۆڕی مــاتــەم و گـــریــان و شینا
ئـەمـن ئــەی نیشتمان تــۆم هــەر لــە بیرە

له یەکێکیشیان دا شیعرێکی هەبوو کە دەڵێ:

لــە کـاتـێـکـا کـە گـێـژ و وێــژ و مـەسـتـم
لــە کـاتـێـکـا کـە نـوێــژێ دادەبــەسـتـم
کـە هـەڵـدێـنـم لـە بـۆ نـیـیـەت دوو دەستـم
ئـەمـن ئــەی نیشتمان تــۆم هــەر لــە بیرە

ئەوەی خوارەوەی لابرد. ئەمن گوتم باشە بۆ حەزفی دەکەی؟ وا دابنێ موسڵمانبوون نیشانەی نەزانییە، دەباشە ئەتۆ وا نیشان بدە کە پیاوێکی قابل تکاملی، ئەو کات نەتدەزانی (بە پێکەنینەوە) بەڵام دوایە پێگەیشتووی. لە پاشان هێندێک شتی دیکەی هەبوون لە شیعرەکانیدا کە بۆخۆی دەسکاری دەکردن. مەسەلەن شیعرێکی دووردوردرێژی هەیە بە ناوی یادگاری شیرن. ئەوەی ئێستا چاپ بووە ٣٢ شیعرە، لە حاڵێکدا کە یادگاری شیرن ٩ یا ١١ شیعر بوو. تاک بوو:

چاوەکەم چـاوی ڕەشی تۆ ئافەتی گیانی منە

گیانەکەم برژانگی تیژت (ئەو کات گوتبووی وەک سەنانی دوژمنە، بەڵام دوایە کردبوویە نووکە ڕمبی دوژمنە) بەژنەکەت سێدارەیە کەزیەت تەنافە، زوو بەسا (ئەو کات گوتبووی زولفت تەنافە)بیخە ئەستۆی من کە کوردم کورد بەشی خنکاندنە» (کاتی خۆی دەڵێ بیخە ئەستۆم چون بەشی کوردی هەژار خنکاندنە) کە دەستکاریی کرد. پاشان هاتووە لێی زیاد کردووە بەڵام دەبینین شیعرێکی لە دیوانەکەی چاپ نەکردووە لەبەر کەلیمەیەک. ئەمن ئیجازە بدە هەر ئەو شیعرە بخوێنمەوە. دیارە شیعری دیکەی بۆ داناوە بۆ هاندانی خوێندن، دەڵێ:

دەرکـە بشکێنە، پەچە بدڕێنە، ڕاکە مەدرەسە
چاری دەردی کوردەواری خوێندنە هەر خوێندنە
دایـکـی زانـایـە کـوڕی ئـازا دەنێرێتە خەبات
من گوتم تـۆش تێبگە ناگاتە دەریـایـە زنە

بەڵام ئەوەی کە لەوێ لایبردووە ئەوەیە کە دەڵێ:

خۆ دەپارێزێ هەمیشە کیژی زانا و خوێندەوار
دوور لە ڕووی تۆ هەر کچی نەخوێندەوارە بێ بنە

ئەمەی لە دیوانەکەیدا حەزفی کردووە. بۆخۆیشی لای بردووە. کەس لای نەبردووە. نمونەی دیکە ئەو شیعرەیەتی کە لە بارەی ئاڵای کوردستانەوە نووسیویە. لە باسی ڕەنگەکاندا گوتوویە:

سپیەکەی یەعنی کەسێکە ڕووسپی
هەر کەسێ بمخا بکا فەوری کپی

کەسکەکەی یەعنی بکوژن دوژمنوو
تا کەسک بێ باسک و دەستوو هەموو

ڕۆژەکەی یەعنی لەژێر هەوری سیا
هاتەدەر ڕۆژمان و تاریکی نەما

دوو گوڵی گەنمیش دەڵێ هەر کشتوکاڵ
زۆر بکەن دوژمن لێتان بکا سواڵ

پێو دەڵێ یاران قەڵەم: نووکی قەڵەم
زۆر لە شیر چاکتر دەپارێزێ عەلەم»

کەچی لە تاریک و ڕووندا ئاوای گۆڕیون:

سپیەکەی یانی کەسێکە ڕووسپی
هیچ شتێک نەیکردبێ مات و کپی
سەوزەکەی دێنێتە بەر چاوان وڵات
ئەو دەمەی فەسڵی بەهاری جوانی هات
تیشکی ڕۆژی کورد لەژێر هەوری سیا
هاتەدەر، ئەنگاوتی وا لووتکەی چیا
دوو گوڵی گەنمیش دەڵێ هەر کشتوکاڵ

زۆر بکەن، مشتی بکەن عەمبار و چاڵ
پێت دەڵێ نووکی قەڵەم: نووکی قەڵەم
زۆر لە شیر باشتر دەپارێزی عەلەم

پاشان بۆ ئەوەی بزانی پاڵەپەستۆی لەسەر نەبووە، کافییە بڵێم کە مامۆستا هێمن دواتر شیعرەکانی خۆی چاپ کردوونەتەوە. ئەوانەی کە لە ڕۆژنامەی کوردستاندان یەک شیعریشی نییە کە دەستکاریی کردبێ. حەتتا ئەوانەی کە کاتی خۆی لە تاریک و ڕووندا هێندێ شتی بە هاوفیکریی من (کە ڕای منی زۆر قبووڵ بوو) لایبردوون، دوایە چاپی نەکردوون. وا دیارە پێی باش بوون. کە وا بێ ئەمن گومانم لەو قسەیەش هەیە کە گوتبێتی سانسۆری حیزبی لەسەر بووە. سانسۆری حیزبی قەت لەسەر نەبووە.

*** واتە تۆ ئەمە ڕەد دەکەیتەوە کە سانسۆر لە شیعرەکانیدا کرابێ؟**

بەتەواوی ڕەدی دەکەمەوە، بەتایبەتی سانسۆری حیزبی. ئەمن پێم ناخۆشە ئەوە دەڵێم، بەڵام وەک حەقیقەتێک دەڵێم، بۆ ماوەی چەند ساڵ لانیکەم بۆ ماوەی شەش ساڵ شەو و ڕۆژ پێکەوە بووین، یەک شیعری چاپ نەکردووە تا ئەمن نەمدیبێ، بڵاوی نەکردۆتەوە، چونکە باوەڕی بەوە هەبوو کە ئەمن لانیکەم لە شیعری ئەو حاڵی دەبم. زۆر جار شتی لێ قبووڵ کردووم. ئەو زۆر دەستکاری شیعری دەکرد. بە باوەڕی من یەکەم نوسخەی کە دایدەنا جوانتر بوو لە دواتری کە دەیگۆڕی. دەمگوت یەکەم نوسخەت کە نووسی دەبێ بیدەی بە من جا دوایە ئەگەر دەستکاریت کرد بیکە، جا قسەی لێدەکەین ئەوەی پێشووتر جوانتر بوو، یان ئەمەی دوایی. پێم دەگوت ئەتۆ یەکەم ئیلهامت زۆر جوانترە. لە بیرمە شیعرێکی نووسیبوو، دەڵێ:

ئەگەرچی شەو درەنگە ساقی بۆم تێکە کەمێکی تر
کەوا ئەمشەو سەری هەڵدا لە ناخمدا خەمێکی تر

شیعرێکی نووسیبوو، دەڵێ:

ئەوەندە دەردەدار و لێوبەبار و بێ پەرستارم کە پێم وایە
لەسەر کێکی تەمەن هەڵناکرێ تازە شەمێکی تر

گوتم ئەو گوریسە چییە دروستت کردوە؟ گوتی چۆن؟ گوتم درێژە ئەو میسرەعە. پاشان تەماشای کرد و گوتی وەڵڵاهی وشەکانم هێند پێ جوان بوون هەستم پێنەکرد. بە قسەی کردم لە دەستکاریکردندا. شتی ئاوا هەبوو، بەڵام بڵێین حیزب تەئسیری هەبووە لەسەری، بە هیچ جۆر نە وەکو حیزب و نە بەتایبەتی وەکو ڕێبەرێکی وەک دوکتۆر قاسملوو پاڵەپەستۆی لەسەر بووە. شتی وا هەر نەبووە.

***ئێوە بەهۆی ئەوە لە مامۆستا هێمن زۆر نیزیک بوون چەند تەئسیرت هەبووە لە داڕشتنەوەی بەشێک لە شیعرەکانی، یان هێندێک لە شیعرەکانی بە قەرزداری خۆت دەزانی؟**

نا، ئەمن نامەوێ بڵێم بە قەرزداری خۆمی دەزانم. بەڵام شیعری هەیە بەڕاستی تەئسیری منی تێدا بووە. ئێستا شیعرێکی هەیە کە دوایە دەستکاری کرد و کردیە شیعرێک بۆ لەیلا قاسم. ئەوە لە بنەڕەتدا بۆ لەیلا قاسم نەگوتراوە. دوو ساڵ، یا ساڵێک پێش شەهیدبوونی لەیلا قاسم ئەو شیعرەی نووسیبوو. یاری ئۆلەمپیک بوو لە مۆندیئالی کانادا، ساڵی ١٩٧٢، یان ١٩٧٣ی زایینی بوو. ئێمە زۆرمان چاو لە تەلەڤزیۆن دەکرد. کە چاوم لە یارییەکان دەکرد لە بەغدا، زۆر نارەحەت بووم کە ئێمەی کورد نە تیمی وەرزشیمان هەیە و نە ئاڵامان هەیە. بەهەرحاڵ، خەیاڵ هەڵیگرتم و زۆر ناڕەحەت بووم. ڕۆژێکی دیتم کە سێ قارەمان چوونە سەر سەکۆ و میدالیان وەرگرت. لەخۆڕا ئەو فیکرە لە خەیاڵی دام...، گوتم لە واقیعدا ئەو کەسەیش کە ئیعدام دەکرێ میدالی دەرەجە یەکی خەبات وەردەگرێ. کە چوومە مەقەڕەکەی حیزب لای مامۆستا هێمن گوتم ماموستا هێمن، فیکرێکی باشم بۆ هاتووە... ئەگەر شاعیر بایەم شیعرێکی باشی لی دروست دەبوو. بزانم ئەتو نایکەی بە شیعر؟ گوتی چییە؟ گوتم حاڵ و وەزع ئاوایە. گوتی زۆر سەختە. گوتم باشە ئەوە قسەیە پێم گوتی. پاش دوو سێ ڕۆژان گوتی ها! چوارینەیەکی پێ نیشاندام کە دوایە گۆڕیویەتی، بەڵام ئاوا بوو:

بزەی هاتێ و گوتی جەلادی خوێڕی
بە کەیفی خۆت پەتت باوێژە ئەستۆم
پەتت بۆ من نیشانی ئیفتخارە
کە بوومە قارەمانی میللەتی خۆم

ئەمن گوتم جوانە، بەڵام تێرم ناکا. پاشان ئەمن ئەو فیکرەم کردە وتارێک بە ناوی «میداڵی دەرەجە یەک» و لە بڵاوکراوەی «تێکۆشەر»دا چاپم کرد. بە هەر سوورەت ئیحساسی خۆمم تێدا دەربڕی. پاشان ساڵی ١٩٧٤ کە لەیلا قاسم و ڕەفیقەکانی ئیعدام کران ئەو هات هێندێک شتی دیکەی بۆ دانا کە بە باوەڕی من سەرکەوتوو نەبوو. هەر ئەو ڕباعییە بەتەنیا بوایە باشتر بوو. مەسەلەن لە باری لەیلاوە دەڵێ:

کە تۆ تۆرای لە چاوم وەک خەوی من
لە بسکت ڕەشترە مانگەشەوی من
بڕۆ مەجنوون بە لەیلای خوت مەنازە
کە ناوبانگی پتر دەرکرد ئەوی من

ئەوە بەتایبەتی میسرەعی ئاخری ئەمنیش دەتوانم شیعری وا بڵێم (بە پێکەنینەوە) و ئەوە وەک شیعری هێمن ناچێ. یان یەک دوو جار شیعری وای گوتووە کە تەماشام کردووە تێبینیم لەسەری هەبووە و لەبەرچاوی گرتووە. مەسەلەن شیعرێکی زۆر باشی هەیە بە ناوی شەو و شەیتان، لە یادی شەهیدبوونی پێشەوادا دەڵێ:

دێن و دەچن بە ئەسپایی لە چوارچرا چەند تارمایی
خێوی شەو و خودای شەڕن، بێچووە شەیتانی بەدفەڕن

باسی مەئموورین دەکا جا لە پاشان باسی ئیعدام دەکا دەڵێ:

لە دەووروبەری چوارچرا
هەزاران سەر لە قوڕ نرا

کام نازداری شۆخ و جوانە
دای لە خم لکی کۆڵوانە

شۆڕە لاو هاتە کۆڕی شین
ئەویش سۆرانیی کردووە شین

ئەمن گوتم مامۆستا، ئەوە زۆری نائومێدی تێدایە. ڕاستە مردنی پێشەوا ناخۆشە، بەڵام ئەی ئەو خەڵکە هەر قوڕی بەسەردا کرد؟ هیچی نەکرد؟ تۆزێک بیری کردەوە و ڕۆیشت. دوو سەعاتی نەخایاند هاتەوە شیعرێکی نووسیبوو کە ئەو شیعرەی کڕییەوە کە دەڵێ:

پـــیـره پـیــاو بــانــگ دەکــــا: ڕۆڵــــە!
لـــە بــیــر نـــەکـــەن تــۆڵـــە تـۆڵــە

یانی هونەرەکە هی ئەوە، بەڵام تێبینیم لەسەری هەبووە. حەتمەن پیشانت دەدەم بۆخۆی کە تاریک و ڕوونی چاپ کرد. جا تاریک و ڕوون بەشی زۆری کارەکانی ئەمن کردمن و سەرپەرستیی چاپەکەی بە من بوو تا مەرحەلەی ئاخری کتێبەکە وا بوو. ساڵی ١٩٧٤ ئەمن مەئموورییەتم پێدرا لە بەغدا بێمەوە کوردستان لەنێو دۆستان لە کوردستان بم. دواتر کە چاپبوونەکەی تەواو ببوو، نوسخەیەکی بۆم نارد بە یادگاری کە لەسەر کتێبەکە نووسیبووی: «ئیعتراف دەکەم تەئسیری تۆ لەسەر شیعرەکانم زۆرە. لە حاڵێکدا شانازی بە برایەتی و هاوسەنگەریت دەکەم ئەو دیوانەت پێشکەش دەکەم.» ئەمە دیوانەکەیە ماوە بە خەتی خۆی. بەڵام لە واقیعدا فەزل هەر هی خۆیەتی، چونکە ئەوپەڕەکەی ئەوە بووە ئەمن تێبینیم هەبووە لەسەری. تەنانەت جارێکیش بە بەدفەڕی شیعرێکم لێ خراپ کرد. گوتی ئەوە شیعری تۆ نییە. تۆ شیعری وا خراپ ناڵێی. گوتم شیعرەکە خراپ نییە و زۆربەی وشەکان هی خۆتن و من فەقەت وشەیەکم لە جێگای وشەیەک داناوە.

*** باشە لەو قۆناغەی کە پێکەوە بوون، ئەو جگە لە تۆ شیعری پێش بڵاوبوونەوەی پیشان کەسانی دیکە دەدا؟**

شتی وای هەبووە. جارێک لە شیعرێکیدا کەریمی حیسامییش ئەوەی کردبوو. شیعرێکی هەیە بە ناوی ئێوارەی پاییز، کە ساڵی ١٩٧٤ دایینابوو. ئەمن لە کوردستان بووم، ئەوان لە بەغدا بوون. شیعرەکە وەسفێکی زۆر جوانی کردبوو. لێرەدا ڕەنگە مەجال نەبێ هەمووی بخوێنمەوە ئەگینا بەشی هەرە زۆریم هەر لەبەرە. بەڵام لە ئاخرەکەیدا وای کردووە کە ئیدی دەست لە کراس دێنێتە دەر. کەریم حیسامی کە دەیبینی دەڵێ بابە تۆ ئەوە بڵاو بکەیتەوە هەر ئابڕووت دەچێ. ئەو هەموو نائومێدییە چییە؟ کە ئەوەی پێ دەڵێ یەک شیعری

دیکە ئێستا بووە بە شیعری ئاخری، دادەنی کە دەڵێ:

گوتم کە وا بێ ئاشنا، بەشی ئێمە لە ناوچوونە
گوتی نا نا دوور بنوارە، دوور بنوارە ئاسۆ ڕوونە

یانی ئەو تێبینییەی کەریم حیسامی ئەو شیعرە جوانەی ڕزگار کرد. دەنا شیعرەکە لەگەڵ ئەوەی لەباری ئەدەبییەوە زۆر جوان دارێژراوە نائۆمێدیی لێ دەبارێ. بەڵام بەو دوو دێڕە نەجاتی بوو.

*** بووە مامۆستا هێمن بە قسەی تۆ نەکا؟**

(بە پێکەنینەوە) حەتمەن هەبووە! ئەوە نییە پێم گوت ئەو شیعرە دابنێ، داینەنا.

*** باشە ئەو تەئسیرەی کە کاتی خۆی شۆڕشی مەلا مستەفا بارزانی لەسەر هەژار هەیبوو، وا دیارە بەو شێوەیە ئەو تەئسیرەی لەسەر هێمن نەبووە. ئایا بەڕاستی ئەم شۆڕشە تەئسیری لەسەر هێمن نەبووە، یان نا. هێمن شیعری بۆ شۆڕشی بارزانی هەبووە، بەڵام بڵاونەکراوەتەوە؟**

ئەوەیش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو خۆسانسۆرییەی کە هێمن کردوویەتی. بە هەر دەلیلێک بێ، هێمن کەوتە خۆسانسۆری، ئەگینا شیعری بۆ ئەو کات هەبوو. تەنانەت شیعری بۆ مەلا مستەفایش هەبوو. بۆ نموونە ئەمن چەند بەیتێک لە شیعرێکی بۆت بخوێنمەوە کە ساڵی ۱۹۷۰ لە ڕێککەوتننامەی ۱۱ی ئازاردا بڵاوکرایەوە. جێژنێکیان گرت لە چۆمان ناویان لێنا جێژنی ئادار و نەورۆز. چووبوونە لای مامۆستا هەژار کە شیعریان بۆ بنووسێ؛ گوتبووی ئەمن بە سفارش شیعر ناڵێم و بۆم نەهاتووە و نایڵێم. چووبوونە لای مامۆستا هێمن. شیعرێکی جوانی نووسیبوو. کە بەم شێوەیە دەست پێدەکا:

لەو دەمەی ڕا کە کاوە کوتکی وەشاند
مێشکی زوحاکی کوردکوژی پرژاند

گەلی چەوساوە هات و لێی هاڵا
چەرمی بەروانکەکەی کرا بە ئاڵا

شۆڕشی پاکی پیری ئاسنگەر
ڕاوی نا لەم وڵاتە داگیرکەر

ئەم شیعرە درێژە. لە پاشان دەڵێ:

بــە دەهـــۆی دوژمـــنـــان گـەلـێک ســاڵ بــوو
جـێـژنـی نـــەورۆز لــە کــوردەکـــان تــاڵ بـوو

نـــەتـــەوی خـــاکـــی گـــرت و مـڵـکـی بـڕی
هـــەر کـەســێ هـــات بـەشـێـکـی لــێ پـچـڕی

ئەوجار دەڵێ:

ڕاپـــــــەڕی کـــاوەیـــێـــکـــی ئـــازاتـــر
کـــەوتـــە دووی کـــۆمـــەڵـــێـکـی وریـــاتـــر

مـــەزنـــی ئـــەو کـــــوردە کـــاکـــە بـــارزانـــی
کـــاتـــێ حـــاڵـــی بـــە نـــالـــەبـــار زانـــی

ڕابـــــوو، ڕاســـــا، پـــســانـــدی زنـجـیـری
گــرتــی ڕێـــی ڕاســـتـــی بـــاب و بـــاپـیـری

کـــوڕە پـێـشـمـەرگـە پـشـتـی دا پـشـت یـەک
کـەوتـە شـوێـنـی ئـەو و دەســی دایــە چـەک

لـــەو چـیـا و بـەنـدەنـانـە سـەنـگـەری گـرت
لـــەو هـــەمـــوو مـلـهـوڕانـە کـێ بـــەری گـرت

ئـــەو هـــەلـــۆ دوژمـــنـــی قـــەل و داڵ بـــوو
ڕووی لـــە هـــەر ســەنگەرێک دەکــرد زاڵ بوو

ئەمە زۆر شیعرێکی جوانە. ئاخرەکەی بە سێ شیعر تەواو دەبێ کە ئێستا لە بەرنامەی «شەهیدان» لە ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران دەخوێندرێتەوە کە دەڵێ:

ئـەی شەهـیـد ئـــەی نـمـوونـــەی ئـازایـیـی
نــــەڕژا خـــوێـنـــی تـــۆ بـــەخـــۆڕایـــی
ئــەو لــەشـانــەی بــە گـولـلــە دابــێــژران
لــە دڵـــیَ گــەرمــی مـیـلـلــەتـا نــێــژران
خــوێـنــە داشــتــوویــە داری ئـــازادی
هـــات بــە دووی شـیـنـی ئـێــوەدا شـــادی

ئێستا کردوویەتی بە:
دێ بــە دووی شـیـنـی ئـێـوەدا شـادی

بەڵام ئەو وەختە «هات»بوو، چونکە ئەمن شاهیدی لەحزەی لەدایکبوونی ئەو شیعرە بووم.

*** جگە لەوە شیعری دیکەیشی بۆ بارزانی گوتووە؟**

بەڵێ. کاتی خۆی عەکسێکی بارزانی لە ئێران دەستکەوتووە کە نازانم چ ساڵێک بووە، ئاوا دەڵێ:
وێنەت گەیشتە دەستم و ڕوون بۆوە چاوی من

یان لە شیعرێکیدا دەڵێ:
هەرچەندە دیوتە ڕۆژی ڕەش و دوژمنی قەوی
ئـاڵای خەباتی میللەتی کـوردت نەکرد نەوی

بەڵام دوایە بە هەر دەلیل بوو ڕای گۆڕدرا. بۆیە ئەو شیعرانەی لە مێژووی خۆی سڕینەوە. کارم نییە و بەرپرسیارییەکەی لەسەر خۆیەتی. ئەگەر لە بەغدا لە تاریک و ڕووندا نەیتوانی چاپیان بکا، باشە خۆ لە ئێران دەیتوانی چاپی بکا؟ کە لە ئێرانیش هێندێک لە بەرهەمەکانی چاپ کرانەوەم جارێکی دیکە ئەوانەی نەهێنان.

*** بۆ نەیهێنان؟**

ئەگەر زیندوو بووەوە لە خۆی بپرسە. ئەمن بۆ وەکیلیی ئەو بکەم؟

*** دەکرێ بڵێی مامۆستا هێمن چەند ساڵ ئەندامی دەستەی نووسەرانی «کوردستان» بوو و چ ڕۆڵێکی هەبووە؟**

لەڕاستیدا لە دەستەی نووسەران لە ساڵی ١٣٤٩ەوە کە دەورەی ئێستای «کوردستان»مان دەستپێکردەوە کە ئێستایش بەردەوامە، لەو کاتەوە ئەندامی دەستەی نووسەران بوو تا لێک جیابوونەوە لە ١٣٥٨دا. بەڵام وەک بەرپرسیارەتی، ئەو بەرپرسی بەشی ئەدەبیی ڕۆژنامە بوو. هەرچەند ئەمن پێم ناخۆشە ئەوە بڵێم، بەڵام وەک حەقیقەتێک ئەوە بڵێم باشە کە لە واقیعدا کارەکەی بە من سپاردبوو. بۆیە کارەکان هەر ئەمن دەمکردن. تەنانەت ساڵی ١٩٧٤ کە لێک بڵاو بووین، پێش دەستپێکردنەوەی شەڕ، بڕیارماندا کۆمیتەی ناوەندی لێک بڵاو بێ. دوو کەس لەنێو وڵات بە نهێنی دەژیان. چەند کەسمان لە بەغدا مانەوە. دوو سێ کەسمان چوونە ناوچەی ژێردەسەڵاتی پێشمەرگە. دوو سێ کەسمان چوونە سلێمانی. دوو سێ کەسیشمان وەک کاک دوکتۆر چوونە دەرێ. لەوێدا کە باسی ڕۆژنامە کرا، دوکتۆر قاسملوو فەرمووی «هەوڵ بدەن ڕۆژنامەکە هەر دەربچێ. ئەمن کە ئێستا لێرە نابم با کاک کەریمی حیسامی بەرپرسی بەشی سیاسیی ڕۆژنامە بێ و مامۆستا هێمنیش با بەرپرسی بەشی ئەدەبی بێ.» مامۆستا هێمنیش گوتی «باشە بۆ من هەتا ئێستایش مەسئول نەبووم؟» دوکتۆر گوتی «با بەرپرس بووی بەڵام با لە بیرمان نەچێ هەتا ئێستا مامۆستا لێرە بوو، بەڵام ئێستا ئەو لێرە نابێ.» ئەو باوەڕی بە من هەبوو کە کارەکان بکەم. سەرپەرستیی تەسحیح و چاپی ڕۆژنامەیش جگە لە ژمارەی یەکەمی کە ئەگەر چاوی لێ بکەی زۆر شپرزەیە و پڕە لە غەڵەت، هەر هەمووی ئەمن دەمکرد. بەڵام وەک ئەندامی دەستەی نووسەران هەر مایەوە تا ئەو جیابوونەوەی کە ڕوویدا.

*** قەت هەبووە مامۆستا هێمن وتاری سیاسی بنووسێ؟**

دیارە هەبوو شتی ئەدەبی بنووسێ. بەڵام ڕۆژنامەکە حیزبی بوو دەبوایە شتی سیاسی بنووسێ. بەڵام وەک وتاری تەفسیری و تەحلیلی، نا نەیبووە. زیاتر کارەکانی توانای ئەدەبییان تێدا بوو تا تەحلیلی و سیاسی.

*** «تاریک و ڕوون»ی هێمن و بەشێک لە کتێبەکانی ئەو سەردەمەی حیزبی دێموکرات لەلایەن «بنکەی پێشەوا»وە بڵاوکراونەتەوە. دەکرێ باسی ئەم بنکەیەمان بۆ بکەی؟ ئایا شتی وا لە بنەڕەتدا هەبووە؟**

«بنکەی پێشەوا» وەک بڵێین چاپخانەی هەبێ و شتی وا، نا. بەڵام بنکەی پێشەوا بڕیارێک بوو کە حیزبی دێموکرات دابووی کە کۆمەک بکا بە بڵاوبوونەوەی بەرهەمی ئەدەبیی کوردی و ئەو بەرهەمانەی کە بە زمانی کوردی دەنووسرێن. ناوی بنکەی پێشەوای لێنرابوو. خۆ بنکە مەرج نییە خەڵک کۆبێتەوە و دەزگای هەبێ و شتی وا. حیزب هەزینەکەی دەدا. کتێبەکەی دوکتۆر قاسملوو بنکەی پێشەوا چاپی کرد. تاریک و ڕوون، «کاروانێک لە شەهیدانی کوردستانی ئێران» لە نووسینی کەریمی حیسامی هەر بنکەی پێشەوا چاپی کرد. کتێبی پێکەنینی گەدا و یەک دوو کتێبی دیکەی لێ چاپ کران. ئەمن لە بیرمە کاک محەمەدی مەلا کەریم شتێکی نووسیبوو. دەڵێ حیزبی دێموکرات تەنیا حیزبی سیاسییە کە خزمەتی بە زمانی کوردی کردووە هەر بۆ خزمەت بە زمانی کوردی. ئەوانی دیکە بە زمانی کوردی خزمەتیان بە سیاسەتەکانیان کردووە. مەسەلەن تاریک و ڕوون، یان پێکەنینی گەدا بۆ ئەوە بوو کە بڵاوی بکەینەوە. خەرجەکەی لەسەر حیزب بوو.

*** چاپخانەکەی لە بەغدا بوو؟**

بەڵێ لە بەغدا بوو. دیارە لە بەغدا بوون تاوان نییە. ئەمن پێم خۆشە لەو دەرفەتە کەڵک وەرگرم. دوو سێ جار باسم کردووە، بەڵام ئێستا ئەم قسانە بڵاودەبنەوە، بۆیە پێم خۆشە بڵێم کتێبی دوکتۆر قاسملوومان چاپ کردبوو؛ ئەمن هەم سەرپەرستی چاپەکەی بووم و هەم وەرگێڕی ئەم کتێبە بووم، بۆیە بڵاوکردنەوەکەیشی کەوتە سەرشانی من بەهۆی ئەوەی پتر شارەزای کوردستان بووم. جارێکیان هاتبوومە سلێمانی بەسەر کتێبخانەکاندا دەگەڕام کە داخوا چەندەیان فرۆشراون بۆ ئەوەی پارەکەیان لێ وەرگرم. چوومە کتێبخانەیەک بۆوەی حیسابی لەگەڵدا بکەم. کوڕێکی لێ بوو کە دەرکەوت خوێندکاری زانستگەیە. لێی پرسیم ئەو کتێبە هی تۆیە؟ گوتم بەڵێ. گوتی لە کوێ چاپ کراوە؟ ئەمنیش زانیم مەبەستی شتێکی دیکەیە، گوتم ئەوە کۆشکی کۆماری لە بەغدا چاپخانەیەکی لێیە، لەوێ چاپ کراوە. گوتی بۆ قەڵس دەبێ؟ گوتم بۆ قەڵس دەبم؟ ئەتۆ پرسیارت کرد، ئەمنیش وەڵامم دایەوە. گوتی نا قەڵسیی پێوە دیارە! گوتم ئاخر بۆیە قسەکەی من قەڵسیی پێوە دیارە، چونکە قسەکەی تۆ پلاری پێوە دیارە! باشە ئەتۆ خوێندەواری و لاوی و ڕووناکبیری، گرنگ بۆ کتێبێک ئەوەیە چی تێدایە نەک ئەوەی لە کوێ چاپ کراوە.

*** کاتی خۆی شیعرەکانی هێمن لە ڕۆژنامەی کوردستان بەبێ ناو و ئیمزای هێمن بڵاودەکرانەوە و ناوی ئەم شاعیرەیان لەسەر نەبوون. هۆکارەکەی لە چیدایە؟**

بەڵێ ئەوە وایە. ئەوە لەبەر ئەوە نەبووە ئێمە هێمن زدایی بکەین. بەڵام ئەو بۆخۆی لە یەک دوو شیعر نەبێ وەک یادگاری شیرن، کە دەڵێ:

گوارەکەی زێڕت بە کار نایە لە گوێ بگرە قسەم
لایقی گوێی تۆ عەزیزم شیعری سادەی هێمنە

ئیدی ناوی دانەناوە وەک شاعیرانی پێش خۆی. وەک نالی کە لە هەموو شیعرەکانیدا ناوی نالی هەیە، یان حافز هەموو قەسیدەکانی ناوی حافزیان تێدایە. ئەو عادەتی وا نەبوو. ئەو بە کەمی ناوی خۆی هێناوە.

*** مەبەستمە بڵێم کە شیعرەکانی بەبێ ئیمزای هێمن بڵاوکراونەتەوە؟**

ئەگەر چاو لە ڕۆژنامەی کوردستان بکەی، لەو دەورەیەدا هیچ وتارێک بە ناوی نووسەرەکەی نەبووە. ئەویش وەک ئەوان وابوو. یەک دوو شیعرێک چاپکران هەر لەو دەورەیەدا لە یەک دوو شاعیرێکی دیکە، پێم وایە ناویان بە جۆرێک نووسراوە. دەنا شیعرەکانی هێمن وەک لە شیعرەکەیدا نەبوو لەسەریشی نەدەنووسرا.

*** تۆ پێت وایە ڕێنووس و ڕێزمانی ڕۆژنامەی کوردستان تا چەند خۆی بە قەرزداری هێمن دەزانێ؟**

پێم وا نییە ڕێزمانەکە تەنیا لەژێر تەئسیری مامۆستا هێمندا بێ. کەسی دیکەیش هەبوون. دوکتۆر قاسملوو هەبوو، ئەمن هەبووم. ڕەنگە ئەو ڕێنووسە بە ئیلهام لە کوردستانی عێراقیش بێ. چاک و خراپەکەی هەمووومان لێی بەرپرسین. نە شانازییەکانی نە عەیبەکانی تەنیا بۆ هێمن ناگەڕێتەوە. بەڵام دیارە لەو بارەیەوە ڕەنگە هێمن و دواتر ئەمنیش تەئسیرم هەبێ لەسەری.

*** هێمن بۆ ماوەی چەندساڵێک ئەندامی کۆڕی زانیای بووە. دەکرێ بڵێین کە چۆن وەرگیراوە؟**

لە ساڵی دوای دامەزرانییەوە مامۆستا هێمن ئەندامی کۆڕی زانیاری بوو. بەڵام ئیدی بە گەڕانەوەی بۆ ئێران و پاش نوشووستی شۆڕش لە ساڵی ١٩٧٥دا کۆڕی زانیاری بەرەو کزی چوو. دەوڵەتی عێراق کە لەژێر بارودۆخێکدا ڕازی

ببوو به دروستکردنی، پاشان پشتی تێکرد. بەڵام هێمن ئیستعیفای هەر نەدا تا چووە ئێران. دیارە زیاتر لەو کۆمیسیۆنانەدا کاری دەکرد، کە بە زمان ڕادەگەیشتن. مەسەلەن دەچوون موستەلەحاتیان دادەنا لە بەرانبەر عەرەبیدا.

*** جگە لە مامۆستا هێمن کەسی تر لە کوردەکانی ئێران لەم کۆڕەدا بەشدار بوون؟**

ماموستا هەژار کە زۆر کارا بوو و دوکتۆر قاسملوو ئەندام بوو. مەرحوومی زەبیحی زۆری هاوکاری دەکرد، بەڵام دڵنیا نیم لەوەی ئەندام بوو، یان نا! زەبیحی لە زمانی کوردی زۆر شارەزا بوو. کاک حەسەنی قزلجی ئەندام بوو.

*** مامۆستا، ئەگەر بێینە سەر بەشی سیاسیی دانیشتنەکەمان دەتوانم بڵێم ئێوە لە کتێبی «هێمن» لە نووسینی عوسمان دەشتیدا دەنووسن: «هێمن کە لەباری ئەدەبی و شیعرییەوە زۆر بەتوانا بوو بە هەمان ڕادەیش لەباری سیاسییەوە کەمتوانا بوو. پرسیار ئەمەیە کەسێکی «بێ توانای سیاسی» ئەوتۆ چۆن بوو بە ئەندامی ڕێبەریی حیزبی دێموکرات؟ ئەویش بۆ ماوەی چەندین ساڵ هەڵبژێردرایەوە.**

ئەمن بە جۆرێک لە جێگایەکی دیکە باسی ئەوەم کرد. یەکەم، هێمن ئەو پیاوە بێ توانایە نەبوو کە بڵێم بێ تواناترین ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی بێ. دووەم، هەر کەس لەو شتانە هەڵدەبژێرێ کە لە بەردەستیدا هەن. ئێمە مەجموعەیەک بووین کە لە نێویان کەسانی وامان هەبوون کە لە باری سیاسی و ئاگایی و زانیارییەوە لە مامۆستا هێمن خوارتر بوون. ڕەنگە من یەکێک لەوانە بووبم. مەسەلەکە ئەوە نییە. بەڵام ئەوەی پێوەندیدارە بە شەخسی مامۆستا هێمن، پێش ئەوەی لەبەر توانا سیاسییەکەی بێ، لەبەر ئەو ناوبانگە ئەدەبییەی بوو کە هەیبوو. حەتتا لەگەڵ دوکتۆر قاسملوو چەند جار باسم کردووە کە بابە لێیگەڕێن، ئەو پیاوە با کاری خۆی بکا. ئەوە بۆ سیاسەت دروست نەبووە. جا بەڕاستی ئەو پیاوە بۆ شیعر دروست ببوو. هەر چەند پیاوێکی بەفەرهەنگ و بەموتالەعە و خوێندوار بوو، بەڵام ئەو بۆ سیاسەت دروست نەببوو. دەیفەرموو ناوی هێمن لە لیستی کۆمیتەی ناوەندی هێزێکە. بۆیە زیاتر لەو بارەیەوە بوو. بەڵام وا نییە کە بڵێی بەقەد شاعیرییەکەی بێ. ڕەنگە ئەو بەراوردکردنەی من لەبەر ئەوە بێ کە هێمن زۆر شاعیر بوو، بەڵام کەم سیاسی بوو. هەرچەند ئەو لە هێندێک کەسی نێو کۆمیتەی ناوەندی بەتواناتر

بوو. بەڵام ئەو بەراوردکردنە کەسێک بیڵێ کە چەندە شاعیر بوو ئەوەندەیش سیاسی بوو ئەوە بەراوردکردنێکی غەڵەتە.

*** باشە تۆ پێت وا نییە کاتی خۆی کە هێمن هەڵبژێردرایەوە بۆ کومیتەی ناوەندیی حیزب، ویستوویانە زیاتر وەک کەسێکی ناسراو و یادگاری کۆمار بیقۆزنەوە و سوودی لێ وەربگرن؟**

عەرزم کردی، ئەو کەسایەتییەکی ناسراوی ئەدەبی بوو کە گرینگ و دیار بوو ئەگەر لە حیزبدا بێ، حەتمەن دوکتۆر قاسملوویش باوەڕی وا بووە.

*** باشە مامۆستا هێمن ئەگەر تێکەڵ بە «تاقمی حەوت کەسی» نەبایە و لە حیزب جیا نەبووایەتەوە، تۆ ئەم قسەیەت هەر دەکرد؟**

ئەگەر بۆنەیەک ڕێککەوتبایە، ئەمن ئەو قسەیەم هەر دەکرد. چونکە بە حزووری خۆیشی ئەو قسەیەم کردووە. هەر بە خۆیم گوتووە. وەنەبێ من غەیبەتی هێمن بکەم، یان لە کەسایەتیی هێمن کەم بکەمەوە. بە باوەڕی من ئەوە لە کەسایەتیی هێمن کەم ناکاتەوە. مەسەلەن ئەمن پێت دەڵێم دوکتۆر قاسملوو لە باری سیاسییەوە چەند لە سەرێ بوو، ڕاست بەقەد ئەوە لەباری شیعرییەوە لە خوارێ بوو. بەڵام ئایا دوکتۆر قاسملوو لێی کەم بۆوە ئەمن وام گوت؟ هێمن سیاسییەکی سەرکەوتوو نەبوو و قاسملوویش هەر شاعیر نەبوو. تواناکان بەش کراون. بۆ وای لێ بکەم، ئەگەر گوتم هێمن سیاسییەکەی گەورە نەبوو ئیدی لێی کەم بۆتەوە؟ دوکتۆر قاسملوو مامۆستام بوو، ڕێبەرم بوو، ئۆلگووم بوو، هەموو شتێکی من بوو، بەڵام پێت دەڵێم شاعیر نەبوو.

*** مامۆستا، بە سەرنجدان بەوە کە تۆ زۆر لە هێمن نیزیک بووی، کە دیوانەکەی چاپ دەکرێ پێشەکییەکەی لەلایەن دوکتۆر قاسملووە دەنووسرێ. بۆچی تۆ ئەم پێشەکییەت نەتنووسی و ئەم پێشەکییە چۆن نووسرا؟**

دیارە دوکتۆر قاسملوو بە شێوەی گشتی لە ئەدەبیاتدا خاوەن ڕا بوو. پاشان مەوقیعییەتی دوکتۆر قاسملوو مەوقیعییەتێکی دیکە بوو. شانازییەکی گەورە بوو کە قاسملوو پێشەکی بۆ شیعری هێمن بنووسێ. بەڵام ئەمن بە هیچ جۆر لەو مەوقیعییەتەدا نەبووم کە کتێبی مامۆستا هێمن بە پێشەکی من وەبرەو بکەوێ. بەتایبەتی ئەو کاتە ئەمن لە مەجالی کاری ئەدەبیدا زۆر کەم ناسرابووم. دوکتۆر قاسملوو هەم لەباری ئەدەبییەوە لە من باڵاتر بوو هەم لە باری سیاسییەوە.

*** ئەگەر هێمن ئەندامی حیزبی دێموکرات نەبوایە دوکتۆر قاسملوو پێشەکی بۆ دیوانەکەی دەنووسی و بە شاعیری گەلی دەناساند؟**

حەتمەن. ئەگەر ئاوا لێک نیزیک بوایەن حەتمەن بۆی دەنووسی. ئەوەی کە دوکتۆر قاسملوو پێشەکی بۆ دیوانەکەی هێمن نووسیوە لەبەر ئەوە نییە کە هێمن ئەندامی حیزب بووە، لەبەر ئەوە بووە کە هێمن شاعیرە. دکتۆر قاسملوو وتاری لەبارەی گۆران هەیە کە زۆر بەهێزترە لەو پێشەکییەی کە بۆ دیوانی هێمن نووسیویەتی. خۆ گۆران ئەندامی حیزبی ئێمەیش نەبوو. بەڵام لەبەر ئەوەی شاعیرێکی گەورەی کوردە شتی لەبارەوە نووسیوە.

*** مامۆستا، ڕەنگە ئەم پرسیارە ئێستایش لەنێو خەڵکدا هەبێ کە چۆن بوو کەسێک کە بە شاعیری گەل دەناسرێ، دوایە دەخرێتە ڕیزی خیانەتکارانەوە؟**

ئەوە مەسەلەیەکە زۆر جار ڕەنگە بێتە گۆڕێ بەڵام تەزمین بۆ هیچ کەس نییە. نە بۆ ئەوەی تا سەر چاک بێ، نە بۆ ئەوەی تا سەر خراپ بێ. بۆیە تەزمین بۆ کەس نییە کە لە ژیاندا هەڵە نەکا. ئینسان بەهەڵەدادەچێ. لە واقیعدا تەنیا دوای مردنی ئینسانێکە کە دەتوانی حوکمی نیهایی بدەی لەسەر ئەوەی کە ئەو کابرایە تاسەر لەسەر بیروباوەڕی خۆی ماوە. ئینسان دەتوانێ بگۆڕدرێ. ئەوەی کە هێمن لە ڕیزی ئەوانەدا حیساب کرا لەلایەن حیزبی دێموکراتەوە شتێکی سەیر نەبوو. ڕاستە قبوولکردنی ئەوە لەلایەن خەڵکەوە بۆ مامۆستا هێمن و بۆ ئەوانی تر وەک یەک نەبوو. لەڕاستیدا ئەوە هەڵسەنگاندنێکی عاتیفی بوو. حەوت کەس کارێکیان کردووە. حوکمێکیان لەسەر دەدرێ. باشە بۆچی بۆ شەشیان دروستە و یەکیان غەڵەتە؟ بۆ کاری شەشیان حەرامە و هی یەکیان حەڵاڵە؟ یان بە پێچەوانەوە. شتی وا نییە. هێمن شاعیر بوو، خۆشەویست بوو لەنێو خەڵکدا لەبەر شیعرەکانی. یان خەڵک لە دوورەوە شیعرەکانی هێمنیان خۆشدەویست و ئاگاداری قەزیەکە نەبوون. دەنا چەند جارێک لەگەڵ ئەدیبان ڕێدەکەوت کە قسەم بۆیان دەکرد قسەیان پێ نەدەما. ئەتۆ نابێ کار بە شەخس هەڵسەنگێنی بەڵکو دەبێ شەخس بەکار هەڵسەنگێنی. مەسەلەن ئەگەر پیاوێکی موسڵمان چووە مەیخانە، مەیخانە نابێتە پەرستگە، موسڵمانەکە گوناهبار دەبێ. یانی لەو بارەیەوە هەڵەیەک کرا. مامۆستا هێمن بۆخۆی گوتوویەتی«فلان کەس... هێندەی ویسکی دامێ نەمزانی چیم ئیمزا کرد».

*** کێ ویسکی پێدا؟**

جا بۆ بیلێین؟!

پاش زیاتر لە دوو دەیە لەو کارە پێت وایە ئەو حوکمەی سەر هێمن ڕاست بوو؟

– دوای چل ساڵیش پێم وایە هیمن نەدەبوا ئەو کارەی بکردایە. هەر حەیف بوو نوختەیەکی وا کەوتە ژیانی هێمنەوە. نەک لەبەر حیزب، یان میللەت، هەر لەبەر خودی هێمن حەیف بوو. هێمن ئەگەر تەماشا بکەی هەر ئەو کاتی کە لەنێویان دایە، زەمی ئەو ڕێژیمە دەکا:

سەقزوسەردەشتوسابلاغوسنەی کرد غەرقی خوێن

سێی تری ویستن گوتی: بۆ سفرە حەوسینم دەوێ

لە بارەی خومەینییەوە دەڵێ:

بۆ فریشتەی داد بە سینەی پڕ لە کینە و داخەوە

هاتە کوردستان وتی ڕەجمی شەیاتینم دەوێ

ئەو هەر ئیمانی پێی نەبوو. جا حەیف بوو ئەو حیزبەکەی خۆی و بزووتنەوەی خۆی مەحکووم بکا. بەتایبەتی هێمن زۆر باش دەیزانی کە پێوەندیی ئێمە لەگەڵ دەوڵەتی عێراق چەندە پێوەندییەکی سەربەرزانەیە. ئێستا ئیدی تەواوی دنیایش ئیعترافی پێدەکا. بەڵام شتێک نووسرا هەرچەند ئەوان بەداخەوە هیچ کامیان نەیاننووسی. حیزبی توودە بۆیانی نووسی و ئەوانیش ئیمزایان کرد. قەت پێم خۆش نەبوو لە ژیانی هێمندا شتی وا ڕوو بدا. هێمن زۆر گەورەتر بوو.

*** دەڵێن مامۆستا هێمن کاتی خۆی لەو کارەی پەشیمان بۆتەوە. ئەمە تا چەند ڕاستە؟**

بەڵێ گوایە خۆی هەر ئەو کاتە گوتوویەتی کە ئەو هەتیوەی فلان کەس ئەوەندەی ویسکی دامێ بۆخۆیشم نەمزانی چیم ئیمزا کرد. بەڵام دواتر ئێمە دەمانویست ئەو حوکمەی لەسەری درابوو ئیسلاح بکرێ. کاک حەسەنی شەرەفیمان ناردە لای. بنکەی کۆمیتەی شارستان لە شیلاناوێ بوو. مامۆستا هێمنیش لە شیلاناوێ بوو؟ ناردمانە لای کە بابە شتێک بنووسە کە من ئەو کارە بە هەڵە دەزانم. ئێمە بە «تعهد»ەوە بڵاوی ناکەینەوە، بەڵام بۆ ئەوەی

ببێته دەلیلێک بۆ ئەوەی ئەو حوکمە بگۆڕین با شتێکی ئاوا بنووسێ. بە کاک حەسەنی گوتبوو باشە بەیانی وەرەوە دەتدەمێ. بەیانی کە چووبۆوە کە پێم خۆش نییە هۆیەکەی باس بکەم پەشیمان ببۆوە و گوتبووی نایکەم.

*** دوای ئەوە ئێوە چەند ساڵ دواتر و پاش مردنی هێمن، ئەو کاتەی کە ئێوە سکرتێری حیزب دەبن، ئیعادەی کەسایەتی لەبارەی هێمن بڵاودەکەنەوە. ئەویش لە بڵاوکراوەی نێوخۆی حیزب بە ناوی تێکۆشەردا. بۆ لە ڕۆژنامە بڵاوتان نەکردەوە؟**

دیارە هەر لە تێکۆشەردا نەبوو، لە ڕادیۆیشدا بڵاومان کردەوە. لەڕاستیدا ئەوە زیاتر لەبەر «اعادە حەیسییەت» لەو نەبوو. اعادە حەیسییەتەکەمان بە کردەوە لێکردبوو. زۆر جار لە بۆنەکاندا شیعرەکانی ئەومان دەخوێندنەوە. بەڵام بۆ ئەوەی تەوجیهێک بێ کە ناکرێ شاعیرێک بە خائین دابنێی و شیعرەکانیشی وەک حەدیسی ئەبوو هورەیرە بهێنیتەوە. بۆیە ئەوەمان کرد کە بڵێین ئەوە دیکۆمێنتێکە بۆ ئەوەی کە بەجێیە لە شیعرەکانی ئیستفادە بکەین. شەرایتێک بوو کە هێمن بەسەریدا سەپابوو. جا پیری بووبێ، یان هەرچی بێ. لەڕاستیدا مامە غەنیش، هەروەها بوو. لە خۆیان ڕانەدەدی بێنە ئەو هەلومەرجە ناخۆشەی کە پاش شۆڕشی ١٣٥٧ پێش هات، بەتایبەت کە ئەوانیش ئەزموونیان هەبوو. بێجگە لەوەی کە تەئسیراتی ئەملا و ئەولایان لەسەر بوو.

*** مامۆستا، ئەو ئیعادەی کە کرا بە پێشنیاری ئێوە بوو، یان بەرهەمی فشاری خەڵکی بوو؟**

هیچ کەس داوای ئیعادەی حەیسییەتی بۆ مامۆستا هێمن نەکردووە. ئەوەیش کە ئێمە ئەوەمان کرد لەژێر پاڵەپەستۆی خەڵکی نەبوو، بەڵام ئێمە لە حیزبدا پێمان وا بوو کە دەبێ ئەم کارە بکرێ. هەرچەند ئێمە بە کردەوە هەڵمانگرتبوو ئەو تەحریمە، بەڵام ئەمن گوتم با تەوجیهێکیش هەبێ. دەنا خەڵک حەقیانە بپرسن باشە ئەتۆ کە بە خائینی دەزانی بۆ شیعرەکەی لە ڕادیۆکەتدا دەخوێنیتەوە.

*** من لە قسەکانت وا تێگەیشتم کە تۆ کەسێکی نیزیک لە مامۆستا هێمن بوویت، بەڵام لەملا و لەولا باس لەوە دەکەن کە پێوەندیی تۆ و هێمن زۆر نۆرمال نەبووە. ئەمە تا چەند ڕاستە؟**

ئێستا ماون ئەوانەی شاهیدی پێوەندیی نێوان من و هێمن بوون. نیزیکترین

کەس لە ڕەفیقەکانی هێمن ئەمن بووم. کاتی خۆیشی ئیمزای خۆی شاهیدە کە چەندە شوێنم لەسەری داناوە. حەتتا جاروبار زۆر لوتفی دەکرد. جارێکیان لەبیرمە جێژنی نەورۆز بوو لە بەغدا چووبووینە دەرێ. شایی و هەڵپەڕکێ بوو.

هات، ئەمن سەرچۆپیم گرتبوو، گوتی ئەشەدوبیللا لەوەیشدا هەر ئوستادی. یانی ئەو وشانەی بەکار دەبردن. بەڵام ئەمن لە بەرانبەر ئەو هەڵوێستەی ئەواندا توند بووم و نایشارمەوە. ئەمن تەنانەت لەو دیمانەیەدا کە کردم لە وەڵامی گۆڤاری چشم انداز دا گوتم سپاسی کاک غەنی بلووریان دەکەم کە شاهیدێکی باشە بۆ ئەوەی ئەو چۆن دیفاعی لە جمهوری ئیسلامی کرد و ئەمن چون دیفاعم لە بزووتنەوەی کوردستان کردووە. جا بەبێ شک ئەوانەی قسەیان لەسەر من کردووە تەئسیریان لەسەر داناوە. ئەگینا تا پێکەوە بووین گەپ و گاڵتە و هەموو شتێکمان هەبوو.

❊ من لێرەدا کۆتایی دێنم بە پرسیارەکانم. ئێوە ئەگەر شتێکتان ماوە دەتوانن باسی بکەن؟

ئەمن شتێکم نییە جگە لەوەی سڵاو بۆ یادی هێمن بنێرم و ڕێز دابنێم بۆ هەموو ئەو خزمەتانەی کە ئەو هەم بە زمان و ئەدەبیاتی کوردی کردی و هەم بە فیکری شۆڕشگێڕانەی لاوانی کورد. یادی بەخێر بێ.

ناوەڕۆک

* ماتەمنامە لە شیعری کوردیدا..... د.عوسمان دەشتی.......................................٥
– هۆنراوەکان:
* شینگێڕی - عەباس حەقیقی...٣٩
* یادی هێمن - عەباس حەقیقی..٤١
* شینگێڕی – سەید تاهیری هاشمی...٤٢
* کوڵی دڵ – سەید تاهیری هاشمی..٤٤
* شینگێڕی - ڕەبیعی...٤٥
* شینگێڕی - فیدایی...٤٨
* شینگێڕی - ح. زەرزا...٥١
* شینگێڕی – سەید عەبدولقادری سیادەت...٥٣
* یادی هێمن- سەید عەبدولقادری سیادەت..٥٤
* یادی هێمن – سەید عەبدولقادری سیادەت...٥٥
* شینگێڕی – ئوستا...٥٦
* بەهاری ڕەشپۆش – ڕەحمان قازی...٥٩
* شینگێڕی – سەلاح عەرەبی..٦١
* شینگێڕی - سدیق بۆرەکەیی...٦٢
* شینگێڕی - ک.د. ئازاد...٦٤
* یادی هێمن – سەید لەتیفی هاشمی..٦٦
* شین – ب. ج. هێڤی...٧١
* نوێ جێژنە - شەریف...٧٤
* شینی هێمن - مشەختی...٧٥
* بەهی نامە - دانا کاکە حەمە...٧٦
* یادی هێمن – شێخ عەبدولکەریم هیرانی – وریا.....................................٧٧
* پێنجخشتەکی – مەلا عەبدولڕەحمانی فاتیحی.......................................٧٨
* یادی هێمن - ف. محەمەدی...٨٠
* بەهاری زەرد – ج. ئاشتی...٨١

* یادی هێمن - سەید ئیبراهیم ستوودە..۸۸
* شینگێڕی - خاڵەمین..۹۰
* یادی هێمن - هەژار..۹۲
* من دەڵێم - حاجی حوسێن حەداد..۹۵
* یادی هێمن - ئەحمەد دەشتی..۱۰۱
* یادی هێمن - حوسێن شینکی..۱۰٤
* یادی هێمن - مستەفا کوێستانی..۱۰۵
* یادی هێمن - سەید کامیل ئیمامی..۱۰۸
* شینگێڕی - ش. نانەوا..۱۰۹
* شینگێڕی -مارف ئاغایی..۱۱۰
* بۆ یادی هێمن - مستەفا ئیلخانیزادە..۱۱۱
* کوا - بەڕۆژ ئاکرەیی..۱۱٤
* لەسەر گڵکۆت - ڕێبوار..۱۱٦
* شینی هێمن - خالید حیسامی (هێمن)..۱۱۷
* یادی هێمن - خالید حیسامی (هێدی)..۱۲۱
* شینی مامۆستا هێمن - مەلا کەریم ساردە کوێستانی..۱۲۳
*بەبۆنەی کۆچی شاعیری نەمر مامۆستا هێمن - مەلا کەریم ساردە کوێستانی....۱۲٤
* یادی هێمن - ئەمین گەردیگلانی..۱۲۵
* یادی هێمن - حوسێن حەیدەر پوور..۱۲۹
* یادی هێمن - پەرویز فەقری (پیرە)..۱۳۱
* تاپۆی هێمن - عەلی حەسەنیانی (هاوار)..۱۳۳
* شینی هێمن - عەلی حەسەنیانی (هاوار)..۱۳۷
* کۆچی دوایی هێمن - مەلا حوسێن کورژی..۱٤۲
- پەخشانەکان:
* چلەی هێمن - مەحموود شکاک..۱٤۷
* پیوسۆز - فەتتاح ئەمیری..۱۵۲
* شینگێڕی - عەلی نانەوا زادە..۱۵۷
* مەهاباد - عەلی نانەوا زادە..۱٦۰
* یادی هێمن - حەسەن سەلاح سۆران..۱٦۵
* هێمن نامرێ - ئە. بیدە شێخی..۱٦۸
* هێمن شاعیر و هێمنی سیاسی - عەبدوڵڵا حەسەنزادە..۱۷۱

View publication stats